

ABDULLAH GÜL
ÜNİVERSİTESİ

CUMHURİYETİMİZİN

100.
YILI

"Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılında
Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Türkiye"

ABDULLAH GÜL
ÜNİVERSİTESİ

CUMHURİYETİMİZİN

100
YILI

"Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılında
Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Türkiye"

PANELLER

AGÜ Yayınları

2024

CUMHURİYET'İMİZİN 100. YILI

**"Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılında
Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Türkiye"**

Birinci Baskı:2024

E-ISBN: 978-605-4658-05-3

Tasarım ve Baskı Öncesi Hazırlık

AGÜ Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

AGÜ Yayınları, 2024

Bütün Hakları saklıdır.

Bu yayının hiçbir parçası telif hakkı sahiplerinin

ve yayıncının iznine başvurulmaksızın saklanamaz;

elektronik ya da mekanik hiçbir yolla

çoğaltılmaz ve aktarılamaz.

Abdullah Gül Üniversitesi

Sümer Kampüsü, Kayseri - TÜRKİYE

T +90 352 224 88 00 pbx

F +90 352 338 88 28

İÇİNDEKİLER

Teşekkür

07

Türkiye Cumhuriyeti 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Konuşmaları

09

Ekonomi ve Kalkınma Paneli

27

Prof. Dr. Işın Çelebi

29

Dr. Ahmet Tıktık

45

Eğitim, Bilim ve Teknoloji Paneli

67

Prof. Dr. Erhan Erkut

69

Prof. Dr. İskender Öksüz

94

Prof. Dr. Siddıka Semahat Demir

111

Demokrasi ve Dış Politika Paneli

131

Prof. Dr. Fuat Keyman

133

Büyükelçi Rauf Engin Soysal

152

Prof. Dr. Şükrü Hanioğlu

164

Kültür, Sanat ve Edebiyat Paneli

179

Büyükelçi Oğuz Demiralp

181

Dr. Nazan Ölçer

204

Prof. Dr. Ali Uzay Peker

220

Prof. Dr. Cengiz Yılmaz'ın Değerlendirmesi

Abdullah Gül Üniversitesi Rektörü

241

Fotoğraflarla Cumhuriyet'imizin 100. Yılı Etkinlikleri

Sümer Kampüsü

245

TEŞEKKÜR

Bu eser, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılını anma vesilesiyle, geçmiş yüzyılda kaydedilen gelişmeleri derinlemesine inceleyerek, ikinci yüzyılın potansiyelini daha ileri bir seviyeye taşıma amacıyla 13-14 Ekim 2023 tarihinde Abdullah Gül Üniversitesi'nde organize edilen panelleri, kitap formatında sunmaktadır.

“Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılında Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Türkiye” konulu panellerin değerli konuşmacılarına, organizasyonun gerçekleştirilmesine katkılarda bulunan hazırlık komitesine, panele katılan davetlilere ve sorularıyla bizlere yeni ufuklar açan katılımcılara, kıymetli vakıf üyelerimize, üniversitemizin akademik ve idari personeli ile öğrencilerine bu süreçteki emeklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Panellerimizin tümüne katılarak Cumhuriyet'imizin ilk yüz yılına dair önemli değerlendirmelerde bulunan; ayrıca ikinci yüzyıla yönelik değerli görüş ve önerilerini paylaşan, kapsamlı bilgi birikimi, deneyimi ve vizyonuyla bize eşsiz katkılarda bulunan 11. Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'e şükranlarımızı sunarız.

Abdullah Gül Üniversitesi

Abdullah Gül
Türkiye Cumhuriyeti
11. Cumhurbaşkanı

Değerli Konuklar,
İsmimi taşıyan üniversite olan AGÜ'nün düzenlediği “Cumhuriyet’in Yüzüncü Yılı” etkinliğinde siz değerli katılımcılar ile beraber olmaktan büyük mutluluk duyuyorum.

100. yıl Cumhuriyet'imizin olağanüstü bir yıldönümü; yani bir asırın bittiğinden söz ediyoruz. Dolayısıyla böyle bir yüzyıl geçtikten sonra milletimizin tarihinde bunu en iyi şekilde değerlendirmek, bundan dersler çıkartmak, bu çıkan derslerle geleceğe bakmak, gelecek yüzyılın perspektifini çizmek, bütün bunlar için bu tip toplantıların yapılmasını çok önemli görüyorum. Buradan çıkacak fikirlerin politika uygulamalarına geçmesinin çok önemli olduğuna inanıyorum. Arzu ederim ki Türkiye’de çok yaygın şekilde üniversiteler, sivil toplum örgütleri, ciddi müesseseler bu konularla ilgili ciddi çalışmalar yaparlar. Yüzyıllık tarihimizin böyle bir döneminde böyle önemli çalışmalar yapmak büyük bir sorumluluktur. Bütün kurumların, bütün üniversitelerin, bütün devlet kurumlarının, diğer sivil toplum örgütlerinin, aydınların, düşünürlerin, bilim insanlarının yazılar yazması, kitaplar yayınlanması, bütün bu araştırmaların, tartışmaların neticesinde yeni politikaların or-

taya çıkartılması gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda çok hareketlilik görmemekten de doğrusu hayret ediyorum. Hala tabii vakit var. Umuyorum ki bu çalışmaların hepsi yapılır.

Bu vesileyle başta Rektör Cengiz Bey olmak üzere bu sorumluluğu hissedip bugünkü anlamlı ve zamanlı etkinliğin hayata geçirilmesinde emeği geçen herkese teşekkür ederim.

AG'nn, kuruluşundan bu yana yüksek eğitim alanında ğrenci memnuniyetini önceleyen bir yaklaşımla çok önemli başarılarla imza atıyor olması bir gurur vesilesi. Bundan sonra da bu başarıları göstermesi ve iyi bir niversite olması gerekir; bunun altını iziyorum. Herhangi bir niversite olmak değil, iyi bir niversite olmak yolunda kararlı, ciddi çalışmalarla ilerlemeleri Türkiye'ye en büyük hediye olduğuna inanıyorum.

Bununla birlikte, hemen sözlerimin başında Gazi Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere İstiklal Harbi'nin kahramanlarını ve Cumhuriyet'in kurucu büyüklerini rahmetle ve saygıyla anıyorum.

şüphesiz ki yüz yıl önce Cumhuriyeti kuranlar, Osmanlı İmparatorluğunun paşaları ve aydınlarıydı. Onlar başta Avrupa olmak üzere dünyadaki köklü değişimi yakından takip ediyorlardı. Zaten İmparatorluğun son yüzyılı ve özellikle son elli yılına baktığımızda hep bu arayışlarla geçti.

" Şüphesiz ki yüz yıl önce Cumhuriyeti kuranlar, Osmanlı İmparatorluğunun paşaları ve aydınlarıydı. Onlar, başta Avrupa olmak üzere dünyadaki köklü değişimi yakından takip ediyorlardı. Zaten İmparatorluğun son yüzyılı ve özellikle son elli yılına baktığımızda hep bu arayışlarla geçti. "

Öyle ki, 1808 tarihindeki Senedi İttifak'tan başlayan, 1876'da ilk Anayasa'nın kabulü, 1877'de ilk parlamentonun toplanması, 1908'de ilk çok partili seçimlerin yapılması, bütün bunlar aslında Türkiye'nin yolunun cumhuriyete, demokrasiye evirileceğini gösteriyordu. Tüm bu arayış çabaları Cumhuriyet, hukuk devleti ve demokrasi fikrini benimseyen Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yeni yol haritası olmuştu. Öyle ki, kurtuluş savaşını başlatan cemiyetin adını "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" koyacak kadar hem istiklali hem de istikbali hep hukukta görmüşler.

Değerli Arkadaşlar,

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra çok partili siyasi ortama geçme tartışmalarına baktığımızda demokrasi, hürriyet, liberalizm, hükümetin denetimi kavramlarına atfettikleri önem Cumhuriyet'in kurucu önderlerinin entelektüel seviyesini gösteriyor. Dolayısıyla kurucuların aklında sadece Cumhuriyet değil daha ilerisine yönelik bir vizyon bulunuyor.

Yeni Türk Devleti ve Cumhuriyet'in kuruluşundan bir süre sonra İkinci Dünya Savaşı çıktı. Şöyle bir birkaç başlıkla gözden geçirmek istiyorum. Bu savaşa Türkiye'yi dahil etmemek ve ülkeyi savaşın yıkımından korumak çok kıymetli idi. Neticede, savaşı kapımızda iliklerimize kadar hissetsek de Türkiye'yi savaşın tahribatından uzak tutmayı bir taraf olmayarak başardık.

Öte yandan, 1950'lere kadarki bazı politika ve uygulamaların halkın reformlara yeteri kadar katılımını engellediği de bir gerçektir. Dolayısıyla, yukarıdan aşağıya doğru olağanüstü yönetim altında gerçekleşen uygulamaların neticelerini bugün bile Türk siyaset sahinında kutuplaşmaların ana kaynağı olarak görüyoruz.

Her ne kadar 1946 yılından itibaren ülkede çok partili siyasi zemin ve düzgün yapılan seçimler olsa da, ne yazık ki talih-siz askeri müdahaleler ve onların çizdiği çerçevede hazırlanan anayasalar, sivil siyaset ve yönetimler üzerinde askeri vesayet kılıcını hep canlı tuttular.

Tabii ülkemizde yaşananlar, dünyadaki gelişmelerden kopuk bir şekilde gerçekleşmedi. Dünya Harbi'ne kadar Almanya, İspanya, İtalya'daki rejimler ki o zaman faşist ve otoriter rejimlerin etkileri de bölgemize yansıdı.

Genel itibarıyla, Soğuk Savaş döneminin ideolojik yaklaşımlarının maliyeti öğrenci ve sendika hareketleriyle ortaya çıktı.

Dolayısıyla 1970'ler ve 1980'ler, ideolojik iç çatışmalar ve hesaplaşmalar, demagoji ve polemik dolu kısır siyasi çekişmeler nedeniyle pek çok fırsatı kaçırdığımız yıllar oldu.

Soğuk Savaşın sona erdiği, demir perdenin yıkıldığı 1990'lı yıllarda Avrupa yeni entegrasyon sürecini yaşarken, kısa süreli hükümetler ve siyasi istikrarsızlıklar, uzun görüşlü vizyoner politikalara imkân vermediği için Türkiye olarak bu fırsatlardan da yararlanamadık. Bu yıllarda Türkiye ele geçirebileceği avantajları da kaybetti.

Önemli bir konuya daha değinmeliyim. Mustafa Kemal Paşa'nın daha 1923'lerde İzmit konuşmasında dikkati çektiği Kürt meselesinin, büyük bir özgüven içinde daha kapsamlı demokratik ve temel hak ve özgürlükler çerçevesinde çözümünü gerçekleştirebilseydik, bütün vatandaşlarımızın ülkeye aidiyet ve sadakatini pekiştirir ve meselenin bölgesel boyutlara varmasını, böylece uluslararası güçlerin oyunu haline gelmesini engelleyebilirdik.

Ne yazık ki önce Sovyetler ve Rusya'nın, ardından da Amerikan güçlerinin kendi bölgesel çıkarları ve öncelikleri doğrultusunda lojistik destek verdikleri bölücü terör, ülkemizin iç barış ve ekonomik kalkınmasında bir engel oluşturdu.

2000'li yılları, yani "millenyum"u sadece Türkiye değil, tüm dünya olarak büyük bir heyecanla karşıladık.

Ekonomide liberal değerlerin hakim olduğu, dış politikada diyalog ve iş birliğinin her kapının anahtarı olduğu bir dönem başladı.

Brüksel’de NATO-Rusya Konseyinin tarafları aynı masa etrafında birleştirdiği, karşılıklı dayanışma ve işbirliği mekanizmalarının kurulduğu bu süreç dünya barışı için bir umut oldu. O dönemde elde edilen uzlaşıdan bugün dünyanın geldiği duruma şöyle bakınca doğrusu dehşete düşmemek mümkün değil. O dönemde, Ruslarla NATO üyesilkeler olarak bir araya gelip karşılıklı tartışıyor, konuşuyor, problemler diyalogla nasıl çözülür diye fikir üretiyorduk. Böyle samimi bir ortam vardı. şimdi o ortamdaki bugün gelinen noktayı şöyle bir düşünürseniz gerçekten çok dehşet verici.

Ne yazık ki New York’taki 11 Eylül 2001 terör saldırısı bölge-mizde ve dünyada güvenlik öncelikli bir bakış açısını ne ı-karttı ve uluslararası konularda uzlaşı yerine tek taraflılığın önünü açtı.

İşte böyle bir dönemde, uzun bir aradan sonra, 2002 yılında, büyük bir çoğunlukla AK Parti Hükümetini kurduk. Böyle güçlü bir hükümet Türkiye için bir fırsattı. Demokrasiyi, temel hak ve özgürlükleri önemseyen, hukuk ve ekonomi alanlarına reformcu bir zihniyetle yaklaşan ve gerçekten çok ciddi hazırlıklar ortaya koyduğumuz, çok tutarlı ve sağlam bir hükümet programımız vardı.

Ayrıca çevremizdeki ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmek ve ekonomik işbirliği havzası oluşturmak da programımızın bir parçası idi. Hükümetin öncelikleri bu bakış açısının uygulanması idi. Bu sebeple, ABD öncülüğünde bölgemizdeki askeri yaklaşımlara kaygı ile bakmamız ve onlara mesafeli davranmamız gerekiyordu.

Bu mülahazalar, 3 Mart tezkeresinin meclisimizden geçmesinin nedeni oldu. Nitekim Irak Savaşı'nın bir parçası olmak istemediğimizi TBMM'nin hür iradesiyle tüm dünyaya göstermiş olduk. Bu karar başta Avrupa olmak üzere, Arap ve Türk dünyasında büyük bir saygınlık oluşturdu.

Daha önceki hükümetlerin Avrupa Birliği hedefi sürecini ve ekonominin düzenlenmesiyle ilgili yapısal reformlarını üstlenip, daha kararlı ve güçlü bir şekilde bu süreci ve reformları ileri taşıdık.

AB'ne katılmanın iki ön şartı olan Kopenhag siyasi ve Maastricht ekonomik kriterleriyle ilgili düzenlemeleri süratli bir şekilde gerçekleştirdiğimiz için 2005 yılında üyelik müzakerelerine başladık. O müzakereleri başlatan bir kişi olarak doğrusu yine o günlere dönüp baktığımda bunların çok önemli dönüm noktaları olduğunu görüyorum.

Demokrasi, hukuk ve ekonomik-mali konulardaki düzenlemeler reformlarla el ele gittiği için Türkiye'de daha güvenli bir ekonomik iklim yaratıldı. Oluşan güven ortamı Türkiye'yi bölgemizde güvenli bir adaya dönüştürdü ve doğrudan yatırımlara dönük sermaye akımını tarihinin en yüksek seviyesine çıkarttı.

Ekonomide sürdürülebilir bir büyümenin gerçek ölçütü olan "toplam faktör verimliliği" ilk on yıllık ortalama olarak 0.9 gibi son elli yılın en yüksek oranına çıktı. Bu kapsamlı süreç aynı zamanda İslam ve Türk dünyasına da ilham kaynağı oldu.

O güne kadar geri plana atılmış olan Arap ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerimizi de bu dönemde geliştirdik. Türk Devletleriyle ilişkilere atfettiğimiz özel önemle 2009 yılında Türk Konseyi'ni şimdiki adıyla Türk Devletleri Teşkilatını kurduk.

Bütün bunlar, bu reformcu zihniyet, "evin içini düzene koyma ve güçlendirme" zihniyeti Türkiye'ye, Türk ekonomisine, Türk demokrasisine çok sağlam irade getirmiş oldu.

Ne yazık ki bu trend devam edemedi. Suriye Savaşı'na çok erken yıllarda siyasi çözüm bulunamaması ve ülkemizin büyük düzensiz göçe maruz kalması, hain darbe girişiminin yaşattığı travma ve büyük depremler, afetler son on yılda ülkemizi çok yordu.

İşte değindiğim bu ana hususlar ve gelişmeler, geçtiğimiz 100 yılın ardından Cumhuriyet'imizin ikinci yüzyılını nasıl tasavvur etmemiz gerektiği konusunda bizi düşünceye sevk etmeli.

" Cumhuriyet'in bizatihi kendisi ve ortaya koyduğu demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti ilkelerinin Müslüman bir toplumun bütün kesimleri tarafından kabul edilmesi başlı başına büyük bir başarıdır. Ayrıca övüneceğimiz ve gurur duyacağımız başarılarımız, gelişmeler ve ilerlemeler mevcuttur. "

Şüphesiz ki, Cumhuriyet'in bizatihi kendisi ve ortaya koyduğu demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti ilkelerinin Müslüman bir toplumun bütün kesimleri tarafından kabul edilmesi başlı başına büyük bir başarıdır. Ayrıca övüneceğimiz ve gurur duyacağımız başarılarımız, gelişmeler ve ilerlemeler mevcuttur.

İlerlemeler bakımından son yıllarda özellikle gerçekleştirilen büyük ölçekli imar projeleri önemlidir. Yapılan yollar, köprüler, havaalanlarıyla ve barajlarla ülkemiz takdire şayan bir ivme kaydetti.

Gerçek başarıyı nasıl ölçeriz? Gerçek başarıyı mukayese yaparak ölçeriz. Mukayeseli bir çalışma ortaya konulursa bize benzeyen memleketler nereden nereye geldi, onlar neler yaptı, biz neler yaptık? Bu mukayeseli bir çalışmayla ortaya konursa gerçek ortaya çıkar. Ve o zaman şapkamızı önümüze koyup ciddi ciddi düşünmemiz gerekiyor. Övüneceğimiz, gurur duyacağımız gerçekten samimi olarak söylüyorum ki çok şey var. İndiğim havaalanlarında, geçtiğim otobanlarda, temelini atıp açılışını yaptığımız köprülerde, tünellerde bütün bunların yansımalarını görüyoruz ve övünüyoruz. Ama eğer sadece bunlarla kalırsak o zaman gelecek yüzyılı değerlendiremeyiz.

Acaba bu yüzyıl içerisinde neler yapsaydık da nerelere gelebilirdik, alternatifler neler olabilirdi? Bunları ciddi bir şekilde insanların düşünmesi ve çalışması gerekir. Bütün bunları söyledikten sonra daha neler yapılabilirdi ama gerçekleşmedi şöyle bir hatırlatmak isterim.

Gerçekten hüznün vericidir ki bir asır geçmesine rağmen Cumhuriyet'imizi hala ileri, gelişmiş bir demokrasi ile henüz taçlandıramadık. Demokrasi tabii ki var Türkiye'de. Ama söylediğim ileri ve gelişmiş bir demokrasi ile ne kastedildiği gayet iyi biliniyor.

Hala orta gelirli bir ülke olmamız ve gelir dağılımında ortaya çıkan eğitsizlik söz konusu. “Refah devletleri” arasında henüz zikredilemiyoruz. Uluslararası analizlere, raporlara, ilgili tablolara baktığınızda Türkiye’nin yeri refah toplumları arasında geçmiyor.

Uluslararası endeksler, ekonomiden eğitime, sağlıktan refah ve mutlulukla ilgili alanlarda daha iyi bir performans sergilememiz gerektiğini gösteriyor.

Şimdi bütün bunları soğukkanlılıkla değerlendirip geleceğe ümitle bakma zamanı. Geleceğe daha iddialı ve kararlı bakmamız için bir sebep var ortada. O da Şu ki; bizden ileride olanları yakalamak, aradaki mesafeyi kapatmak hedefimiz olmalı. Şimdi bunun için neler yapmamız gerektiğini de yine birkaç başlıkla dikkatinize getireceğim.

Cumhuriyet’in kuruluşundan beri ortaya konan başlıca hedef, “muasır medeniyetlerin seviyesine çıkmaktır”. Bu özetle milleti mutlu ve müreffeh yapmak demektir. Bunun için her türlü ideolojik önyargılardan uzak, zihnimizin berrak olması gerekir. Herkesin dünya görüşü ve ideolojisi tabii ki farklı olabilir çoğulculuk zaten bunu gerektiriyor.

" Cumhuriyet'in kuruluşundan beri ortaya konan başlıca hedef, "Muasır medeniyetlerin seviyesine çıkmaktır". Bu özetle milleti mutlu ve müreffeh yapmak demektir. Bunun için her türlü ideolojik önyargılardan uzak, zihnimizin berrak olması gerekir. Herkesin dünya görüşü ve ideolojisi tabii ki farklı olabilir çoğulculuk zaten bunu gerektiriyor. "

Halklarını mutlu ve zengin yapmayı başaran ülkelerin hangi yollardan geçtiği bellidir. Dolayısıyla nasıl refah toplumu olunur, milleti nasıl mutlu edersiniz bunların da cevapları belli aslında.

Biz cihanşümül devletler kuran, imparatorluk geçmişi olan bir milletiz. Büyük bir özgüven içinde önce evimizin içini düzene koymalıyız.

Bunun için evrensel standartlarda, temel hak ve özgürlükleri esas alan, hukukun üstünlüğüne dayalı ileri bir demokrasiyi gerçekleştirmeliyiz. Sürdürülebilir, topyekûn kalkınmanın da zemini budur.

Demokrasinin esasen bir mükemmelleşme süreci olduğunu düşünürsek, geç de olsa kararlı bir siyasi irade ve vizyonla bunu gerçekleştirebiliriz. Bu bağlamda, Avrupa Birliği üyelik sürecinin bize yardımcı olacağına inanıyorum.

Şuna da açıklık getirmek isterim ki Avrupa Birliğine üyelik siyasi bir karardır. Müzakere süreci bittikten sonra her iki ta-

raf da evet ya da hayır diyebilir. Biz de buna hayır diyebiliriz. Bu tip ülkeler de var. Bugünkü İngiltere, Norveç AB'nin tam üyesi olmayan ülkelerdir. Ama standartları ve müktesebatları açısından baktığınızda AB'den farkları yoktur, hatta bazı konularda daha ileri oldukları bile söylenebilir.

Bizim için esas değerli olan AB müktesebatını üstlenerek refah devleti olma yolunda standartlarımızı yükseltmektir. Cumhurbaşkanı olduğum dönemde de ısrarla dile getirdiğim gibi AB'nin önyargılı siyasi kararlarını bir yana bırakıp, üyelik süreci ile ilgili fasılları kendi irademizle açıp kapamamız, Türkiye'yi siyasi ve ekonomik olarak dirençli ve güçlü hale getirecektir. Aslında bu anlayışa bir zamanlar Ankara kriterleri de demiştik.

Bugün hepimiz görüyoruz ki Türkiye'ye yakışan, yeni yüzyıla modern, demokratik devlet anlayışını ruhunda ve lafzında taşıyan, yeni bir anayasa ile girmektir.

Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bugünlerde gündeme getirdiği bu fırsat açık, önyargsız bir yaklaşımla değerlendirilmelidir.

Mevcut Anayasa, farklı zamanlarda yapılan birçok değişikliklerden sonra kendi içerisinde tutarsızlıklar ve noksanlıklar içeriyor. Bu durumda, yeni bir Anayasaya ihtiyaç duyulduğu aşikâr.

Yeni Anayasa, evrensel ilkeleri düstur edinerek, temel hak ve hürriyetleri herkes için her yönüyle eşit vatandaşlık temelinde güçlendirmeli ve teminat altına almalıdır.

Millet olarak mutabık olduğumuz, birlik ve bütünlük ile demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan cumhuriyetin temel ilkelerinden taviz verilmemelidir.

Şüphesiz ki modern demokrasilerin şeffaflık ve hesap verilebilirlik kavramlarını, güçler ayrılığı ilkesi ile fren ve denge sistemlerini içinde barındırmalıdır.

Böylece, Türk demokrasisini kurumsallaştıracak yeni bir anayasa ulaşılabilir, devirlerden, şahıslardan, iktidarlardan bağımsız, kalıcı, sürdürülebilir ve tutarlı bir adalet ve demokrasi ortamı oluşturabiliriz.

Değerli arkadaşlar,

Türkiye'nin içinde bulunduğu orta gelir tuzağından çıkıp refah toplumu olabilmesi için kaliteli ve istikrarlı bir büyümeyi sürdürülebilir şekilde sağlamak gerekir.

Bunun için denenmiş ve neticeleri görülmüş rasyonel, bilimsel ekonomik ve mali politikaları günlük siyasi konjonktürlerden uzak, kararlı bir şekilde uygulamak lazım. Anlamsız denemeler hem halkı yorar hem de Türkiye'ye vakit kaybettirir.

Esasen büyük emeklerle hazırlanan “Beş yıllık kalkınma planlarımızın” çerçevesine, temel ilkelerine ve stratejilerine baktığımızda hepsinde bu rasyonel yol haritalarını görürüz.

Umarım, 2019’da 15 yıllık bir perspektifle hazırlanan ve ülkenin her alanda topyekûn bir değişim ve dönüşümünü öngören 11’inci Kalkınma Planının yol göstericiliğinde hükümet politikaları uygulamaya geçer.

Değerli katılımcılar,

Etkili ve inandırıcı bir dış politika öncelikle evin içinde başlar. Evi demokratik ve ekonomik olarak güçlü olan ülkelerin dışarda da eli daima güçlüdür.

” Etkili ve inandırıcı bir dış politika öncelikle evin içinde başlar. Evi demokratik ve ekonomik olarak güçlü olan ülkelerin dışarda da eli daima güçlüdür. ”

Sadece, gurur duyduğumuz askeri gücümüzle ulusal çıkarlarımızı korumak, komşularımızla ve yakın çevremizle işbirliğini güçlendirmek mümkün değildir.

Türkiye tarihi itibarıyla köklü ilişkiler içinde olduğu bölgesinde, yumuşak gücüyle öne çıkmalı ve her bakımdan bir zamanlar olduğu gibi ilham kaynağı haline dönüşmelidir.

Unutmayalım ki “sert güç” karşısını oluştururken, “yumuşak güç” sizi başkaları için cazibe merkezi yapar ve etki alanınızı kendiliğinden geliştirir. Türkiye bunu gerçekleştirecek potansiyele sahiptir.

Uzun vadeli hedeflerimize ulaşabilmek için kendisine tehdit olmadığı süre içinde, Türkiye bölgesel çatışma ve krizlerin bir parçası olmamalıdır. Bununla birlikte ahlaki sorumluluklarımızı güçlü siyaset ve etkili diplomasi yoluyla yerine getirmeliyiz.

“Yurtta sulh, cihanda sulh” düsturunu rehber edinip, çok taraflı, bağımsız, ulusal çıkarlarımızı her şeyin üstünde tutan, barış ve istikrara hizmet eden politikalara bağlı olmalıyız. Bilelim ki istikrar içinde geçen zaman bizim lehimize çalışır. Çin’in uzun yıllardır süregelen stratejik bakışı gibi... “Elin kolun bağlanmasına neden olan bir problem olmadığı sürece, 10-20 yıl gibi bir dönem geçtikten sonra bu hızla gittikçe zaten dünyanın en büyüğü olacağım” der Çin. Biz de aslında bölgede bu potansiyele sahip olan bir ülkeyiz. Bizim sadece 10-20 yıla ihtiyacımız var. Kararlı bir şekilde doğru politikalar geliştirip uygulayabilirsek bunu başarabiliriz.

Son olarak şunun altını çizmek isterim. Türkiye’nin büyük tabii kaynakları olan bir ülke olmadığını hepimiz biliyoruz. Bunun için “beşeri sermayemizi” zenginleştirmeliyiz. Bunun yolu da her safhada kaliteli ve çağdaş eğitimle mümkündür. Fiziki anlamda büyük yatırımlar yapılsa da eğitimde vasatlaşma ve fırsat eşitsizliği konuları üzerine önemle durulmalıdır.

Şartlar neyi gerektirirse gerektirsin, bir refah toplumu olabilmek için eğitim konusu Türkiye’nin birinci önceliği olmalıdır. Aksi takdirde diğer hedeflere de ulaşmak mümkün olmayacaktır.

Sanat, edebiyat, kültür bütün bunların yükselebilmesi için iyi bir iklim oluşturmamız lazım. Şu odanın içerisinde tropikal iklimi oluşturursanız ona uygun ağaçlar çıkar. Çöl iklimi oluşturursanız ona göre olur. Dolayısıyla bizim yumuşak gücümüzün en önemli kısımlarından birisi olacak sanat, mimari, edebiyat gibi kültürel alanlarda gelişme sağlayabilmek için iyi bir iklim oluşturmak gerekir. Bunun için de söylediğim şartların gerçekleşmesi gerekir.

İnanıyorum ki, bugünkü programdaki değerli katılımcıların fikirleri ve düşünceleri Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılı için yol gösterici olacaktır. Bunların sonunda kalıcı olarak bir kitap haline getirilmesi önemlidir. Böyle bir eser, politika yapanların ve uygulayanların istifade edeceği çok iyi bir kaynak olacaktır. Çünkü geleceğin planları ve programları yapılırken bu tarz fikir jimnastiği süreçleri çalışmalara katkı sağlar, onlara ışık tutar.

Onun için Türkiye'nin bütün büyük üniversitelerinin, ciddi bilim adamlarının, sivil toplum örgütlerinin hepsinin omuzlarında bugün böyle bir sorumluluk mevcuttur.

Bu vesileyle sizlerle bir arada olmaktan duyduğum memnuniyeti bir kere daha ifade etmek isterim.

Hepinize sevgi ve muhabbetlerimi sunarım.

Metnin Videosu ►

“EKONOMİ VE KALKINMA” PANELİ

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Işın Çelebi

Siyasetçi ve akademisyen, eski ANAP İzmir Milletvekili ve eski Devlet Bakanı olan Prof. Dr. Işın Çelebi, ODTÜ Mühendislik Fakültesi Metalurji Bölümü'nden mezun oldu. İTÜ Metalurji Mühendisliği ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Ekonomi bölümlerinde yüksek lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi Ekonomi bölümünde ise doktora yaptı. 18., 19., 20. ve 21. dönem ANAP İzmir Milletvekilliği yapan Çelebi, 46., 47. ve 55. Hükümetlerde ise Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yaptı. Ayrıca DPT İktisadi Planlama Dairesi Uzmanlığı ve Galatasaray 2. Başkanlığı görevlerini de yürüttü. İngilizce bilen Prof. Çelebi, evli ve üç çocuk babasıdır. Prof. Çelebi halen Altınbaş Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

Dr. Ahmet Tıktık

ODTÜ Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nden mezun olan Dr. Ahmet Tıktık, doktorasını da aynı üniversitede tamamladı. 1993'te DPT Ekonomik Modeller Dairesi Başkanı olarak atandı. 1997'de ise merkezi İran'da olan Ekonomik İş Birliği Teşkilatı'nda Ticarettten Sorumlu Direktörlüğü ve aynı teşkilatta Genel Sekreter Yardımcılığı yaptı. Dr. Tıktık, ayrıca Aralık 2002-Ocak 2009 arasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde bulunan İslam Kalkınma Bankası'nda üç dönem üst üste olmak üzere Ocak 2009 - Ekim 2017 yılları arasında Başkan Yardımcılığı görevlerini de yürüttü.

Prof. Dr. Işın Çelebi

*Ekonomiden Sorumlu
Eski Devlet Bakanı*

Öncelikle beni bu toplantıya davet ettiğiniz için başta sayın Rektörümüze ve Abdullah Gül Üniversitesi mensuplarına teşekkür ederim.

11. Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'e teşekkür ederim. Böyle bir üniversitenin oluşmasına büyük katkıda bulunduğu ve öncülük ettiği için.

O anlamda burada olmaktan çok mutluyum. 823 mezunu olan bu üniversitemiz, 10 yılda önemli başarılar elde etmiş. Bu açıdan da tekrar kutlamak istiyorum.

ABDULLAH GÜL ÜNİVERSİTESİNİN KURULUŞU VE AÇILIŞI

" Sümer Bez Fabrikası'nın üzerine bu kadar modern ve yeni bir üniversitenin oluşmasında müthiş bir hamle yapıldığını görüyorum. "

Ben dün açılış sürecinde üniversitenin geçmişini çok dikkatle dinledim. Sümer Bez Fabrikası'nın üzerine bu kadar modern ve yeni bir üniversitenin oluşmasında müthiş bir hamle yapıldığını görüyorum.

Bu süreçte benim en çok dikkatimi çeken uçak (tayyare) fabrikası oldu. Uçak fabrikası beni çok etkiledi. 200'e yakın uçak üretimi ve ihracatı yapılmış.

11. Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'ün babası da burada çalışmış. Dinledim, o kadar etkilendim ki. 1972 yılında emekli olmuş sayın Abdullah Gül'ün babası, ama uçak fabrikası bütün anılarıyla duruyor.

Şu anda müthiş bir teknolojik alt yapısı var buranın. Bez fabrikasının ötesinde 1926 yılında kurulmuş uçak fabrikası.

Ayrıca 130 yıllık Kayseri Lisesi burada çok önemli bir rol oynamış, eğitim alanında da. Biraz önce Sayın 11. Cumhurbaşkanımız söyledi eğitimin ne kadar önemli olduğunu.

Bu lise, iki tane cumhurbaşkanı çıkarmış. Bir Sayın Abdullah Gül'ü, bir de rahmetli Turgut Özal'ı çıkarmış.

Buradan iki şeyi birleştirmek istiyorum:

- a. Kayseri'nin bir teknoloji birikimi ve altyapısı var.
- b. Tarihten gelen bir eğitim altyapısı söz konusu.

Yani 130 yıllık bir lise 2 cumhurbaşkanı çıkarıyor. Türkiye'de biri Afyon'da, biri Kayseri'de iki lisede, iki cumhurbaşkanı birden çıktığını görüyoruz. (Afyon: Sn. Süleyman Demirel ve Sn. Ahmet Necdet Sezer). Ben de Ankara da Gazi Lisesi'nden mezunum, o da çok eski bir lise. Bizim liseden cumhurbaşkanı çıkmamış, Başbakan çıkmış. Ama Kayseri'den ve Afyon'dan çıkmış.

Bir de Kayseri’de uçak imalatını yapan bir fabrika yapılıyor. Etimesgut Uçak Fabrikası bunun devamı.

Şimdi bunu neden söylüyorum, Abdullah Gül Üniversitesi’nin bu teknoloji birikiminin üzerine bu teknolojiyi ileri aşamalara götürmesi gerektiğini, bir teknoloji merkezi haline gelmesi gerektiğine inandığım için.

Bunu Abdullah Gül Üniversitesi’nin misyon edinmesi gerektiğini düşündüğüm için söylüyorum.

Ben ayrıca dosyalarda konuşma metnini de sundum sizlere. Eksik olmasın üniversite buna ön ayak oldu. Bu konuşma metnini de görüşlerinize arz ediyorum. Eleştiri ve düşüncelerinizi daha sonra bana bildirebilerseniz memnun olurum.

TEKNOLOJİ GELİŞTİRMENİN ÖNEMİ

Dün, Sayın 11. Cumhurbaşkanımız: “Araç yapmadan uçak yapmış ülkeyiz” dedi. Kayseri olarak biz, araç yapmadan uçak yapmış bir ülkeyiz. Yani teknolojiyi geliştiren bir ülkeyiz benim gördüğüm. Biz sonraki yıllarda, Boeing’in Amerika’da ve Airbus’ın Avrupa’da üretim yaptığını görüyoruz. 1980 yılı sonrasında Brezilya da pervaneli uçaklar yapıyor.

Bu açıdan 1926'da Alman Junkers firması iş birliğiyle burada yapılan uçak imalatı çok önemli. Bunu sürdürmek için çalışmak gerekli.

Bunu Abdullah Gül Üniversitesi'nin çok daha ileri aşamalara taşınması gerektiğini düşünüyorum.

Bu nitelikte çünkü benim konuşma metnim, gelecek ikinci yüzyılda ne yapacağız mantığı üzerine kurulu bir konuşma olacak.

KALKINMANIN VE BÜYÜMENİN TEMEL KAYNAKLARI

Benim gördüğüm kadarıyla en önemli konu;
Kalkınmadaki temel girdilerin ve verimliliğin tartışılması.

1- Birincisi insan gücü kaynaklarının etkin kullanılması şart.

2- Bölgesel savaşların derinleştiği ve globalleşmenin sona erdiği bir süreci yaşadığımızı görüyorum. Küreselleşmenin sonuna mı geldik tartışması önemli hale geldi. Bu bir parçalanmayı, tartışmayı ve dünyada bölgesel savaşları ön plana çıkarıyor.

3- Diğer çok önemli bir konu da, iklim değişikliği dünyadaki kalkınma süreçlerini çok olumsuz etkilemeye başladı.

4- Suyun verimli kullanılması çok önemli bir noktada. Örneğin, Dicle ve Fırat'ta. Suriye ve Irak ile suyun kullanımını müzakerelerini yapmış ve Atatürk barajının yapımını koordine etmiş bir arkadaşınız olarak söyleyeyim;

Atatürk Barajında, %40'a varan bir kuruma var. Kırklareli'ndeki Çağlayan Barajı'nın suyu %80 azalmış. Tokat'ta Akın Gölüti hemen hemen bitmiş. Trakya'da, Edirne'de, Kırklareli'nde, Tekirdağ'da benzer durum var. Fırat'ın ve Dicle'nin sularında %20 ile %40 civarında ciddi bir azalma var.

5- Şimdi burada iktisat politikası açısından bizim için en önemli nokta hızlı karar alma ve sürdürülebilir kalkınma.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde, açlığa son, yoksulluğa son gibi 17 başlık var. Cinsiyet ayrımcılığı, eğitimde eşitlik ve en önemlisi iklim değişikliği meselesini sona erdirmek.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN YARATTIĞI CİDDİ SORUNLAR

1- İklim değişikliğinin yarattığı ortam ciddi sorun yaratıyor. Bu açıdan 17 hedefin bir bütünlük içerisinde yönetilmesi gerektiğini belirtiyorum.

2- Bizim kalkınmamız için temel girdi, biraz önce belirtildi, genç nüfus ve sorgulayan eğitime ihtiyaç var.

3- İklim değişikliğinin yarattığı sorunların çözümü çok önemli, suyun etkin kullanılması çok önemli. Güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisinin mutlaka değerlendirilmesi büyük bir ihtiyaç.

Petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtların pahalılaşması ciddi sıkıntı yaratıyor.

Türkiye şu an da 8.3 Gigawatt kurulu bir güneş enerjisine sahip. Bunu 30 Gigawatt'a çıkarmak çok mümkün.

O yüzden enerji politikalarında da mümkün olduğu kadar dışa bağımlılığı azaltacak politikaları izlemekte büyük fayda olduğunu düşünüyorum.

DSİ'NİN BAĞIMSIZLIĞI ÇOK ÖNEMLİ VE GEREKLİ

1- DSİ'nin bu süreçte suyun kullanımı konusunda, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın alt kuruluşu gibi değil, EPDK gibi bağımsız bir kurum haline getirilmesinin çok tarihi bir işlev olduğu kanaatindeyim.

2- Bir kez daha vurgulamak istiyorum, DSİ bağımsız bir kurum olmalı mutlaka. Çünkü, Fırat ve Dicle'den örnek vereceğim, 22 barajdan 18'i bitti. Biz bu önemli barajları ne kadar etkin kullanıyoruz? Bu konuda ciddi sıkıntılar olduğunu görüyorum.

Örneğin Fırat'ın üzerindeki Karakaya, Atatürk, Birecik ve Karkamış projelerinde tam verim alınamaz hale geliyor. Dicle'deki Kralkızı, Dicle, Batman ve Ilısu ciddi problemlerle karşı karşıya.

O bakımdan DSİ'nin Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olması yanlış. Bu durum müthiş bir biçimde etkinliğini ve verimliliğini azaltıyor ve DSİ gibi güçlü bir kuruluşu yavaş yavaş yok ediyor.

SU / CANDIR / HAYATTIR

1- Oysa, su hayat / su can ve bu suyu ciddi biçimde kullanacak bir organizasyona ihtiyaç var.

2- Nasıl genç nüfusun eğitimi önemliyse, stratejik bir konuşsa, bizim açımızdan da suyun verimli kullanımı ve suyun boşu boşuna denize akıyor gidiyor olması bir başka problem. Göletlerle bu suyu tutmak ve verimli kullanmayı sağlamak lazım.

3- DSİ'yi bu anlamda görevlendirmek lazım. Ciddi bir problem.

4- İklim değişikliği konusunda Abdullah Gül Üniversitesi'nin bir bölümünün bu konuda çalışma yapmasında suyun etkin ve verimli kullanılmasında, değerlendirmesinde büyük fayda olduğunu düşünüyorum.

5- Şu anda dünyada 17 bin tane tuzdan arındırma tesisi var ve 150 milyon insan su yetersizliğinden deniz suyundan arındırılan sularla ancak sulama yapabiliyorlar, banyo yapabiliyorlar, ihtiyaçlarını ancak karşılayabiliyorlar.

SUYUN VERİMLİ KULLANIMININ ÖNEMİ

1- Su bu kadar önemli. Bence, bizim bu su ve iklim değişikliği problemini birlikte ayrı bir bölüm yapıp üniversite kapsamında ele almamız gerekiyor.

2- Teknolojinin gelişimi ne kadar önemliyse suyun da verimli kullanımı o kadar önemli. Bunu temin etmek çok önemli.

3- Dünya nüfusunun yüzde 40'ı bugün kıyıya 100 kilometre mesafede yaşamakta.

4- Biz, Fırat'ın su müzakerelerini yaparken Irak ve Suriye'yle, Fırat'ın debisi saniyede 1000 metreküp idi. Saniyede 500 metreküp su verebileceğimizin anlaşmasını yaptık.

Suriye ve Irak bunun 750 metreküpe çıkması için çok ısrarlı ama bizde çok ısrarla saniyede 500 metreküp su kullanılması gerektiğini söyledik. Irak ve Suriye ile, Fırat için anlaşmayı ve paylaşımı saniyede 500 metreküp olarak yaptık. Bu anlaşma halen devam ediyor.

5- Ama debi azalıyor. Atatürk Barajının debisi bugün saniyede 300 metreküpe düşmüş vaziyette. Yani bir saniyede geçen su miktarı azalıyor. Bu debi de düşüyor. Bu bakımdan hakikaten, suyun verimli ve etkin kullanımının ekonominin çok temel girdisi olarak büyük önem taşıdığı kanaatindeyim.

6- Bunu söylememin en önemli nedeni; ekonomik kalkınma açısından birçok karar alabiliriz.

a. Teknolojik gelişme,

b. Genç nüfusu etkin değerlendirmek ve insan gücü kaynaklarını devreye sokmak önemli.

Ama tüm bunları yaptığınız zaman suyunuz yok, fabrikaları çalıştıramazsınız ve medeniyeti sağlayamazsınız.

7- Bu açıdan şunu söylemek gerekiyor: Üniversitelerimizin ve devletin, suyun hayat olduğunu, suyun can olduğunu bilerek bu bunu verimli kullanacak bir yapıyı mutlaka sağlaması lazım.

8- Mutlaka ve mutlaka DSİ'nin bağımsız bir kurum olması lazım.

EPDK gibi Sermaye Piyasası Kurulu ve Rekabet Kurulu gibi bağımsız olmalı. Bu projeleri, bu yatırımları hem yönetmeli hem yürütmeli hem de suyun yok olmasına mâni olmalı.

BİLGİ TEKNOLOJİLERİ ÇOK HIZLI GELİŞİYOR

1- Suyun etkin kullanımının yanında teknolojinin geliştirilmesi, bilgi teknolojileri kullanımların yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir bilgi teknolojilerinin dijitalleşme ve yapay zekâ projeleri ile öncelikli olarak ele alınması çok önem taşıyor.

" Yapay zekâyı kullanabilir hale gelmemiz ve teknolojinin etkinliğini arttırmamız da Abdullah Gül Üniversitesi'nde kurulabilecek önemli bir bölüm olabilir. "

2- Örneğin mahkemelerde yapay zekânın kullanılması mahkemelerin etkinliğini ve zaman kullanımının verimini arttıracaktır. Karar alma süreçlerini iki yıldan, iki güne indirecektir.

Yapay zekâyı kullanabilir hale gelmemiz ve teknolojinin etkinliğini arttırmamız da Abdullah Gül Üniversitesi'nde kurulabilecek önemli bir bölüm olabilir.

SORU - CEVAP

Soru - Dr. Öğretim Üyesi Talha Erdem - Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölüm Başkanı:

Şimdi bunu neden söyleyeceğimi anlayacaksınız. İstanbul Erkek Lisesi mezunuyum. Bana az önce bir WhatsApp mesajı geldi. Bu sene İstanbul Erkek Lisesinden mezun olanların sayısı %98'i yurt dışına gitmiş. Alman Lisesi'nde olanların içerisinde sadece bir ya da iki kişi Türkiye'de kalmış. Bu işin lise kısmı. Üniversiteyi zaten biliyoruz. Pek çok kişinin bilmediği ama Aselsan'da, mesela yakinen çalıştığım için benim bildiğim konu, Aselsan'daki pek çok mühendis Hollanda'da özellikle "ASML" bir firma var, fotolitografi ekipmanları satıyor, oraya gidiyor. TÜBİTAK'tan pek çok tecrübeli mühendis oralara gidiyor. Ben bunun bir çığ haline dönmüş olduğunu görüyorum. İşin eğitim probleminin ötesinde de Sayın Müsteşarım, böyle çok büyük bir tehlike görüyorum. Bu konuda da sizlerin değerli görüşlerini almak isterim açıkçası.

Cevap - Prof. Dr. Işın Çelebi:

Ben sunumumda insan kaynaklarının etkin kullanımı ve beyin göçünün tersine çevrilmesi gerektiğini üç-dört yerde vurguladım. Çok önemli bir konu. Bunu bu toplantıda hatırlattığınız için ben teşekkür ederim. Türkiye'nin kalkınma stratejisinin en önemli kaynaklarından biri, beyin göçünü tersine çevirme politikası.

Yani yurt dışına kalıcı gitmek yerine, bilgi, görgü ve eğitim için geçici gitmeye özendirmek doğru olabilir. Yetişen insan gücü kaynaklarını, ki sunumda açılıştta bir öğrenci “Price Waterhouse’ta” dijitalleşme konusunda danışmanlık yaptığını söyledi; bu arkadaşları özendirerek Türkiye’de tutmak konusundaki önerinize yüzde yüz katılıyorum. Dört dörtlük bir düşünce bu.

Ayrıca Sayın Ahmet Tıktık’ın görüşleri;

1- Sayın Tıktık dedi ki 1989’da konvertibiliteye geçişi yanlış buldu. Oysa konvertibiliteye geçiş, Türkiye’nin dışa açılmasını ve yabancı sermaye kaynağının gelmesini sağlamak ve ithal ikamesiyle ilgili kurulan sanayileri dünyadaki piyasalara, rekabete açmaktı.

2- Örneğin otomotiv sanayinde Murat 131, Murat 124, Renault 12 gibi eski teknoloji ürünler için vatandaşı bir yıl sıraya sokup, paralarını peşin alıp, bir yıl sonra onlara bu araçları teslim etmek yerine,

Londra, Paris, Berlin’de kullanılan ileri teknoloji araçların benzerlerini Türkiye’de bulabilecekleri bir ortamı gerçekleştirmekti. Yabancı sermaye girişimini arttırmaktı.

3- İthal ikamesi mantığı ile ve gümrük duvarları ile eski teknoloji sanayii desteklemek yanlıştı. Verimsizliği desteklemektir. İthal ikamesine dayalı, kapalı duvarlar arkasında yaşamaya alışmış bazı sanayiciler, eski tip anlayışından çok memnundu-

lar ve mutluydular. Onlar, 12 Ağustos 1989'da çıkmış konvertibilite kararına çok karşı çıktılar. Oysa bu karar Türkiye'nin gelişmesine çok pozitif bir etki yaptı.

Bugün de bu karar halen uygulanıyor. Uluslararası piyasada rekabet gücünün arttırılması ve dışa açık büyüme süreci çok önemli.

4- İkincisini Sayın Tıktık'ın söylemesini beklerdim. Ancak hiç söz etmedi. Sosyal güvenlik meselesini söylemedi. Erken emekliliğin yarattığı sorunları gündeme getirmede. Erken emeklilik öncesi o da 1992-93 yıllarında sosyal sigortalar kurumu dahil Emekli Sandığı ve Bağ-Kur finansal açığı olmayan üç sosyal güvenlik kuruluşuydu. Erken emeklilik sonrası ciddi problemler ortaya çıktı. Şu anda da EYT'nin getirdiği sorunları da aşamıyoruz. Onu da ayrıca belirteyim.

5- En önemlisi orta sınıf şu anda yok oldu ve gelir dağılımı bozuldu. Keşke Devlet Planlama Teşkilatı kapatılmasa ve stratejik planlama olarak da devam etseydi. Bugün bu meseleleri daha etraflıca görme ve tartışma imkânımız olabilirdi.

Ama yapılan en büyük hatalardan birisi DPT'nin kapatılmasıydı. Kendisi bunu söylemedi, keşke söyleseydi.

Stratejik planlama teşkilatına şu anda Türkiye geçmişten çok daha büyük ihtiyaç duyuyor. Orta sınıfın yok olup, gelir da-

ğılımının bu kadar bozulduğu bu süreçte planlamanın olması büyük eksiklik.

6- Bunun derhal giderilmesi lazım. Bu önerilerimden biri de dağıttığım metinde yer aldı. Stratejik Planlama Teşkilatı'nın kurulması, Merkez Bankası'nın bağımsızlığının sağlanması. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın tek bakanlık haline gelip, üç ayrı müsteşarlıkla idare edileceği yeni bir yapılanmaya ihtiyacı var.

Bu yapılanma, Avrupa Birliği tam üyelik sürecinin sürdürülmesi, ekonomi yönetiminin bağımsızlığı ve stratejik planlama anlayışının işler hale gelmesi, ekonomideki şu anda gördüğümüz sorunların düzelmesine yol açabilir.

Saygılarımla.

Metnin Videosu ►

Dr. Ahmet Tıktık
*Devlet Planlama Teşkilatı
Eski Müsteşarı*

CUMHURİYET'İN 2. YÜZYILINDA TÜRKİYE, GELİŞMİŞ ÜLKE STATÜSÜNE GEÇERKEN EN ÖNEMLİ ÖDEVİ: EĞİTİM REFORMU

Toplantıya davet edilmekten duyduğum onuru, mutluluğu paylaşmak istiyorum. Çok teşekkür ediyorum. Sunumuma bir hatıramı sizlerle paylaşarak başlamak istiyorum.

2006 yılında 9. Kalkınma Planı'nı hazırlarken, ülkenin çeşitli büyüme hedeflerine, önümüzdeki 7 yıllık dönemde çeşitli büyüme hedeflerinin ima ettiği makro ekonomik görünüme baktığımızda şöyle bir tablo ile karşılaştık. Aslında bu tablo bizim için çok da sürpriz değildi ama sürdürülebilirlik açısından önemliydi. Türkiye ekonomisi büyümek zorunda, kişi başına düşen geliri artırmak için büyümek zorunda. Her sene iş piyasasına giren bir milyon genci istihdam etmek için büyümek zorunda. Ama şöyle bir problemimiz var: Ekonomide ne zaman yüksek büyüme gerçekleştiresek, bu büyümenin ithalat gereği artmakta ve bu da bizi kronik olarak cari işlemler dengesi açığı ve bu açığın finansmanı sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Cari açığın sürdürülebilirliği, makroekonomik temeller açısından bir kırılma noktasıdır. Bu kırılmanın enflasyon, faiz, kur, ve ücretler gibi temel makro fiyatlar üzerine sonuçları olmuştur.

Bu da ekonominin yönetimini zorlaştırmakta ve kalkınma yolunda sağlıklı bir süreci engellemektedir. Korkumuz ve çekindiğimiz patika bu idi.

Peki çözüm ne olabilirdi? Çözümü işte o süreçte bulduk: İhraç ettiğimiz malların ortalama kilo başına değerinin daha yukarılara, başka bir deyişle daha teknoloji yoğun ürün kompozisyonuna doğru evrilmesini sağlamak.

Geriye dönüp baktığımızda ihracatımızın ortalama kilo başına değeri 1.3-1.5 dolar civarında gerçekleşmiş. Yani ihraç mallarımızın teknolojik yoğunluğunda fazla bir gelişme sağlayamamışız.

Sunumumda, bu alanda atmamız gereken adımları belirtmeden önce Cumhuriyet'in birinci yüzyılında gerçekleştirdiğimiz gelişmeyi ve kısıtlarımızı paylaşmak istiyorum. Bunu yaparken de kalkınma performansımızı sanayideki gelişme örneğinde ele alacağım. Tabii kalkınma çok boyutlu ve uzun bir süreç. Cumhuriyet döneminde ekonomik ve sosyal alanda gösterdiğimiz gelişmeyi de yadsıyamayız.

Dün seyrettiğimiz Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve en büyük sanayi tesislerinden biri olan Sümerbank Bez Fabrikası'nın

" Cumhuriyetin başlangıcındaki el işçiliğine dayalı küçük atölyeler ve işletmelerden şimdiki kapasitelere gelmişiz. "

kuruluşu hakkındaki belgeselden nereden nereye geldiğimizi takdir ediyoruz. Cumhuriyet'in başlangıcındaki el işçiliğine dayalı küçük atölyeler ve işletmelerden şimdiki kapasitelere gelmişiz. Cumhuriyet Dönemi boyunca sanayinin çeşitli dallarında gıdan

dan tekstile, tekstilden ağaç mobilyaya, sonra kâğıt, gübre, çimento, demir çelik, otomotiv ve elektroniğe kadar yüzyıl boyunca önemli kapasiteler oluşturmuşuz. Bu kapasitelerle hem iç talebi karşılıyorz hem de global pazarlarda rekabet ederek 200'ü aşkın ülkeye ihracat yapıyoruz.

Fakat ekonomimizin önemli bir yapısal özelliği var o da ithalata bağımlılığımız. İthalata bağımlılığımızın da iki boyutu var: Bir tanesi enerji bağımlılığımız. Toplam kullandığımız enerjinin %70-75'ini ithal etmek zorundayız. Bunun için de döviz bulmamız lazım. Bir de ekonominin çeşitli sektörlerinin üretim sürecinde ithal girdiye ihtiyacı var. Özellikle sanayi sektöründe demir-çelikten kimyaya, kimyadan ilaca hatta bazı gıda sektörlerine kadar ithal etmek durumundayız. Mesela ham yağ üretimi iç talebi karşılamaya yetmiyor. Türkiye'de bitkisel yağ üretmek için ham yağ ithalatı yapıyoruz. Yani, daha çok üretim ve dolayısıyla daha çok büyüme ithalattı uyarmaktadır. Bu da bizi cari işlemler açığıyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Burada teknik tabirle cari işlemler açığına kabaca şöyle tanımlamak istiyorum: Dış dünyadan aldığımız mal ve hizmet giderlerinin, dış dünyaya sattığımız mal ve hizmet getirilerinden büyük olması. Bu kronik bir mesele. Yani Cumhuriyet'in ilk yüzyılında Türkiye ekonomisi tarihi, cari işlemler açığı tarihi dersek çok yanlış olmaz. Yani geçtiğimiz yüzyıl boyunca toplamda 23 yıl fazla vermişiz. Yani toplam döviz gelirlerimiz, döviz giderlerinden fazla olmuş. O da çoğu zaman ya ekonomide daralma ya da 2. Dünya savaşı dönemlerinde. Ama çoğu dönem (77 yıl) açık vermişiz. Bu açık bizim yumuşak karnımız. Bugün, güncel olarak da yumuşak karnımız. Çünkü bu açığı verdiğimiz zaman bunun finansman zorunluluğu var. Bunu karşılamamız lazım. Bunu karşılamak için de uluslararası rezerviniz yeterliyse oradan karşılırsınız veya dış borç alırsınız. Veya her iki kaynağı da kullanabilirsiniz.

Bunun sürdürülebilir bir noktadan çıkması durumunda, yani açığın finansmanının soru işareti olması durumunda da kur üzerine baskılar, kurun hareketlenmesi, enflasyon, dolayısıyla istikrarın bozulması, belirsizliğin artması, öngörülebilirliğin azalması, kamu finansman dengesinin bozulması ile sonuçlanmaktadır. Tıpkı bugün olduğu gibi aynı problemlerle karşı karşıyayız. Dolayısıyla önümüzdeki ikinci yüzyılda kalkınma performansımızı iyileştirmek, bir üst aşamaya, yüksek gelirli ülkeler grubuna geçebilmemiz için bu yapısal sorunu çözmemiz lazım. Yapısal sorunun çözümünde anahtar rolü olan ihracat yapımıza bakalım.

Günümüzde ihraç ettiğimiz malların teknolojik yoğunluğu şöyle bir görünüm arz ediyor: Düşük teknolojlili ihracatın payı yaklaşık %32 civarında. Orta teknolojlili ihracatın payı o da %31 civarında. Ortanın üstü teknolojlili ihraç mallarının payı yine aşağı yukarı %33 civarında. Ama yüksek teknoloji ihracatın payı %3 civarında. 2002'den bu yana teknoloji kompozisyonunda belli bir ilerleme sağlamışız: Düşük teknolojlili ihracatın payı yüzde 47'den yüzde 32'ye düşmesine karşın orta teknolojlili ihraç mallarının payı yüzde 23'ten yüzde 31'e; ortanın-üstü teknolojlili malların payı da yüzde 24'den yüzde 33'e yükselmiştir. Buna karşın, maalesef yüksek teknoloji yoğunluklu mal kompozisyonuna evrilme konusunda yeteri kadar bir mesafe kaydedemedik.

İhracatın mevcut teknolojik kompozisyonunun ima ettiği ortalama kilo başı değerine bir bakalım. Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin yayınladığı bilgilere göre ortalama kilo başına ihracat değerimiz 1.3-1.5 dolar civarında. Yıllardır bu böyle. Bunu bizim önceleri 5 dolar, sonra 10-20 dolarlara çıkarmamız lazım ki cari açığımızı kapatalım. Böylece ekonominin makro temelleri açısından sağlam bir zemine oturalım, döviz kuru üzerindeki baskılar azalsın ve sürdürülebilir bir büyüme patikasında ilerleyelim.

İhracatımızda teknolojik dönüşümü gerçekleştirmek için atmamız gereken reform adımlarına geçmeden önce sanayimizdeki mevcut kapasiteler nasıl bir ortamda oluştu, uyguladığımız sanayi politikaları ne idi ve nasıl bir makroekonomik ortama maruz kaldılar onu da kısaca özetlemek isterim.

Cumhuriyet dönemi boyunca önce kamu eliyle sonra da özel sektör eliyle önce tüketim ve ara malları sanayinde daha sonra da yatırım malları sanayiinde önemli kapasiteler oluşturuldu. Bu yatırımlar yapılırken şöyle bir strateji izlendi: 1980'e kadar içe, iç piyasaya dönük bir üretimi teşvik eden sanayi politikası uygulandı. Bu süreci, dış ticaret rejimi de ithalat kotaları ve yasakları ve lisanslama araçları ile destekledi. Bu sistemle 1980 yılına kadar geldik.

1970'li yıllar ekonominin dış şoklara maruz kaldığı yıllar olmuştur. 1973 yılında dünyada enerji fiyatları 3 misli arttı. 3 dolarlardan 11 dolarlara. Sonra 1978-79'larda da yaklaşık 35-40 dolarlara çıktı ve bu da ülkeye döviz bazında ilave finansman yükü getirdi. Türkiye'nin, bu yeni ortama uyumu, döviz rezervlerini kullanarak ve yurt dışından borçlanma şeklinde olmuştur. Öte yandan sanayi yapımız içe dönük üretim yaptığı için döviz üretme kapasitesi hemen hemen yoktu ve ilave döviz talebine olumlu katkıda bulunamıyordu.

Ve bu yapı sürdürülemez bir duruma gelince 1980 yılında radikal bir karar aldık. Rahmetli Turgut Özal Bey'in mimarlığında ve öncülüğünde ekonomiyi dış piyasalara açma, dışa dönük üretim yapma konusunda önemli reform adımları atıldı. O zamanlar içe dönük yapı olmanın önemli bir göstergesini vereyim: 1980 yılında ihracatın toplam milli gelir içindeki payı yüzde 5'ti. Bu günlerde mal ihracatının payı yüzde 30 civarında. Yüzde 5'lik bir ihracat payının daha yukarılara taşınması için hakikaten Türkiye çok önemli bir dönüşüm geçirdi ve ekonomi daha liberal bir yapıya kavuştu: Dış pazarlar öğrenildi, ihracatçılara geniş teşvikler verildi ve desteklendi. Ve sanayicilerimiz ihracat yapmayı, dış pazarları öğrendi.

Bu arada 1980 sonlarına geldiğimizde ihracatın milli gelir içindeki payını yüzde 5'lerden yüzde 18'e taşıdık. Fakat bir şeyi yaparak yaptık bunu: Üretimi iç piyasadan dışa kaydırarak. Bir ekonomide ihracatı, iç talebi kısarak, iç piyasaya daha az satarak, dış piyasaya daha fazla satarak artırabiliriz. İç talebi kısmak, reel ücretleri aşağı getirerek mümkün olur. 1980'li yıllar reel ücretlerin aşağı getirilerek yapılması şeklinde bir süreç oldu ve 1989-90'lara geldiğimizde de maalesef bu süreç toplumsal olarak daha fazla sürdürülemedi ve tersine çevrildi. Şu anlamda tersine çevrildi: 1989 yılı ile birlikte reel ücretlerde önemli artışlar gerçekleşmeye başladı, bu da iç piyasadaki talebi canlandırdı. Bu süreçte şunu öğrendik ki yurt içi tüketimi kısarak ve ihracatı artırarak dış dengeyi daha yönetilebilir bir patikada sürdürmek zor idi.

1990'lı yıllar maalesef kayıp yıllar oldu. Ekonomideki diğer sektörler gibi sanayi sektörü de yükselen ve kronik bir yapı arzeden enflasyon ortamına maruz kalmıştır. Sanayi sektörü bunun yanında bir de 1996'da yürürlüğe giren AB ile gümrük birliği anlaşmasının getirdiği rekabete uyum sağlamaya başlamıştır.

1990'lı yıllarda maalesef bazı stratejik hatalar yaptık; bu stratejik hataların altını çizmek istiyorum. Çünkü önümüzdeki ikinci yüzyılda benzeri stratejik olarak yanlış tercihleri yapmaya devam edersek, ekonomideki kaynak dağılımını yanlış yaparsak (kamusal politikalar neticesinde) yine orta gelirli bir ülke konumumuzu sürdürmeye mahkumuz.

1. Birinci stratejik hatamız: 1989'da sermaye hareketlerine serbestlik sağlanması oldu. Turgut Bey, Türkiye'deki iç tasarruf oranı düşük olduğu ve tasarruflarımız yetmediği için yurt dışından kaynak gelsin, yatırıma gitsin, yeni teknolojiler getirelim, ülkenin üretken kapasitesini arttıralım düşüncesi ile böyle bir karar aldı. Sermaye hareketlerinde kontrolleri kaldıran ve Kambiyo Rejimini serbestleştiren düzenleme (Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında karar) ile Türkiye'ye yeni dış kaynak girişinin önü açıldı. Bu, şu demektir: Yurt dışındaki yerleşik kişi ve kurumlar, tasarruf sahipleri ve yatırımcılar, Türkiye'de finans piyasalarına, satın almalara, borsaya, bankalar kesimine rahatça girmelerine imkan tanındı 1989'un sonunda. Bu özünde doğru bir şeydi. Fakat bu yeni uygulamayı yönetirken maalesef kontrollü bir şekilde yönetemedik. Beklentimiz oydu ki yeni gelecek olan kaynak girişi, ülkede gerçekleştireceğimiz sabit sermaye yatırımlarına ve üretken

kapasitenin gelişmesine finansman sağlayacaktı. Ama, 90'lı yıllar boyunca gelen yurt dışı kaynaklı finansman çoğunlukla iç tüketimin finansmanına gitti; tüketime gidince tabii bu sürdürülebilir bir görünüm arz etmiyor. Bu birinci hatamızdı, bunu daha kontrollü bir süreç ve yöntem içinde yapamadık. Mesela Şili benzer bir uygulamayı daha kontrollü yaptı. Dedi ki: Bir yıldan daha kısa vadeli finansman getiremezsin, daha uzun vadeli finansman kabul ediyoruz şeklinde.

2. İkinci hatamız: Sosyal güvenlik sisteminin parametrelerini bozduk. Nedir o? 1991 yılına kadar sosyal güvenlik sistemimizde denge (kabaca çalışanlardan kesilen prim gelirleri ile emeklilerin maaş ve sağlık giderleri arasındaki fark) yaklaşık başa baştı, yani hiçbir açığımız yoktu. 1991 yılında kadın çalışanlarda 20 yıl ve erkek çalışanlarda 25 yılını dolduran herkese emeklilik hakkı vermek çok yanlış bir uygulama oldu. Bugün sosyal güvenlik sisteminin açığını her sene bütçeden 32-33 milyar dolar vererek karşılıyoruz. Türkiye'nin yıllık bütçesi 190-200 milyar dolar civarında. Bunun 33 milyar doları Sosyal Güvenlik Sistemi'nin açığını kapatmakla gerçekleşiyor. Bu yıl EYT uygulaması ile sosyal güvenlik parametrelerini daha da biraz bozduk. Bu seneden itibaren kabaca ilave bir 10 milyar dolarlık yük gelecek. Bu ikinci stratejik hatamızdı. Yani o dönemde siyasetçiler bu parametreleri gevşeterek erken emekli olma imkanı tanıdılar. Bu da geriye dönülmez bir durum. Yani aldığınız kararlar geri dönülmez bir şekilde sistemin performansını etkiliyorsa o sizin önünüzdeki 10 yılı hatta 100 yılınızın performansınızı da olumsuz etkiliyor.

3. Üçüncü stratejik hatamız: Hiç yoktan kendi elimizle 1994 yılında “faizleri düşüreceğiz” diye bir kriz yarattık. Nisan 1994 krizi. Bu krizin önünü almak, bankacılık sisteminde olabilecek bir çöküşü engellemek için bankalardaki her türlü mevduata %100 kamu garantisi getirildi. O an için belki de gerekliydi ve doğrudu. Ama onun zaman içinde kaldırılmaması bankaların rasyonel bazda karar alma süreçlerini bozmakta; buna İngilizce’de “Moral Hazard” buna “Ahlaki Zarar/Tehlike” deniliyor. Bu uygulama, bankaları rasyonel davranmamaya, (devlet garanti ettiği için) ve yatırım ve kredi kararlarında daha riskli davranmaya ve bankacılık sisteminde risklerin birikmesine neden oluyor. Nitekim hem 1994 hem 2001 ekonomi krizlerinde bankacılık sisteminde ortaya çıkan hasarların ve bunların toplumsal maliyete dönüşmesinde bu uygulamanın da önemli katkısı olmuştur.

4. Dördüncü stratejik hatamız: Yine 90'lı yıllarda kamu bankaları üzerinden bütçede ayrılmış kaynağı olmadan, çiftçi ve esnafa destekleme ödemeleri için kamu banka kaynaklarını kullanmakla, kamu bankalarında önemli bir bilanço hasarı oluşturduk. O bilanço hasarını da 2001-2002 yıllarında bu

bankaların sermaye yapılarını güçlendirerek ödedik. Bunu da IMF'den aldığımız borç kaynakla ödedik. Ekonomi yönetiminde stratejik hatalar ülkenin performansını önemli derecede etkiliyor ve önümüzdeki on yılları işgal eden, rehine alan bir duruma sevk ediyor. Kamudaki yanlış politika tercihleri, daha sonra kamunun elindeki bütçe imkanlarının hareket alanını kısıtlıyor. Bu hareket alanımızı kısıtlamaya bir örnek de: 90'lı yıllardaki bozduğumuz kamu mali disiplini neticesinde Hazine'nin 2002 yılında yapmak zorunda olduğu iç ve dış borç faiz ödemeleri, devletin bütçesindeki toplam harcamaların yüzde 44'üne ulaşmıştı. Türkiye'nin merkezi yönetim bütçesi 190 milyar dolar civarında. Bunun yüzde 44'ü, neredeyse yarısı, Hazine'nin borç ve nakit ihtiyacını karşılamak için borçlandığımız finansmanın faizini ödemek için gidiyordu. Faiz ödemelerinin bütçe içindeki bu ağırlığını 2002'den sonra uyguladığımız reform süreci sonunda yüzde 8,5'e düşürdük. Bugünlerde maalesef bu oranı %13 bekliyoruz. Yaklaşık 5 puanlık bir kötüleşme var. Yüzde 44'ten yüzde 8,5'e düşürünce aradaki farkı eğitime, sağlığa, yapısal reformlara ve sosyal transferlere ayırdık. Bu da ülkenin refahının artması için önemli bir gelişme oldu.

Sanayimiz içe dönük yapısından dışa dönük, ihracat ve dış pazarlara yönelik bir yapıya geçti ama bu arada 1990'lı yılların getirdiği belirsizlik ve olumsuz makroekonomik ortamın da katkısıyla maalesef ölçek, teknoloji, kurumsallaşma ve yönetim açılarından kapasitesini fazla geliştiremedi. Bu arada 1990'lı yıllarda üç dışsal gelişme sanayimize yeni re-

kabetçi baskılar getirdi: 1) Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra daha liberal bir dünya ekonomisi ortaya çıktı. 2) 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği anlaşması yürürlüğe girdi ve bunun getirdiği rekabete uyum sağlama süreci başlamış oldu. 3) 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne üye olan Çin, uluslararası ticaret sistemine ölçek olarak ve çok rekabetçi maliyetlerle yeni ve önemli bir aktör olarak dahil oldu.

Tüm bu iç ve dış ekonomik gelişmeler sanayimizin uyum sağlaması gereken rekabetçi bir ortamla karşı karşıya kalmasına neden oldu. Bugün geldiğimiz noktada, “sanayicilerimiz bu ortama nasıl bir uyum gösterdi” diye baktığımızda ihracat alanında mal çeşitlendirmesini sağladıklarını, yeni piyasalara ulaştıklarını, fakat küçük ve orta ölçekli, düşük ve orta teknoloji bir paydan çıkamadıklarını görüyoruz. Bugün ihraç mallarımızın ve hatta imalat sanayindeki toplam üretimi içinde yüksek teknolojinin payı hala %3. Yüksek teknoloji ve yüksek katma değerli bir yapıya maalesef ulaşamadık. Buna ulaşmamızın en önemli yolunun Sayın Cumhurbaşkanımızın dün açılış belgesinde de ifade ettiği gibi insan kaynaklarımızın kalitesini ve yetenek seviyesini artırmaktan geçtiğine inanıyorum.

Yüksek teknolojiyi ülkemize getirme ve bunun için gerekli sermaye konusunda hiçbir problem yok. Uluslararası finans piyasalarında yatırıma uygun alanlar arayan trilyon dolarlık bir sermaye var. Arkadaşlar bugün sadece dünyadaki sosyal güvenlik sistemlerinin ne kadar açıkları olduğunu biliyor musunuz? 80 trilyon dolar civarında açıkları var ve bu açıkları

" Yüksek teknolojiyi ülkemize getirmek ve bunun için gerekli sermaye konusunda hiçbir problem yok. "

kapatmak için özellikle ileri ülkelerdeki kurumsal yatırımcılar, yani sosyal güvenlik sistemini yöneten yatırımcılar, yönettikleri emeklilik fonları için getiri peşindeler. İstikrarlı ve güvenilir bir ortam ve karlı ve fizibilite olan projeler ve finansal enstrümanlar sunduğunuz vakit kaynaklar hazır gelmeye. Dolayısıyla sermaye konusunda hiç problem yok. Esas problemimiz beşeri sermayemizin kalitesi ve yetenek seviyesidir. Şimdi, bu alanda hangi durumdayız

onu sizlerle paylaşmak istiyorum.

İnsan kaynağının yetenek seviyesini ölçme anlamında en önemli değerlendirme kavramsallaştırma yeteneğidir (conceptualization/cognitive skills). Bu yetenek, bilişsel beceriler olarak da adlandırılıyor. Bu konuda çeşitli performans karşılaştırmaları yapılmaktadır. Paris'teki OECD Teşkilatı, her üç yılda bir 79 ülkedeki (38'i OECD üyesi) 15 yaşındaki çocukların, yani 9-10. sınıfa giden öğrencilerin matematik, fen bilgisi ve okuma alanındaki kavramsallaştırma yeteneklerini ölçmektedir. En son yayınlanan verilere göre 2018 yılında Türkiye'den yaklaşık 7.000 öğrenci katıldı: %44'ü Anadolu liselerinden, %31'i mesleki teknik Anadolu liselerinden, %14'ü Anadolu imam hatip liseleri, %4'ü fen liselerinden ve kalanı diğer lise türlerinden katılmıştır.

Sorular 6 farklı düzeyde sorulmaktadır: giriş düzeyi (seviye 1-2), biraz üst düzey (seviye 3-4) ve kompleks sorulardan oluşan 5. ve 6. Seviye. Matematik alanında Türkiye'den ka-

tılan 7.000 öğrencinin %4,8'i, yani 336 öğrenci, 5 ve 6 seviyesindeki soruları doğru cevapladı. Çin'den yaklaşık 12.000 öğrenci girmiş, bunların %44'ü 5 ve 6 düzeyindeki soruları yapmış. Singapur %37'si matematikte 5 ve 6 düzeyindeki soruları yapmıştır. Cumhuriyet'imizin ikinci yüzyılında kalkınma başarımızı esas test edeceğimiz nokta burasıdır.

OECD benzer bir ölçmeyi, halen iş hayatında olan çalışan yetişkinler üzerinde de yapmış. 5300 çalışanın katıldığı sayısal beceri alanında kompleks soru seviyesini çözebilenler sadece yüzde 1.4 olmuştur. Bu konuda OECD ortalaması %11, Almanya %14.

İnsan kaynağı stokumuz ile ilgili bir veriyi daha paylaşmak istiyorum. 2022 yılı verilerine göre ülkemizde çalışan sayısı 30.8 milyon kişidir. Bu stokun eğitim düzeyi dağılımı da şöyledir: Eğitim düzeyi lise altı olanların payı yüzde 41, lise mezunu olanların payı yüzde 13, meslek lisesi mezunlarının payı yüzde 11.4 ve üniversite mezunlarının payı yüzde 27.6'dır.

Çalışma hayatına hazırladığımız ve halen eğitim sürecinde olan insan kaynağımız (okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim) sayısı 2021/22 öğretim yılında 19.2 milyon. Böylesi bir stoku geleceğe hazırlayan ve onların kavramsallaştırma yeteneğinin gelişmesine en önemli rol oynayacak olan öğretmenlerimizin mesleki yeterlilikleri de kalkınma performansımızı bire bir etkileyecek en önemli faktördür diye inanıyorum. Bununla ilgili olarak yeni mezun öğretmenlerin kendi branşlarında ÖSYM tarafından bu yıl uygulanan test sonuçlarına bir bakalım. 2023 yılında 420 bin

öğretmen adayı sınava girmiş ve kendi alanlarında 75 sorulmuştur. Buna göre Alan Bilgisi Sınavı ortalama doğru net cevap sayısı, Türkçe: 36, Matematik: 23 (ilköğretim) ve 19 (lise), Fen Bilimleri: 23, Fizik:27, Kimya: 23 ve İngilizce:30

Beşeri sermayemizle ilgili yukarıdaki fotoğrafı paylaşıyorum ki hakikaten bu stokla, bu çalışan stoku ve öğrenci stokuyla ileri teknoloji ve yüksek katma değerli bir sanayi yapısına geçmemizin çok zor olduğunu bilmemiz gerekmektedir.

Şimdiye kadar sunduğum tüm bilgilerden ülkemizin Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında gelişmiş ülkeler sınıfına dahil olabilmesi için iki alan öne çıkıyor: eğitimde reform ve AR-GE/inovasyon kapasitemizi artırmak.

" Şimdiye kadar sunduğum tüm bilgilerden ülkemizin Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında gelişmiş ülkeler sınıfına dahil olabilmesi için iki alan öne çıkıyor: eğitimde reform ve AR-GE/inovasyon kapasitemizi artırmak. "

Birinci alan, eğitim konusunu, partiler üstü olarak düşünmemiz lazım. Çünkü eğitim reformu sabır gerektiren kompleks ve uzun bir süreç. En başta da öğretmenlerin eğitimi. Ülkelerarası çalışmalarda bu alanda başarılı ülkeler pratiklerinden de çıkan bulgular bu yöndedir. Ülkemizde her yıl 50.000'e yakın öğretmen adayı mezun oluyor ve Milli Eğitim bakanlığının atama havuzuna geliyor. Bakanlık

her yıl 25-30 bin biraz baskı olursa 35 bin yeni öğretmen ataması yapıyor. Bu şekilde havuzda biriken toplam aday sayısının 500 bine yaklaştığı tahmin ediliyor. Bu durum bir ülkenin beşeri ve kamu kaynaklarının israf edilmesine ve verimsizliğine somut bir örnek teşkil etmektedir. Eğitim reformunun en önemli parçası olan öğretmenlerin yetiştirme sistemini gerçekten ele almamız lazım. Bugün bir pilota pilotluk belgesi verirken gösterilen çok titiz sertifikasyon sürecinin bence öğretmenlere de uygulanması lazım diye inanıyorum.

Tabii ki üniversite alanındaki reform da eğitim reformunun önemli bir parçası. Bu alandaki sistem verimsizliğine bir örnek olarak ülkemizde ve ABD’de yüksek lisans ve doktora yapılan ilk on alanı paylaşmak istiyorum. Chicago Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Ufuk Akçığıt ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye’de seçili alanlarda yazılan tezler sırasıyla: işletme, psikoloji, ziraat, tarih, ilahiyat, ekonomi, hukuk, Türk dili ve edebiyatı, makine mühendisliği, elektrik mühendisliği, bilgisayar mühendisliği.

Buna karşın ABD’de ilk on alan sırasıyla: bilgisayar mühendisliği, elektrik mühendisliği, klinik psikoloji, makine mühendisliği, moleküler biyoloji, halk sağlığı, biyokimya, sinir bilimi, biyomedikal mühendisliği. İki ülke arasındaki ilk on tez alanını karşılaştırdığımızda, eğitimin kalitesi ve düzeyi kadar, bu eği-

timin, geleceğin teknolojilerine yön veren alanlarda yapıp yapılmadığını da görebiliyoruz. Bu veri, Türkiye'nin teknoloji alanında ilerlemesi ve sanayisinin bu yönde yapılanması hakkındaki bir fırsatı iyi kullanmadığını göstermektedir.

İkinci alan AR-GE/inovasyon alanında da kapasitemizi yukarı çekmemiz lazım. Bugün İsrail'de ve Kore'de Ar-Ge harcamaları toplam milli gelirin % 4- % 5'i. OECD ortalaması % 3. Bizde ise sadece % 1. Bu oranı artırmamız, mevcut AR-GE desteklerini gözden geçirmemiz ve inovasyon eko-sistemini (kamu ve özel sektör, üniversiteler ve diğer kurumsal altyapı) daha verimli bir şekilde kurgulamamız lazım. Üniversite mezunları arasında temel bilim ve mühendislik bölümlerinin payını artırmalıyız.

Son olarak, bütün bunları yapabilmek için üç tane temel ön koşulu gözetmemiz gerekmektedir. Birincisi, makroekonomik temelleri sağlam tutmak (fiyat istikrarı, kamu maliyesinde disiplin/denge, aşırı değerlenmemiş TL ve aktif bir bankacılık gözetim ve denetimi). İkincisi, Hukukun üstünlüğünü ve iyi yönetişimi (kamu yönetiminde hesap verilebilirlik ve şeffaflık, kamuda kurumsal kapasite, düzenleyici kalite ve sözleşmelerin etkin uygulanması) sağlamak. Üçüncüsü, sosyo-politik zeminin (adil gelir dağılımı, sosyal mobilite ve kapsayıcı siyasal kurumlar) sağlam olması. Bu ön koşulları gözetmiş, kap-

samlı bir eğitim reformunu başarmış ve kaynaklarını verimli bir şekilde kullanan Türkiye, cumhuriyetin ikinci yüzyılında kalkınmış ülkeler arasında hakettiği onurlu yerini alacaktır. Buna tüm varlığımla ve yürekten inanıyorum.

Teşekkür ederim.

SORU - CEVAP

Soru - Şaban Bayrak - 19. Dönem Kayseri Milletvekili:

Sayın Tıktık önemli bilgiler verdi. Kendisine teşekkür ediyorum. 1992'deki siyasi yetkililerin erken emeklilikle ilgili Türkiye'nin büyük yıllarına mal olduğunu söyledi. Son dönemde yapılan emeklilikler Türkiye'nin ne kadarına mal oldu? Onu kendisinden açıklamasını rica ediyorum. Teşekkür ederim.

Cevap - Dr. Ahmet Tıktık:

Şaban Bey soru için teşekkür ederim. Öncelikle arkadaşımızın (Dr. Talha Erdem) bir sorusu vardı. Tabii ki yetişen gençlerin yurt dışına gitmesi büyük bir kaynak kaybı. En büyük kaynağımız insan kaynağımız. Bunlara yaklaşık 12 yıl ilköğretim ve ortaöğretim, sonra da 6 yıl üniversite hayatı diyelim, 18-20 yıl yatırım yapmışız. Bu çok üzücü tabii ki. Bu da tabii ortamdan etkilenen bir şey. Şaban Bey'in sorusuna gelince EYT'nin getirdiği yük yani tahminlere göre 300 milyar lira civarında olacak. O da herhalde 8-10 milyar dolarlık bir meblağ. Maalesef, Sosyal Güvenlik Sistemi'nin parametrelerini bozarken siyasetçilere de yüklenmememiz lazım. Yüklenelim, onların da hatası da var ama toplum olarak da mali disipline sahip çıkmamız lazım. İstikrarın ve mali disiplinin önemini toplumun tüm kesimleri sahiplenmeli. Popülist talepler konusunda daha rasyonel düşünmemiz lazım. Çünkü bu talepleri siyasetçiler baskı altında kalarak yerine getirebilirler, ama uzun vadede bu tür kamusal tercihlerin maliyetleri yine toplum tarafından ödenecektir.

Bir de evet Sayın Bakanımız, Işın beyin, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi konusunda bir yorumu oldu. Evet, 1989'da kambiyo rejimi serbestleştirildi ve hakikaten kaynak geldi ama beklentimiz yatırımın finansmanı içindi; bu olmadı. Gelen kaynak tüketime gitti. Kamu finansman açıklarına gitti. Gelen dış kaynağın yönetimini daha iyi ve kontrollü bir şekilde yapabiliydik.

Metnin Videosu ►

“EĞİTİM, BİLİM VE TEKNOLOJİ” PANELİ

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Erhan Erkut

LLisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü'nde tamamlayan Prof. Dr. Erhan Erkut, doktorasını Florida Üniversitesi'nden aldı. 1985-2005 yıllarında Alberta Üniversitesi İşletme Fakültesinde ders verdi. Birçok endüstriyel projeyi yönetti. Centre for Excellence in Operations adlı Uygulamalı Araştırma Merkezi kurdu. INFORMS Transactions in Education dergisinin kurucu editörlüğünü yaptı. 2005'te Türkiye'ye dönen Prof. Erkut, Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekanlığı, Özyeğin Üniversitesi Rektörlüğü ve MEF Üniversitesi Rektör Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Son yıllarda Türkiye'de girişimcilik ve yetkinlik gelişimi konularında aktif olarak çalışan Prof. Dr. Erhan Erkut, gençlere yönelik eğitim kooperatifi YETGEN'in kurucusudur.

Prof. Dr. İskender Öksüz

Ege Üniversitesi'nde lisans eğitimini tamamlayan Prof. Dr. İskender Öksüz, TÜBİTAK bursuyla ABD'nin Yale Üniversitesi'nde yüksek lisansını ve doktorasını yaptı. 1968-1979 yılları arasında ODTÜ'de bölüm başkanlığı, Rektör Yardımcılığı ve Rektör Vekilliği görevlerinde bulunan Prof. Öksüz, Türkiye Atom Enerji Komisyonu üyeliği ile atom enerjisi konusunda Bakan danışmanlığı yaptı. Suudi Arabistan'daki University of Petroleum and Minerals'da akademik görevler yürüten Prof. Öksüz, çeşitli şirketlerde yönetim kurulu üyeliği, genel müdürlük ve holding genel koordinatörlüğü yaptı. Kapadokya Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi olan Prof. Dr. Öksüz aynı zamanda Karar Gazetesi'nde köşe yazarlığına devam etmektedir.

Prof. Dr. Sıddıka Semahat Demir

Lisans eğitimini İstanbul Teknik Üniversitesi, yüksek lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi'nde yapan Prof. Dr. Sıddıka Semahat Demir, doktorasını ABD'deki Rice Üniversitesi'nde tamamladı. Prof. Demir, ABD Ulusal Bilim Vakfı Biyomedikal Mühendisliği Program Direktörlüğü görevinde bulundu. 2009'da ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan “Bilim Elçisi” unvanını alan ve 2012-2016 yılları arasında İstanbul Kültür Üniversitesi Rektörü olan Prof. Demir, halen Bilim Kahramanları Derneği Yönetim Kurulu Başkanlığını yapmaktadır.

Prof. Dr. Erhan Erkut
MEF Üniversitesi

Evet gençler, bana göre herkes genç. Eğitimin geleceğinden bahsedeyeceğim. Türkiye'den çok bahsetmeyeceğim. Türkiye'den bahsettiğim zaman başım derde giriyor. Üniversitelerden emekli olmak falan zorunda kalabiliyorum bazen. Dolayısıyla biraz daha genel konuşacağım ama dünyada eğitimin darboğaza girdiğini söyleyeceğim.

Türkiye'de zaten uzun zamandan beri çok sıkıntılı olduğunu düşünüyorum eğitimin. Bunu rahatlıkla söyleyebileceğim nadir üniversitelerden birisisiniz. Çünkü tam bir hafta sonra vakıf üniversiteleri üzerine bir sunum yapacağım ve oradaki vardığım sonuç üç beş tanesi çok başarılı, ama birçoğu ticarethaneden öteye gidemedi. Vakıf üniversitesi deneyi Türkiye'de başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun yerine bakılması gereken model Abdullah Gül Üniversitesi modelidir diye bitireceğim sunumumu. Devlet üniversitesi, çok güçlü vakıf desteği, tek yol bu olduğunu düşünüyorum ben. Çünkü ülkemizde yeteri kadar para yok. Çok iyi üniversite kuracak kadar paramız yok. Yani bir Koç'la Sabancı'yla Özyeğin'le olmuyor bu iş maalesef. Onlar da birleşmeden yaptıkları için bu işi dünya çapında bir üniversite çıkartmayı başaramadık Türkiye'den. Dolayısıyla biraz daha böyle genelden konuşacağım.

Eğitimin çok kısa bir tarihçesi. Günümüzün eğitim modeli fabrika işçisi yetiştirmeye yönelik bir model. Tam bir üretim hattı modeli, öğretmenden öğrenciye içerik nakli.

"Günümüzün eğitim modeli fabrika işçisi yetiştirmeye yönelik bir model. Tam bir üretim hattı modeli, öğretmenden öğrenciye içerik nakli. "

Hedefimiz fabrika işçisi yetiştirmek, okulun kuruluş mantığı bu yani. Şu anda bilmem ne kürsüsünde bilmem ne araştırması yapıyorum falan ama aslında okulun hayata geçiş amacı fabrikaya işçi yetiştirmek nokta. Ve 100 yıl önce tasarlanmış bir model. Biz bu modelle hala geleceğe insan yetiştirmeye çalışıyoruz. 21. yüzyıla insan yetiştirmeye çalışıyoruz. Hala içerik odaklı, hala öğretmen odaklı, hala sınav odaklı

tamamen çağ dışı kalmış bir eğitimle, kenar süsüyle bunları optimize etmeye çalışıyoruz. İnce ayar çekmeye çalışıyoruz. Bütün sistem çökmüş vaziyette bütün dünyada çökmüş vaziyette. Temel prensiplere geri gitmemiz gerekiyor. Eğitimin 3 tane hedefi var:

- 1- İşe hazırlama
- 2- Aktif vatandaşlık
- 3- Dolu bir yaşam

Türkiye'de aktif vatandaş olursanız başınızın derde girme ihtimali yüksek. O yüzden Türkiye'de bunu biraz daha gri ile yazmak istiyorum ben ama eğitimin amacı bu. 21. yüzyılda eğitimin amacı dediğinizde herkes teknoloji düşünüyor ama

yani bu Wagner, Dintersmith falan, bu işin pirleri, bunların yazdığı kitaba göre tutku ve hedef keşfi eğitimin amacı, ilham eğitimin amacı, bunun yanında bazı kritik becerilerin geliştirilmesi ki burada da işte kodlama falan yok. Eleştirel düşünme var, problem çözme var, iş birliği var, hızlı hareket etme var, adaptasyon var, inisiyatif alma, girişimci olma var, kurumsal köleliğin reddi var. Yani aslında etkin iletişim var, bilginin kendisi değil bilgiye ulaşma becerisi var, bilgiyi analiz edebilme becerisi var, merak ve hayal var. Elinizi kalbinize koyun ve deyin ki bana Türk Eğitim Sistemi merak ve hayal üzerine kuruludur, ilham verir, tutku ve hedef keşfi yolculuğuna çıkarır öğrencileri. Böyle olmadığını biliyorsunuz değil mi?

21. yüzyılda eğitimi değiştiren dönüştüren çok önemli sekiz tane güç var. Bunun birincisi bilgi patlaması. İçerik odaklı eğitim yapan üniversitelere geçmiş olsun, eğitim kurumlarına geçmiş olsun. Patlayan bir bilgi karşısında hangi içerik? Bununla nasıl baş edeceksin? İkincisi maliyetler. 500.000 TL ya şu anda Türkiye'de iyi üniversiteler. 350.000 TL doğru dürüst ortaokullar. Anaokulları 250.000 TL yani bununla kim başa çıkacak, nasıl başa çıkacak ? Model yanlış! İnsan odaklı mo-

delle gidiyoruz hala. İnsan pahalı bir şey, binalar pahalı niye hala biz bu modelle gidiyoruz. Böyle yaptığın zaman eşitsizlikler daha çok acı veriyor insana. Çünkü ulaşım kısıtlanıyor, herkes ulaşamıyor bu pahalı okullara.

Biraz önce konuşuyorduk işte çocuk bir tane soru yapamamış, İstanbul Erkek Lisesi'ne girememiş, babası Robert Kolej'e vermiş. Helal olsun babasına parası varmış ki vermiş. Vermeseydi ne olacaktı, o çocuk nereye düşecekti, bilmem ne Anadolu lisesine düşecekti bir tane soruyu kaçırdığı için sınavda. Eşitsizlikler azalmıyor, artıyor. Türkiye ekonomisi dahil iki uca doğru büyüyen fakirlerle zenginlerin oluşturduğu toplumlara doğru gidiyor bütün dünya. Amerika'da da artıyor eşitsizlikler. Bunların çözümü belki teknoloji! Biz hala teknolojiyi göz ardı ediyoruz. Akademisyenler teknoloji konuşurlar da teknolojiye ayak direme konusunda onların üstüne kimse yoktur. Olabildiğince teknolojiyi dışarıda tutmaya çalışırlar, olabildiğince böyle azar azar kullanmaya çalışırlar. Mecbur kaldıkça falan notları böyle scan edip powerpointe koyarak falan teknoloji kullanırlar ya da işte online eğitim... Çıkarlar Zoom'un karşısında konuşurlar benim size burada konuştuğum gibi. O eğitim falan değil! Çocuğun anlaması için çocuğun konuşması lazım, çocuğun düşünmesi lazım. Sen hala çocuğa anlatıyorsun. İnsan odaklısın teknoloji sana bu fırsatı veriyor kullanmıyorsun. Kullan bir zahmet...

Z kuşağı bizimle alay ediyor, kimsenin bizi dinlediği yok. Şimdi ben burada konuşuyorum ya arkada öğrenciler girmişler

Instagram'da birbirlerine mesaj atıyorlar. Yani biz kendimiz çalıyoruz kendimiz oynuyoruz, öğretmenler ve akademisyenler olarak iş yaptığımızı sanıyoruz. Uyanalım yani, tamam salla başını al maaşını eyvallah da ya dünyaya bir katkı yapmak istiyorsak biraz daha yani bizim en iyi eğitilmiş insan olarak biraz daha agresif olmamız gerekmiyor mu? Biraz daha inisiyatif almamız gerekmiyor mu, biraz daha girişimci olmamız gerekmiyor mu? Corsera ve Edex geldi dünyayı salladı. Şu anda Harvard'ın MIT'nin bütün derslerine bedavaya ulaşabiliyorsunuz. Udemy var Udacity var 30 dolara 50 dolara kodlama öğrenebiliyorsunuz algoritma öğrenebiliyorsunuz. Bunlar işte girişimciler. Bunlar formel eğitim kurumlarının uyuyan formel eğitim kurumlarının altını kazanan kişiler. Bunlar değiştirecekler eğitimi biz değil! Biz uyumaya devam edeceğiz başımıza yıkılana kadar.

Demografik deprem Türkiye'ye geliyor. Türkiye'de şu anda 65 yaş üstü nüfusu 8 milyon, 50 sene sonra bu 26 milyona çıkacak. 50 sene önce bu 1,5 milyondur hızla yaşlanan bir ülkedeyiz. Genç toplum hikayelerini bir kenara bırakın onlar algı yönetimi çabaları. Okumayı biliyoruz, demografiye baktığımızda görüyoruz ülke buz gibi yaşıyor. Şu anda 33.7'ye çıktı ortanca yaş ve doğum oranımız %1.50... İstanbul'da 2'nin altına düştük. İnsanlar daha uzun yaşıyor, daha az doğuruyorlar. Toplum yaşıyor dolayısıyla hala böyle çocuklara eğitim vermek üzerine kurulan bir sistem yerine yaşlıların orta yaşlıların ikinci üçüncü kariyerlerini hazırlama eğitimi gündeme gelecek ve bir de tabii pandemiler. Bitme-

di, yani covid bitmedi demiyorum pandemiler bitmedi. Bu gider başkası gelir. Bütün bunlar eğitimi temelinden sarsıyor. Bunları daha uzun uzun kitabımda yazdım. 10 tane de önemli akım görüyorum ben eğitimde çok böyle yukarıdan bir sunum yapıyorum, böyle tepeden makro bir sunum yapıyorum. Yani bu 10 akımın önümüzdeki 20 sene içerisinde 30 sene içerisinde bütün eğitim kademelerini özellikle yüksek öğretimi derinden etkileyeceğini düşünüyorum. Ne kadar erken uyanıp da kendi evimizi temizlemeye kalkarsak o kadar fayda sağlarız topluma ve kendimize. Birincisi içerik yerine yetkinliklere vurgu. Maalesef eğitim hala içerik odaklı içerik artık meta ya bedava ya çocuk içeriğe kendi kendine ulaşabiliyor, senin videonu izleyebiliyor.

Bakın ben burada konuşuyorum ya aslında benim bugün dersim var. 1000 kişiye ders veriyorum ben şu anda biliyor musunuz? Çektiğim videoları izliyorlar çocuklar, saat 4'te soru cevaba gideceğim sadece, başka bir şey için bana ihtiyaçları yok. İçerik nakli artık videodan yapılabilir. Dolayısıyla becerileri geliştirmemiz gerekiyor. Bakın Nasrettin Hoca anahtarını kaybetmiş ışığın altında arıyormuş. Neden? Çünkü burası aydınlık. Aynı muhabbet. Biz içerik naklini biliyoruz onun için onu yapıyoruz. Beceri geliştirmemiz lazım işin daha zor olanı o. Öğrencilerin takım çalışması becerilerini geliştirmemiz lazım, sunum teknikleri becerilerini geliştirmemiz lazım, eleştirel düşünme, problem çözme becerilerini, psikolojik sağlamlığı geliştirmemiz lazım. Bunlar zor işler bunlardan kaçıyoruz biz. Üniversite bunu hiç üstüne alınmıyor kusura

bakmayın. İkincisi gerçek yaşama daha yakın eğitim, daha fazla Coop Eğitim. Bir dönem oku bir dönem çalış, bir dönem daha oku iki dönem daha çalış, çalıştığın yerde çevrim içi eğitim al vesaire...

Üçüncüsü daha çok uluslararası eğitim, yani kitabı yazdığım da 125.000 yabancı öğrenci vardı Türkiye’de şimdi 300.000’i geçti. Hedef 500.000. Kimlerin geldiğini görüyoruz! Mutlu muyuz tartışılır ama gidiş bu. Bundan kaçış yok. Daha iyilerini nasıl getiririz? Kafa yormam lazım. Yabancı öğrenci gelmesin demek yerine daha iyi yabancı öğrenciyi nasıl getiririz dememiz lazım. Kendi öğrencilerimizin gitmesinden de gocunmamamız gerekiyor. Çünkü eğitimin kendisi uluslararasılaşıyor. Neden mesela başka üniversitelerden alınan Coursera’dan Edex’ten alınan dersler sayılmıyor. Türkiye’de benim bildiğim sadece 3 tane üniversite var Coursera’dan Edex’ten aldığı dersler için sana kredi veren. Neden bunu daha fazla yapmıyoruz neden? Biliyorum biliyorum... Abdullah Gül’ün bunu yaptığını biliyorum onun için üç tane dedim. Bir tanesi de MEF üçüncüsü de soru işareti olsun herkesin kafasında. Neden her şeyi biz en iyi biliyoruz? Ekonomiyi anlatmış işte neden ben burada tekrar makro ekonomiyi anlatıyorum. Adam girişimciliği anlatmış ben ondan daha mı iyi anlatacağım sınıfta, bırakalım alsın Stanford’dan MIT’den dersi. Bu aşağılık kompleksi her dersi ben vereceğim tutkusu, uluslararasılaşmamanın bir parçası da bu.

Daha fazla girişimci yetiştirmemiz lazım arkadaşlar. Yani eğri oturalım doğru konuşalım, Türkiye asker-memur devleti tamam mı! Üniversitelerin kuruluşu amacı memur yetiştirmek nokta... Darülfünun'un amacı memur yetiştirmek. İstanbul Üniversitesi ondan sonra Ankara Üniversitesi ondan sonra İzmir sonra Atatürk vesaire, ama o memur yetiştirme mantığından kurtulamamışız. Ondan sonra biraz daha uyanmışız. Özal döneminden sonra özel sektör diye bir şey var demişiz özel sektöre de çalışan yetiştirelim... Ya devlete memur yetiştireceksin ya da özel sektöre memur yetiştireceksin öyle mi? Ha bir de araştırma var demiş bazıları araştırmaya önem vermiş bir de araştırmacı yetiştirmeye çalışmışlar. Peki girişimciyi kim yetiştirecek? Anası babası mı yetiştirecek girişimciyi?

Girişimcilik eğitilebilir, öğretilir. Adil Hocama (Doç. Dr. Adil Oran) sorun işte, Türkiye'de bu işin gurularından birisidir girişimcilik eğitiminde. Girişimcilik öğretilir ve üniversitede öğretilmelidir.

" Girişimcilik öğretilir ve üniversitede öğretilmelidir. "

Neden ondan sonra bizden teknoloji neden bizden bilgi hiç çıkmıyor tabii onun başka sebepleri de var ama yani üniversitelerin bu işe önem vermemesi herhalde en önde gelen sebeplerden bir tanesi. Programların çok daha bireyselleşmesi gerekiyor. Biz hala herkese standart menü üzerinden eğitim vermeye çalışıyoruz. Çok daha fazla seçmeli ders çok daha fazla yan dallar çok daha fazla çift ana dallar vesaire gelmesi gerekiyor. Yapay zeka, bunun üzerine

sadece bunun üzerine bir saatlik bir sunumum var. Chat Gpt çıktı ilk reaksiyon yasaklamak oldu. Biz akademisyeniz, biz yani yeniliklerle baş etmesi gereken birinci kesim biziz, yasaklayarak mı problemi çözeceğiz. Sadece biz değil ha Amerika'dakiler de yasakladılar, Harvard yasakladı MIT yasakladı Chat Gpt'yi.

Mesela ben geçen dönem MEF'ten emekli olmadan önceki son dönemimde bir Chat Gpt dersi verdim: "Using Chat Gpt as a Virtual Assistant". Chat Gpt'nin nasıl çalıştığını bilmen gerekmiyor, o bir kara kutu zaten, yapanlar haricinde kimse bilmiyor nasıl çalıştığını. Ama senin işine nasıl yarar buna kafa yorman gerekiyor. Yani eğitim öğrencileri mesela, eğitim fakültesi öğrencileri geldiler İngilizce öğretme toolu hazırladılar, bir pasaj veriyor sana sorular soruyor, sorulara cevap veriyorsun. O cevabı yani Chat Gpt'nin normalde yapabildiği bir şeyde arayüzü (interface) güzel yaptılar. Sen Chat Gpt kullandığını fark etmeden bir uygulama kullandığını sanarak İngilizceni geliştiriyorsun vesaire. Psikoloji öğrencileri temel psikolojik sağlık desteği verecek bir uygulama hazırladılar. Tasarım Fakültesinden öğrenciler "Masalcı Dede" dediğim bir program kurguladılar. Bir masal konusu veriyorsunuz

Chat Gpt'ye bu alanda bu konuda bir masal yaz diyorsunuz 3 dakikalık masal yazılıyor. Ondan sonra masal fotoğraflarla destekleniyor ve ondan sonra da meşhur birinin sesinden dillendiriliyor. Masal dinletiliyor size. Aslında ana okullara yönelik bir program ama benim çok hoşuma gitti. Sağ olsunlar benim sesimi de kopyalamışlar. Bunun üzerine arkadaşlar benim 3 tane kitabım var. Hepsini bir Erkut Chat Gpt'ye attık yani internete kapalı sadece benim yayınlarım üzerinden çalışan bir Chat Gpt versiyonu "Second Brain" diye bir uygulama var, "Quivr" diye bir şirketin yaptığı.

Soruyorsunuz işte hocam yandal mı çift yan dal mı benim ağızımdan benim cevabımı benim sesimle veriyor. 7/24 tercih danışmanlığı bitti. Yani ben bunu yapabiliyorsam 2-3 tane asistanla herkes yapabilir. Yapay zekanın en büyük avantajı bireyselleştirilmiş eğitim olacak. Bu tek tipleştirilmiş eğitimi kırmamızı sağlayacak. İkincisi ölçme değerlendirme olacak, üçüncüsü dil eğitimi olacak.

Türkiye'nin zayıf karnı, İngilizce bilmeyen bir toplumuz ya. Olacak şey mi? Dördüncüsü öğrenci getirme ve öğrenci sistemleri çalıştırma. Beşincisi de şirketlerde eğitim. Yapay zekanın eğitimi çok derinden etkileyeceğini düşünüyorum ve bu konuya her akademisyenin ciddi olarak emek harcaması gerektiğini düşünüyorum. Bu böyle gidiyor, diplomaların önemi azalıyor. Birçok şirket artık diploma aramıyor, programlar parçalanıyor burada işte iki ders alıyor gidiyor, oradan 5 ders alıyor, yurt dışından ders transfer ediyor, vesaire

zaman akışkanlaşıyor. Ben şu anda Kanada'da bir çevrim içi bir lisenin Türkiye direktörüyüm, Türk müdürüyüm diyeyim size. İstedığımız zaman başlatabiliyoruz dersi arkadaşlar ne zaman öğrenci bulursak o zaman başlatıyoruz çünkü dersler çevrimiçi. Orada bir öğretmene saat ücretiyle para veriliyor, öğretmen dersi başlatıyor. İsteyen öğrenci de dersi asenkron alabiliyor. Ben öğretmeni dinlemek istemiyorum kendim öğreneceğim diyebiliyor arkadaşlar.

Öğrencilerin yarısı bunu seçiyorlar, bizi dinlemek istemiyorlar artık. Asenkron öğrenip sadece sınavlarımı ödevlerimi öğretmen notlasın diyorlar. Ben bunu niye yapıyorum, deneyim için. Bunu Türkiye'de yapmam mümkün değil, Milli Eğitim Bakanlığı böyle bir şeye izin verir mi? Tabii ki vermez. O zaman ben de gidiyorum Kanada'da yapıyorum. Türk öğrencileri Kanada'dan çifte diploma alma fırsatına sahip oluyor. Ben de bu arada çevrim içi eğitim konusunda deneyim ediniyorum. Bunlar da hep kitapta bahsedilen şeyler. Yani eğitimde devrim oluyor, şu anda ben konuşurken eğitimde devrim oluyor. 4 tane güzel örnek var burada: "Ecole 42" mesela, profesör bile yok okulda, tamamen akran öğrenmesi. Müfredat da yok, herkese açık. Lise diploması gerekmiyor, 7/24 açık bir okul ve her hafta bir proje yapıyor çocuklar. Bitirdikleri zaman 100'ün üzerinde proje yapmış oluyorlar ve şu anda Fransa'nın dijital alanda Avrupa'da nispeten liderliği ele geçirmiş olmasının sebebi Ecole 42'dir.

“Üniversite olmayan üniversite”. Minerva şu anda Harvard’dan daha zor girmesi bir üniversite. Kampüs yok! 6 tane şehirde yurtlar kiralamışlar öğrencileri yurttan yurda götürüyorlar. Bir dönem San Francisco’dasın bir dönem Bombay’dasın bir dönem Buenos Aires’tesin. Düşünebiliyor musunuz ders dışında o sosyal sermayeden faydalanmanın önemini. Ve dersler yurtlarda oluyor. Senkron çevrimiçi sınıflarda 20 kişi var ve MEF’ten bir öğretim üyesi orada hoca. Türkiye’den hocayı istihdam edebiliyorsunuz böyle bir sistem kurduğunuz zaman. Bütün dünyadan hoca istihdam edebilen, kendi kampüsünde hocası olmayan bir üniversite. Ve girilmesi en zor üniversitelerden bir tanesi. Bu arada parası olmayanları da bedava okutuyorlar. Arkalarında çok sağlam bir vakıf var. Bu da geleceğin üniversitelerinden bir tanesi.

Taşa toprağa yatırımın zamanı çoktan geçti. Minerva buna uyanmış bir üniversite. Böyle devam ediyor ama ben Türkiye’den de bir tane örnek vereceğim bitirmeden önce: “Yetkin Gençler”. Benim 7 yıl önce kurduğum bir inisiyatif şu anda bir kooperatif bu. Kar amacı gütmeyen bir kuruluş. Temel hedefim şuydu arkadaşlar: Türkiye’ye geldiğimden beri Bilkent’teki dekanlık dönemimden beri 21. yüzyıl yetkinliklerinin önemini insanlara anlatmaya çalıştım ben. Kendim çaldım kendim oynadım tamam mı? Yani Google’a girin 21. yüzyıl yetkinlikleri yazın, Erhan Erkut çıkıyor. Ben bundan utanıyorum, yani sevinilecek bir şey değil bu. Hem YÖK başkanı Yekta Saraç hem de Milli Eğitim Bakanı bir önceki Milli Eğitim Bakanına Mahmut Özer’e şahsen bunun önemini anlattım.

Evet hocam haklısınız falan dediler ama ortada bakanlık tarafından hiçbir şey çıkmadı. YÖK tarafından da üniversitelere yetkinlik dersi konulması genelgesi yollandı. Yani yetkinlik dersle olmaz zaten bütün eğitim programının içine nasıl entegre edeceğini sorması gerekirken üniversiteye, yine işin kolayına kaçtı maalesef YÖK.

21. yüzyıl yetkinlikleri konusunda Türkiye’de kimse kafa yormuyor, korkunç bir şey bu! 2023’te ilk 10 ekonomi hikayesini artık dinlemiyoruz, çünkü 2023’e geldik ama bundan 5 sene önce bundan 10 sene önce hangi insan gücüyle buraya geleceğimizi bize kimse anlatmadı. Bence ilk 10 ekonomi hedefi koymak çok doğru çok güzel bir şey ama hangi insan gücüyle bunu yapacağız? O insan gücünün özellikleri ne olacak? Sen bunu bana söyleyeceksin ki ben ona göre öğrenci yetiştirmeye çalışayım. Bunu hiç kimse yapmadı, ben bunun bayağı büyük bir eksiklik olduğunu düşünüyorum. Bunlar öğrenme ve inovasyon.

Baktığınızda aslında neden Türkiye’de bunun yapılmadığını da görüyorsunuz. Biat toplumuna aykırı şeyler bunlar. Eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, inovasyon, şimdi bir iletişim, iş birliği bu da mı yok? Bu da yok... PISA herkes PISA’yı konuşuyor. Sondan üçüncüyüz diyor. Pisa’nın iş birliğiyle problem çözme testinde sondan birinciyiz, üçüncü de değiliz bunu biliyor muydunuz ? Kimse bilmiyor. Eğitim fakültesi hocaları bile bilmiyor bunu, çünkü biz kolektivist toplum falan değiliz. Biz “tribalist” bir toplumuz. Kabileci bir

toplumuz, yani bireysel değil ama kolektivist de değiliz. Ve sonuna kadar yarışıyoruz herkesle. Neden biliyor musunuz? Bize yarışın dediler de ondan. Ana okulundan beri yarıştırdılar bizi. Okula girmek için yarışmadık mı sürekli? Ben o zaman nasıl birlikte başarmanın tadına varacağım sürekli yarıştırlırsam? İşverene soruyorsun en önemli özellik nedir mezunlarda aradığın iletişim ve iş birliği diyor bana. Benim mezunum çıkıp burada iki laf edemiyor. Takım çalışması yap dediğin zaman da kavga ediyor.

Böyle bir eğitim sistemimiz var. Bu böyle devam ediyor. Ben bunların eksikliğini fark ettiğim ve üniversitelerin de bu konuda ne kadar başarısız olduğunu gördüğüm için dedim çok da şikayet etme, üniversitelerin bunu yapamamasının bir sürü sebebi var. Bir tanesi, bizde yok o beceriler! Bizde de geliştirilmeli ki o beceriler, kimse geliştirmede. Akademik programlar yoğun falan yani bildiğimiz termodinamik falan, anlatıyoruz yine bildiğimiz şeyleri anlatıyoruz. Yani bu işler o kadar kolay değil, ucuz değil vesaire... Öğrenciler de talep etmiyor zaten, gelmiş üniversiteye memnun.

“Şikayet değil çözüm”. Sinan Canan’ın lafıdır bu, şikayet çözümün düşmanıdır. Dolayısıyla sen şikayet etmeyi bırak, sen ne yapıyorsun onu söyle. Buyrun benim kurguladığım “Yetkin Gençler” eğitimi bu ücretsiz eğitim tamamen vakıf desteğiyle ayakta kalıyor. Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası, Mehmet Zorlu Vakfı ve MEF Üniversitesi desteğiyle kariyer planlamayla başlıyoruz. Sonra sunum teknikleri, takım çalışması.

1000 kişiye sunum yaptırıyoruz! 1000 kişinin hepsi sunum yapıyor. Algoritmik düşünmeye giriş. Endüstri mühendisliği aslında bu! Ondan sonra Excel ile modelleme. 3 gün Excel ile modelleme ileri seviyede VBA dahil Excel öğretiyoruz, 3 günde. Mühendis adam, hayatında Excel görmemiş, istatistik görmemiş. YETGEN hayat kurtarıyor. Teknoloji okuryazarlığı, arkasından işte blockchainler, Chat Gptler vesaire... 21. yüzyıl okuryazarlıkları, bugün bilgi okuryazarlığı... Eğitiminin arka ucunu, vereceğim veri tabanlarına girerek hocaları hakkında nasıl bilgi çekebileceklerini göstereceğim.

Yayınlar atıflar dedik ya hepinizin yayın ve atıflarına ulaşabiliyor artık öğrenciler VOS üzerinden, biliyorsunuz onları göstereceğiz. Öz gelişim, aktif vatandaşlık, girişimcilik, sürdürülebilirlik, sosyal inovasyon üniversitelerin yapmadığı ortada kalan liderlik gibi, girişimcilik gibi iş dünyasına geçiş gibi konuların hepsi var burada. 150 üniversiteden öğrencim var. 81 ilden 200 liseden öğrencim var. Senede 3.000 civarında öğrenciye dokunuyorum ve 1000 civarında da öğretmene dokunuyorum. Türkiye’de teknolojiyi en iyi kullanan eğitim programı iddia ediyorum... Daha iyisini yapıyoruz diyen varsa hemen... Neden iddia ediyorum, çünkü öğrenciler yapıyor ben yapmıyorum. Benim çok çok önümdeler yani. Bilgisayar Mühendisliği öğrencileriyle hocalar yarışmıyor artık. Biraz önce yine dışarıda konuşuyorduk Flip learning uyguluyoruz, videolar çekiliyor, Zoom, Discord’a gidiyor öğrenciler. Benim anlatmam da olmaz, kendilerinin konuşması gerekiyor. LinkedIn learning bedava açıyoruz. Hocam mesela bunu yapın.

Linkedin learning 30 dolara alıyorsun öğrenci başına toptan alırsan 5 dolara 10 dolara veriyorlar al. 100 tane 1000 tane kaç tane alabiliyorsan ticket al aç 3. ve 4. sınıflara aç. Bunu yapan tek üniversite benim eski üniversitemdi ve bu benim üniversitemde ders. Aslında arkadaşlar bu şekilde ben eğitimde bir devrim yaratmaya çalışıyorum. Her yerden Yetkin Gençleri bulabilirsiniz. Burada da birkaç tane Yetkin Genç var galiba doğru mu 1, 2, 3, 4, 5, evet 6, 7 birazdan derse çıkıyoruz sizlerle.

Son sözlerim, altüst edici güçler sürekli geliyor. Eğitim benim yaşamımda altüst olacak yani biraz iddialı konuşmak gibi oluyor ama babam 92'yi gördü. Allah rahmet eylesin mayısta göçtü. Ben de herhalde oralara doğru giderim diyorum 30 sene içerisinde. Ben eğitimin alt üst olacağını düşünüyorum. Soru şu tabii, alt üst eden mi olacaksın alt üst edilen mi olacaksın? Türkiye kendisini nerede görüyor, siz kendinizi nerede görüyorsunuz, üniversite olarak ve akademisyen olarak kendinizi nerede görüyorsunuz? Çünkü bu güçler durmayacak. Evet kitabımı bana e-mail atarsanız, paranız yoksa ben hemen size ücretsiz bir kopya gönderirim. Varsa paranız bilmiyorum kaç paraya alabilirsiniz? Bütün bu bahsettiğim şeylerden daha detaylı olarak orada bahsediliyor. 24 dakika konuştum.

SORU - CEVAP

Soru - Prof. Dr. Mehmet Saim Tekelioğlu - AGÜV Üyesi:

Panelistlere çok teşekkür ediyorum, güzel bir toplantıydı çok şey öğrendik. Ben izin verirsiniz Erhan Hoca'ya bir iki şey sormak istiyorum. Öncelikle söyleyeyim, ben de eski bir Öğretim Üyesiyim. Erhan Hoca'nın kitabını baştan sona ve dikkatle belki birkaç kere okumuş birisiyim. Sormak istediğim soru şu, pek çok soru var da birini sorayım diye... Bireysel eğitimle, bu Ecole 42, Minerva gibi sistemleri bağdaştırabiliyor muyuz, aralarında çok büyük farklar var mı yahut gidişat tamamen bireysel eğitime doğru mu ? Bu konu hakkında bir şeyler söylerseniz çok memnun olurum. Teşekkür ederim.

Cevap - Prof. Dr. Erhan Erkut:

Hocam, Ecole 42 tamamen proje tabanlı ve öğrencilere bütün bir hafta üzerinde çalışacakları proje veriliyor. Dolayısıyla orda bireyselleştirme hiç yok. Minerva'da epey bir patika seçme fırsatları var öğrencilerin, ama ben bu iki üniversitenin farklı boyutlarda yenilikçi olduğunu düşünüyorum. Bireyselleştirmede o kadar öncü olduklarını düşünmüyorum. Bireyselleştirmeyi belki ilk yapan Brown Üniversitesi'ydi. İstedğin dersi istediğin zaman, istediğin yerden alabiliyorsun. Bunun teknolojinin de desteği ile daha fazla ülkelerden, daha fazla üniversitelerden dersler bile demeyeceğim sertifikalar, ders parçaları olarak ortaya bundle çıkarılacağını versiyonlarını görmeye başlayacağız. Üniversitelerin dışında gelişecek bu

diye düşünüyorum. Çünkü üniversiteler çok katı yapılar yani YÖK'ten bahsetti hocam. Yapabileceğiniz şeyler çok kısıtlı. Mesela, eğitim fakültesinin müfredatından bir şey oynatmıyorsunuz yerinden. Birçok bölümde dersler dikte ediliyor size. Hukukta çok az esneklik var mesela. Dolayısıyla ben eğitim sisteminin bireyselleştirme ile aktif olarak mücadele ettiğini düşünüyorum. Üniversitelerin dışında olacak bu çözümler. Öğrenciler üniversiteleri reddetmeye başladığında bireysel yüksek öğretim çözümlerini kendileri geliştirecek ve bu da bir meslek olacak.

Yani şu anda üniversiteye gidiyoruz ilerde belki bir eğitim koçuna gideceğiz o eğitim koçu bizim taleplerimizi karşılayacak bir eğitim kurgulayacak bize. Şu üniversiteden bu dersi al, Udem-y'den bunu al, git şurada staj yap şeklinde. Bunun PDR'cilerin, şu anda büyük ölçüde işsiz kalan PDR'cilerin gelecekteki en önemli işleri olacağını düşünüyorum. Öğrenci koçluğu ve bunun ileri yaşlarda da süreceğini düşünüyorum. Hocam mesela siz şu anda yeniden bir şeyler öğrenip, katkıda bulunmak istemez misiniz topluma? İstersiniz tabii ki ama fırsat yok, kendi kendinize bunu yapmanız gerekiyor. Daha bireyselleştirilmiş eğitim ekonomisinde çok daha fazla fırsatlar açılmış olacak özellikle yetişkinlere. Zaten gençler şu anda eğitimi reddetmeye başladılar. Böylelikle çok daha kaotik bir ortama doğru gittiğimizi düşünüyorum. Heyecanla bekliyorum üniversitelerin canına ot tıkanacağı günleri.

-

Soru - Sude Karaoğlan (AGÜ Öğrenci Konseyi Başkan Yardımcısı):

Öncelikle bütün katılımcılara ve konuşmacılara bugünkü teşriflerinden dolayı çok teşekkür ediyorum. Ben biraz daha orta ve ilk öğretime çekeceğim konuyu aslında, hep yüksek öğretimden konuştuk. Ama asıl temel problemin ben üniversite öğrencisi olarak ilk ve orta öğretimde olduğunu düşünüyorum. Üniversitede evet bir AR-GE üniversitesinde okuyabilirsiniz araştırma yapabilirsiniz ama üniversitede araştırma yapabilecek motivasyonu aslında ilk ve orta öğretimde almanız gerekir. Biz eğitim sistemimizi son yıllarda projelerle düzeltmeye çalışıyoruz. İşte 2010'da temeli atılan bir "Fatih Projesi" var dijitalleşmeye yönelik ama bu yapılırken öğretmenlere eğitim verilmemesi belki işte o dijitali nasıl kullanacakları, çocuklarla nasıl bunu daha faydalı kullanacakları tarzı seminerler belki geç verilerek ilerledi. Ya da işte 2014 yılında AR-GE'ler, Milli Eğitim Müdürlüğü bazında AR-GE'ler kurulmaya başladı. Ben düzeltmeye çalışırken aslında daha da kaotik bir ortama gittiğimizi düşünüyorum, çünkü bir proje yazarken mevcut durum ve risk analizini yapmadan hareket ediyormuşuz gibi geliyor bana. Acaba bu sistem düzelirse, eğitim sisteminin düzeliş süresini ne kadar görüyorsunuz, kaç yıl olarak tahmin ediyorsunuz?

Cevap - Prof. Dr. Erhan Erkut:

Ben böyle bir ihtimal görmüyorum. Fatih projesi Türkiye'nin başına gelmiş en kötü şeylerden bir tanesi. Yani öğretmen-

lerin teknoloji okuryazarlığı yok! Öğretmenler İngilizce bilmiyor, hangi teknoloji okuryazarlığından bahsediyorsunuz. Bu insanlar nasıl kendi kendilerini geliştirecekler. Bu insanlara öğretmenlik diploması veren eğitim fakültelerinin sorumluluğu bu. Yani en az yarısının kapatılması gerekiyor hiç durmadan. Geri kalanının da çağa sürüklenerek ayak uydurmasını sağlamamız gerekiyor. Bakın İngilizce ve teknoloji okuryazarlığı diyorum en başta, bunun yanında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden de anlaması gerekiyor yeni öğretmenlerin ve dahi bu yapay zeka gibi temiz teknolojiler gibi çağımızın önemli inovasyon konularından da haberdar olması gerekiyor. O kadar geri de kaldılar ki yani biz 21. yüzyıla geçtik, onlar 20. yüzyılda kaldı bile diyemiyorum, yani belki daha da geride kaldılar. Hiçbir şans görmüyorum ben, bir milyon üzerindeki öğretmenlerin belki %10'u idealist ve kendi kendine bir şeyler yapmaya çalışıyor. Geri kalan memnun halinden, bana dokunmayan yılan bin yaşasın modundalar.

Bakın YETGEN'e 10 bin kişi başvuruyor öğrenci! Öğretmenlere açıyoruz 2 bin kişi başvuruyor. 1 milyon öğretmen var yalnızca iki bin öğretmen mi kendini yetiştirmeye çalışıyor... Karşılığında ne var maaşı artacak mı hayır, müdür yardımcısı olacak mı hayır, o zaman neden yapayım ki? Yani bu kadar vizyonsuz insanları biz öğretmen yapmışız ve onlara da gelecekle mücadele edecek araç gereçleri de vermemişiz. Toplumun gelecek nesillerini emanet ettiğimiz kesim, toplumun en az eğitilmiş ve en bağımsız kesimi... Hiçbir şans görmüyorum, kitabımda da söyledim. Kendi okulunuzu kendiniz kurun dedim.

Başka bir okul mümkün diye bir şey var, BBOM, bu bir kooperatiftir, YETGEN bir kooperatiftir. Velilere söyledim 25-30 veli bir araya gelsin kendi okulunu kursun, bu mümkün. Alttan gelecek darbe. Devrim gerekiyor, evrilmesini mümkün görmüyorum ben eğitim sisteminin. Çok uğraştı bundan önceki Milli Eğitim Bakanı, gerçekten eğitimden anlayan bir bakandı da, ama bakan düdük çalıyor bu tarafa dönün diyor herkes başka tarafa gidiyor. Dinlemediler bile. İmam Hatip Liselerinin bir kısmının çifte eğitime geçmesi talebini bile reddettiler bakanın. En ümitsiz gördüğüm meslek grubu öğretmenler, çok üzülerek söylüyorum. Ben de öğretmenim, annem 17 yıllık öğretmen ama hiçbir beklentim yok öğretmenlerden. O %10 idealistleri bulup onların inisiyatifi almalarını sağlayacak bir sistemimiz de yok işin acısı. O idealistler boşuluyorlar kendi okullarında. Müdürler onların ellerine vuruyor, başımıza iş çıkarma diyor arkadaşları. Yani mediocritye demeyeceğim sub-mediocritye doğru itiyor insanları sistem. Hiç olumlu bir şey yok söyleyeceğim milli eğitim hakkında.

Okul öncesi, %36 penetrasyon şu anda. Bilinçli olarak 4+4+4 ucubesiyle okul öncesi eğitim Türkiye’de geriletildi. En önemli dal okul öncesi ama neredeyiz, %36’dayız. %98 olmalıyız. Avrupa’ya yaranabilmek için 8. sınıfta biz %90’lara çıkardık penetrasyonu ama okul öncesinde ihmal ettik. Ben bunun bilinçli yapıldığını düşünüyorum. İnanılmaz bir siyasi hata olduğunu düşünüyorum.

-

Soru - Prof. Dr. İskender Öksüz:

Biz üniversite hocaları liseden zayıf geliyor öğrenciler diye şikayet ederiz ama o öğretmenleri biz yetiştiriyoruz. Bunu görmemiz lazım. Bu konuşmalar bana bir de şunu hatırlattı: Rahmetli Mehmet Genç Hoca'nın, Osmanlının 3 sütunu var üzerinde durduğu. Şimdi söyleyeceğimi ben geri kalmanın sebebi olarak da görüyorum. Gelenekçilik diyor o. Formülü de şu: "Kadimden beri ola gelen aykırı iş yapılmaya" Kadimin tarifi de var. "Kadim odur ki ondan öncesini kimse hatırlamaz." Şimdi bizim galiba milli eğitimimiz biraz öyle çalışıyor. Efendim ben Erhan Hoca'ya bir şey sormak istiyorum. Sınıfın geleceği, dersin geleceği bunları konuştuk. Kitabın geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Cevap - Prof. Dr. Erhan Erkut:

Hocam, hocalık da bitmez, üniversite de bitmez. Sadece form değiştiriyor. Kitap da bitmez. Ben hala kağıttan okumayı tercih ediyorum ama videosunun izlenmesine de fırsat tanımamız gerekiyor. Hocam, şu anda ben kitabımı pdf olarak atabiliyorum ve o kitap bir anda audio kitaba dönüştürülebiliyor. Sıfır maliyetle. Daha ötesini de söyleyeyim size. 16 farklı açıdan benim videom çekilirse -bu daha masraflı bir iş- benim avatarım oluşturuluyor ve benim ağzımdan, benim sesimle, benim mimiklerimle, benim kitabımı benden dinleyebiliyorsunuz. Ya pay zeka bunu mümkün kılıyor. Ama birinin içeriği geliştirmesi

lazım. Birinin hala o kitabı yazması lazım. Teknoloji teknoloji de teknoloji buna erişimi artırıyor. İçeriği yine birinin yazması gerekiyor. Yani kitabın geleceği kesinlikle çok parlak. Fiction tarafının da çok parlak olduğunu düşünüyorum ben, ama ulaşım kanalları değişiyor.

Metnin Videosu ►

Prof. Dr. İskender Öksüz

*Kapadokya Üniversitesi
Öğretim Üyesi*

Önce şunu söyleyeyim: Gerek birinci oturumda gerek şimdi ben ciddi heyecan duydum. Belki heyecanlı bir tipim var ondandır. Evet, acaba tertipleyen düzenleyicilerden iki şey isteyebilir miyim? Bu sunumları bize, hepimize, yollayabilir misiniz? Bir de itiraz eden arkadaşların dışında temas bilgilerini... Şimdi moda “Kontakt bilgileri” demek ama ben temas bilgileri diyeceğim.

Evet, şimdi, dertler aynı tabii ama incelemelerin bir kısmı çözüme yönelik. Bir kısmı da problemin tarihini anlatıyor. Şimdi bizim derdimiz, benim 1962’den beri derdim. Demek ki 60 küsuruncu yıl dönümündeyiz... Nedir derdimiz? Bakın şunlar önemli isimler: Aziz Sancar, Uğur Şahin, Özlem Türeci biliyorsunuz son ikisi mRNA ile aşığı yapanlar. Şimdi de benzer metotlarla kanser tedavisi yapıyorlar. Daron Acemoğlu, Timur Kuran... Bunlar benim kendi dağarcığımdan aklıma gelen isimler. Siz bunları iki misline çıkarabilirsiniz. Fakat bunların ortak özelliği, hiçbirinin Türkiye’de olmaması. Neden burada değiller? Şimdi Erhan Erkut hocam diyecek ki artık burada olmalarına da gerek yok. Fakat biz olmalarına gerek duymuyoruz gibi geliyor bana. Vahim olan o. Evet, hep oralardalar. Bazen gazetelerde şöyle bir haber çıkar: “Bir Türk şunu yap-

tı.” Bir ifadenin ne kadar kötü bir şey söylediğinin farkında mısınız? “At Konuştu” falan gibi... Burada önemli işler yapan istisnaların da genellikle yurt dışı ilişkisi oluyor. Bu da iyi bir şey aslında. Ama asıl merkez burada olsa da yurt dışından buraya uzananlar olsa; bugünkünün tersine...

Bilim ve eğitim derdimiz. Benden önce, o araştırmada, üniversitelerimizin durumunu arkadaşlar anlattı. Gayet güzel, bunun objektif ölçüleri var. Yalnız yayın sayısı değil, nerede yayınladığınız, ne kadar etki yarattığı vesaire... Sıralamalarda çok başlarda değiliz. Diplomatik konuşayım değil mi? Çok başlarda değiliz. Hani sizin yaptığınız kötü olur demezler

” Bilim ve eğitim birbirinden ayrılabilir mi? Hayır, bence birbirinden ayrılamaz. Tecrübemle biliyorum. ”

diplomatlar. Sizin yaptığınız “harp çıkarır” demek yerine “barışa hizmet etmez” derler. Evet, çok başlarda değiliz. Abdullah Gül Üniversitesi’nin taze başarısını anlatmayayım, çünkü anlatıldı. O güzel bir şey, çok güzel bir şey... Ama ilk 200’ü değil, ilk 50’yi galiba isim isim sayıyorlar. Oraya girmeliyiz. 80 küsur milyonluk, bilmem şu kadar ekonomi...

Bizim tepelerde olmamız lazım. Hiç olmazsa bir üniversitemiz orada olmalı... Evet, başarıları küçümsemeyelim ama bize yetmiyor. Bu bizi tatmin etmiyor. Ruhun tatmin etmiyor. Genel olarak olmamız gereken yerde değiliz. Öğretimin ölçüleri o kadar yaygın değil. Ben biraz “Times Higher Education” kriterlerine baktım. Bir şeyler yakalamışlar. Bir şeyi ölçmek isterseniz nasıl ölçeceğinizi buluyorsunuz.

Evet, Bologna Süreci'ni hatırlayalım. Bologna'nın hedefi neydi biliyor musunuz? Bu pek dile getirilmez. Bologna'nın hedefi, kıta Avrupa'sının üniversitelerini Anglosakson üniversitelerinin cazibe ve talep seviyesine getirmektir. Yani kıta Avrupası'nda bir Oxford, bir Cambridge yok. Kıta Avrupası'nda Harvard, Yale, Caltech ve MIT yok. Hedef, kıta Avrupası'nı o seviyeye getirmektir. Hedef aldıkları yılı da 2010 idi. Olmadı.

Bilim ve eğitim birbirinden ayrılabilir mi? Hayır, bence birbirinden ayrılamaz. Tecrübemle biliyorum. Çeşitli eğitim yerlerinde buldum, araştırma yapmayanların verdiği eğitim, yapanınki gibi olmuyor. Bir fıkram vardır: Bir köyde müezzin vefat etmiş, yenisi gelene kadar idare edecek sesi güzel birini arıyorlar. Köyde sesi gayet güzel bir Ermeni bulmuşlar. Rica etmişler, “Yenisi gelene kadar ezanı sen okuyabilir misin?” Olur mu ama demiş. Nasıl okurum? Okursun, okursun... Neyse çıkmış Ermeni, minareye... “Allahu Ekber, Allahu Ekber- derler”; “Eşhedü en la ilahe illallah - derler.” diye okuyor...

Bu bilim yapmadan, bilim öğretmek biraz buna benziyor. Şöyle şöyle derler... Böyle böyle derler... Ben demiyorum ama öyle derler.

Evet, şimdi eski bir kitaptan söz edeceğim. Erhan Erkut hocam kızacak bana ama eskilerden de bazen bir şeyler çıkıyor... Klasikleşmiş bir kitap: Ronald Philip Dore'un "Diploma Hastalığı" (Ronald Philip Dore, The Diploma Disease, Berkeley UC Press 1976). Dore, bir zamanlar, Avrupa'da her yerde din adamı yetiştirmek, dini konuları anlatmak, klasikleri, Yunanca ve Latinceyi öğretmek için okullar vardı. Yüksek öğretim, üniversiteler, bunları yapmaya çalışıyorlardı. Sonra endüstri geldi. Endüstri gelince, biraz evvel de söylenildiği gibi endüstri insan istemeye, belli yapıda insan istemeye başladı ve modern üniversite böyle doğdu diyor. Mühendis lazım, teknisyen lazım ve okur-yazar işçi lazım. Bir de bilim lazım.

Teknoloji, bilimin uygulanmasıdır ya; insan şöyle düşünüyor: Evvela bilim yapılıyor; ondan uygulama, teknoloji doğmalı. Tarih ve bilim gösteriyor ki bunun tam tersi olmuş. Önce teknoloji doğmuş, onun arkasından bilim doğmuş. Bugüne kadar bugün ikisinin arasında zaman farkı kalmamış vaziyette. Hangisi önce, hangisi sonra? Beraber yürüyorlar. Örnek vereyim: Buhar makinesinin icadından 70 yıl sonra buhar makinesinin nasıl çalıştığını açıklayan termodinamik gelişmiş. Demek ki evvela teknoloji sonra bilim. Fakat biri olmadan da öbürü olmuyor. Ronald Philip Dore'nin sorduğu soru şu: Endüstrinin sonradan geldiği ülkelerde ne oluyor? Şu olmuş,

Dore'nin tespitlerine göre bu ülkelerde, endüstrinin doğduğu ülkelerdeki gibi bir endüstri piyasasının çekimi yok. Zaten endüstriyi kurmak, büyütme zor bir iş. Okul açmak, ondan nispeten kolay bir iş. Dolayısıyla evvela okullar açılmış. Dore, "İnsanlar bu yeni ekonomiye geçmek istiyorlar çünkü orada refah var, orada daha büyük gelir var. Ona geçmek için üniversitelere hücum ediyorlar fakat bu ülkelerde üniversitenin çıkış kapısında da kuyruk var. Çünkü o, çıkanları istihdam edecek endüstri henüz yok ellerinde." diyor.

Burada, endüstri kelimesinin yerine "iş dünyası" da diyebiliriz. Evet, üniversitelerin giriş kapısında, çıkış kapısında da kuyruk var. Diploma hastalığı dediği şey tam da bu. Okul açmak, endüstri geliştirmekten daha çabuk yapılabilir. Bilenler bilir, Mümtaz Turan Hoca'yı hatırlıyorum burada. O da herkesi okur yazar yapmaktansa, iyi birinci sınıf üniversitelerden başlayın, aşağı doğru gidin diyordu. Şimdi o problemimiz kalmadı artık, yani o değil artık problemimiz.

Tonton Kralı da size anlatmak zorundayım. Bu bir New Yorker karikatürü. Tonton Kral balkona çıkmış. Pek güler yüzlü. Onu dinleyen vatandaşları binlerce, on binlerce vatandaşı var. Onlar da çok güler yüzlü. Tonton kral diyor ki: “Dün gece düşündüm ki benim vatandaşlarım, dünyanın en tahsilli vatandaşları olmalı. Bunu arzu ediyorum. Onun için irade buyuruyorum, bugünden itibaren bütün tebaama birer diploma verile!”

Neyi kastettim söylemeyeceğim, ama bazı şeyler kastediliyor bunu söylediğiniz zaman. Galiba sanıldığı kadar komik değil bu karikatür.

Evet, bu işin eğitim kısmıydı. İşin bilim ve araştırma yönünü inceleyen klasik bir kitap daha var.

Bilimi ve endüstri devrimini sonradan ithal eden ülkelerde bilim nasıl gelişmiş? George Basalla, “The Spread of Western Science- Batı Biliminin Yayılması” çalışmasında bunu incelemiştir. (“The Spread of Western Science”, Science, 156 no. 3775, s. 611-622, 5 Mayıs 1967) Bu da eski, 1967’den. O tarihte bu salonun büyük kısmı doğmamıştı. Bu ülkelerde bilim, üç aşamada gerçekleşmiş. Basalla, Japonya’ya filan da gitmiş, incelemiştir. Yani bütün endüstriyi sonradan ithal eden ülkelere diyor Basalla, önce diyor madencilik, coğrafya, etnografi ve arkeoloji gibi alanlarda; endüstri ülkelerinden henüz endüstrileşmemiş ülkelere bilim adamları gelir. Ülkenin yerli halkı bu gelenlere teknisyenlik, asistanlık yapar. Onlardan

bir şeyler öğrenirler. Onlar gittikten sonra yerliler aynı işleri yapmaya devam ederler. Evet, işte bizim de kaçıp Türkiye'ye gelen Alman bilim adamlarımız, mimarlarımız, hukukçularımız var. İçinde bulunduğumuz fabrika binasını yapan bir Rus mimardan bahsedildi. Böyle köşe taşları var.

Gelmişler ve başlatmışlar, öncü olmuşlar gibi. Benim sahamda da mesela bir Fritz Arndt vardır. Türkçe kimya terminolojisinin, bugünkü Türkçe kimya terminolojisinin kurucusudur Fritz Arndt: Çözelti, çözücü ve damıtma... İkinci aşamaya koloni bilimi diyor. Ülkedeki bazı gençler batıya giderler, oradaki üniversitelerde araştırma merkezlerinde çalışırlar. Doktora filan alırlar geri gelirler ve araştırmaya devam ederler. Neden koloni bilimi diyor biliyor musunuz? Bu insanlar kendi ülkelerine dönerler ama hala o Batı'da okudukları okulun bilimini yapmaya devam ederler diyor. Ve odası yan yana iki kişi düşünüyor. Kendi ülkelerinin üniversitelerinde bunlar birbirleriyle çalışmazlar diyor. Her biri o doktora yaptıkları ülkenin hocalarıyla ve meslektaşlarıyla temas halindedirler. Kendi ülkelerindekilerle değil. Dolayısıyla o ülkelerin problemlerini, orada verilen problemleri çözerler ve oranın talep ettiği bilgileri üretirler. Kendi ülkelerinde beraberce bir problem bulup ona odaklanmazlar diyor. Ben, "Kendi öbekleri yok" diyorum, bu öbek kelimesine döneceğim.

Çok canlı bir örnek. Sayın Bakanım Işın Çelebi dün otobüste bahsetti galiba, deniz suyundan içme suyu elde etme, şu anda onun üzerinde çalışılıyor? Bizde bunun üzerinde çalışan

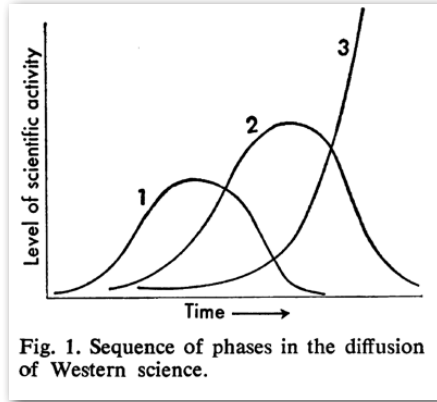
50 tane filan bilim adamı olmalıydı. Şu anda çalışıyor olmaları gerekir değil mi? Çünkü bu bizim problemimiz.

Basalla'nın son aşaması millî bilim. İşte onu anlatmaya gerek yok. Yeterince bilim adamı, birinci sınıf bilim ve teknik adamı vardır, o memlekette. Onlar birlikte çalışabilmektedirler. Bu çok önemli: Birlikte çalışabilmektedirler. Konu seçimi de ülkenin kendi problemleriyle ilgilidir. Kendi dinamikleriyle gerçekleşmektedir. Ülkenin kendi problemleri derken bunun tam tersini söyleyen bir adama rastladım. Meşhur Anton Çehov diyor ki "Millî bilim diye bir şey yoktur, millî çarpım cetveli var mı?" diye soruyor. Benim rahmetli hocam Oktay Sinanoğlu da bunun tam tersini söylerdi. Mesela, "Biz neden atom fiziği yapıyoruz biliyor musun?" derdi. Neden yapıyoruz? Çünkü kırklarda atom bombası imal edilecek. Çokça atom fizikçisi çok olması lazım. O saha fonlanıyor. Sonra atom fiziğine rağbet düşüyor, fonlar da kısıyor. Ne zaman ki Sputnik, bip bip bip diye ABD'nin tepesinde tur atmaya başlıyor; yeniden atom fiziği...

Sputnik şunu söylüyor: Bu uyduyu buraya çıkaran roket, bir atom bombasını da buraya çıkarır ve istediği hedefe indirir. Fakat füzeler atmosfere girerken yanıyor. Buna tekrar giriş problemi - re-entry problem diyorlar. Füzelerin atmosfere tekrar girerken yanmamalarını sağlamak için atmosferdeki atomların enerji seviyelerini hesaplamak lazım. Biz oturduk onları hesapladık, çok ilgi çekiciydi. Hangisi haklı Çehov mu, Sinanoğlu mu? %50 diyeyim ama ikisinin dediğini de ciddiyetle düşünmek lazım.

Basalla'ya göre bilim ithalinin fazları şöyle:

1. Yardımcılık yapanlar, bir Gauss çizip düşüyor.
2. Dışarıda doktora yapıp kendi ülkelerinde çalışanlar.
3. Nihayet millî bilim dediği aşama.

Biraz önce Dore'un diploma hastalığını anlatırken bir şey atlamışım: Modern okullar açılıyor. Talep patlıyor. Gerçi diploma aldıktan sonra da iş garantisi yok ama öğrenciler iki şeyi öğrenmeye çalışıyor. Veliler de çocuklarının bu iki şeyi öğrenmesini istiyor:

1. Endüstrinin bilimleri: Matematik, fizik, kimya... Şimdi STEM diyoruz. Dore, yazdığı zaman onun adı STEM değildi.
2. Kolonizatör ülkenin dili.

Biz de bunların ikisi de oldu. STEM öğrenmeli miyiz? Gayet tabii öğreneceğiz. İngilizce öğrenmeyecek miyiz? Büyük

derdimiz. Ben isterim ki Türkçe ders bile versem rahatlıkla bir İngilizce yayını öğrencilere ödev olarak verebileyim. Olması gereken bu ve bunu yapamıyoruz. Fakat STEM diye matematik, bilim, teknoloji diye tuttururken edebiyatımızı ve tarihimizi ihmal etmememiz lazım.

" Fakat STEM diye matematik, bilim, teknoloji diye tuttururken edebiyatımızı ve tarihimizi ihmal etmememiz lazım. "

O da bizim kimliğimiz. Ben maalesef öyle bir eğilim de görüyorum. Ben ne dersleri veriyorum biliyor musunuz? Erhan Hocam, girişimcilik ve rekabet verdiğim derslerden biri. Bir de Türkçe yazma atölyesi. Bunların ikisini de korsan veriyorum. Çünkü YÖK, orada doçentlik yapmamışsanız o dersi vermenize müsaade etmiyor. Bunu biliyor muydunuz? Son derece komik bir şey.

Ben kuantumcuyum. Werner Heisenberg, kuantum teorisinin baş kurucularındandır. Heisenberg, teorisinin taşıyıcı sütunudur. Schrödinger'in adı çok çıkmış; onun kedisi de var. Fakat Heisenberg çok önemlidir. Şimdi bizde YÖK olsa Heisenberg'in fizikle uğraşmasını yasaklardı. Heisenberg kimyacı, ne işi var fizikte? Evet, işi var fizikte...

Harvard'da bugünlerde bir dede torun ilişkisi içinde yazışmakta olduğum bir Furkan Öztürk var. Bizim gazetelere falan da geçti, hayatın başlangıcını inceliyor. RNA yapan moleküllerin ki RNA'dan sonra da DNA gelecek. Zaten RNA artık hayat molekülü demek. Hayatın başlangıcını sağlayan moleküllerin tek yönlü olmalarını inceliyor. Kendisi fizikçi. YÖK müsaade etmez kardeşim buna!

Üniversitelerin durumunun incelenmesinde talep üzerinde duruluyor. Arz tarafı üniversitelerin yapısı, talep tarafı da kimin için yetiştirdiğimiz. Her ikisi de önemli. İlk üniversite Avrupa'da biliyorsunuz Bologna. Neden Bologna? Çünkü öğrenciler aralarında para toplayıp hocaları istihdam etmişler. Yani talep tarafından doğmuş Bolonya. Batıda üniversiteler ülkenin ihtiyaçlarının çekişi üzerinden... Bizde de öyle. İlk kurulanlar askeri amaçlı. Mühendishane-i Bahri Hümayun ve Berr-i Hümayun. Deniz ve Kara Harp Mühendishaneleri. Bürokrasinin ihtiyacı var. Millî Eğitim'in ihtiyacı var. Sonra cumhuriyete geliyoruz. Sağlık, endüstri onu da talep etmişiz. İlber Ortaylı, Türkiye bir doktorlar ülkesidir, yakında da mühendisler ülkesi olacaktır der. İkisini de söyler. Bugünkü gidişle kaçmış doktorlar ve mühendisler ülkesi de olabiliriz. Bilim adamı ve araştırmacılar ülkesi olmasını istiyoruz. Bir adım kaldı inşallah. İnşallah benim bu konuşmamın 10 yıl sonra, burada yapılacak bir toplantıda hiçbir anlamı kalmaz. Ümidim o. Yani, "Neden bahsediyor? Çoktan oldu geçti o işler." derler.

Evet, ne yapmalı. Basalla şunu demiş, Dore bunu demiş. Ben ne diyorum? Bu rekabet konusunda meşhur bir yazar var: Michael E. Porter. Evet, Michael Porter şirketler arası rekabeti inceler. Onun “Milletlerin Rekabet Avantajı” diye de bir kitabı var. Şirketlerin rekabet avantajından, milletlerin rekabet avantajına gidiyor. Gruplar, öbekler “clusters” diyor. Öbekler önemlidir diyor. Yani tek tek bilim adamları veya tek tek mühendisler değil, bunların öbek halinde çalışması. Şirket içinde... Porter’ın kastettiği daha büyük bir şey. Mesela diyor MIT’nin bulunduğu Yeni İngiltere’de (New England) endüstri de onun etrafında. İşte biz biraz bunu teknoparklarla falan yapmaya çalıştık değil mi?

Burada Sayın 11. Cumhurbaşkanımızın anlattıklarından ve gördüğümüzden anladık ki burada, Kayseri’de de bir öbek varmış. Neymiş bu öbek? Basma değil, bez fabrikası, uçak fabrikası ve mükemmel de bir lise var. Bu bir öbek aslında. Tabii mükemmel bir üniversite de olsa uçarsınız. İşte siz de şimdi bunu yapıyorsunuz. Yalnız bez fabrikası, yalnız uçak fabrikası değil. Bu, Porter’ın öbek dediği. Yoğun temas, gruplar... Bir de şunu söyleyelim yani Erhan Hoca’dan da ilham alarak grupların artık fiziki olarak bir arada bulunmaları da gerekmiyor. Tabii fiziki olarak bir arada bulunmak farklı. Yani beraber kahve içmenin ayrı bir lezzeti var, ama şimdi dünyanın neresinde isterseniz bir adamı da grubunuza, gruplarınıza katabilirsiniz.

Sputnik 1957’de atılıyor. Bundan 10 k sus sene sonra olmalı yanlış hatırlamıyorsam, internet başlıyor. İnternetin başlama sebebi bilim adamlarının birlikte çalışma ihtiyaçları. Sputnik atılınca Amerika etekleri tutuşmuş gibi atıldı temel bilimlere. Ne olacak uydu atsınlar? Sputnik şunu diyor: Radyolarında bip bip bip diye duyuyorlardı, “Beni buraya koyan, senin tepene de bomba atar.” Sputnik’in atılması büyük bir stratejik tehdittir. Onun için Amerika depara kalktı, ben de o seviyeye ulaşmalıyım diye. Yaptıkları işlerden biri üniversitelerdeki bilim adamlarının birbirleriyle yoğun temaslarını sağlamak, birlikte çalışmalarını sağlamak oldu. DARPA ilk internetin kurulduğu yer. şimdi ARPANET falan derler DARPANET’in başındaki “D” savunma demek. “Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı” zannediyorum.

Tabii  bek,  beğin içinden de gelenek doğuyor. Bir ahlak, liyakat var. Bunlar yoksa da olmuyor,  k yorsunuz ondan sonra. Bir  nceki toplantıda yine insan sermayesi anlatıldı. Ben de Sayın Tıktık’ı dışarıda yakalayıp hemen şu söyleyeceklerimi söyledim. İnsan sermayesi çok önemli ve biz de insan sermayesi  reticisiyiz değil mi? Hoca ve  niversiteler olarak. Fakat bir ikinci sermaye var. O daha da önemli. Bu insanların birbiriyle birlikte çalışmasını sağlayan sermaye ona da “sosyal sermaye”, “toplum sermayesi” diyorlar. İnsan sermayemizin düşük olduğunu istatistiklerden gördük. Toplum sermayesini ölçmenin en basit yolu “güven indeksi” diye bir indeks. Aslında “itimat indeksi” diye çevirmek daha iyi: “trust index”. İnsanlar birbirlerine ne kadar güveniyorlar? Maalesef

oradaki skorumuz yalnız OECD'nin sonuncusu değil, dünyanın son onu falan içindeyiz. İndeks çok kolay hesaplanıyor. Aşağıdakilerden hangisi sizce doğrudur “A” insanlara genellikle güvenilir “B”, insanlarla ilişkide dikkatin fazlası olmaz. Ve biz bu anketlerde, hep ikincisini tercih etmişiz.

SORU - CEVAP

Soru - Prof. Dr. Mehmet Şahin – Malzeme Bilimi ve Nanoteknoloji Bölüm Başkanı:

Tüm katılımcılarımıza çok teşekkür ediyorum. Fizik profesörüyüm, kuantum fiziği üzerine çalışıyorum, Nanoteknoloji Mühendisliği bölüm başkanayım. Eğitim üzerine çok güzel konuşmalarınızı yaptınız. Benim merak ettiğim konu bazı problemlerde sunuldu. Mesela bunlardan birisi de su, yiyecek gibi durumlar. Bir tarafta bunlara baktığımızda aslında gelişmeyle birlikte bunların tehlikeye girmiş olduğunu görüyoruz. Bilim, teknolojinin sonunda bunlar kirlendi ve eşit şekilde bağdaştırılmadı. Ve bu nokta da ben baktığımda eğitimde önemli bir eksiklik olduğunu düşünüyorum ve hiç de bahsedilmiyor. Sizin görüşlerinizi merak ediyorum. Acaba eğitimde yüksek ahlak, güzel ahlak dediğimiz şeyi nereye koymamız gerekiyor? Yani bu da verilirse eğitim sürecinde sanki bu tür sorunların kendiliğinden bir miktarının kendiliğinden çözüleceğini düşünüyorum.

Cevap - Prof. Dr. İskender Öksüz:

Ahlak konusu, bu sosyal sermaye dediğimin içinde de ahlak var. Size bir şey söyleyeceğim bunu muhtemelen hatırlayacaksınız. Her çocuk ahlaklı doğar, onu ahlaksız yapan biziz. Balık baştan kokar diye de ilave etmemi ister misiniz?

Metnin Videosu ►

**Prof. Dr. Sıddıka
Semahat Demir**

*Bilim Kahramanları Derneği
Başkanı*

CUMHURİYET'İMİZİN İKİNCİ YÜZYILINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA SÜRECİNDE TÜRKİYE'MİZ: TÜRKİYE'MİZDE STEM VE İNOVASYONDA KADINLARIN ROLÜ, ÖNEMİ VE LİDERLİĞİ

Sayın Cumhurbaşkanım, çok değerli panelistler, çok değerli öğretim üyelerimiz, çok sevgili öğrencilerimiz hepimize en derin saygılarımı sunuyorum. Ben son konuşmamı bu panelde ama izninizle hem teşekkürlerimi başta yapmak istiyorum hem de birkaç kişisel notumu... Çünkü ben konuşurken slaytlarım olur, hazırlıklı olurum, metnim olur fakat her zaman için duygularımla hislerimle de başlamak isterim. Çünkü birincisi heyecanım çok yüksek, çok güzel bir program hazırlamışsınız Rektör Hocam sağ olun var olun. Çok değerli panelistlerimiz ve konu o kadar değerli ki...

Şöyle diyeyim Sayın Cumhurbaşkanımız da dört temayla ve eğitimle sonuçladı. Bir önceki panelde de eğitim, eğitim dedi çok değerli panelistlerimiz. Bizim de doğal olarak panelimiz eğitim üzerine. Eğitim Tutkumuz çok çok önemli fakat şöyle diyeyim ben Abdullah Gül Üniversitesi ile nasıl tanıştım? Çok güzel bir bağım var onu da ifade etmek istiyorum. Çok değerli dekanım bahsetti Bilim Kahramanları Derneği yönetim kurulu başkanım. Buraya geldiğimde konuşmamı genellik-

le ilköğretim, orta öğretim çocuklarına yaparım bu salonda. Çünkü biz burada (AGÜ'de) gençler, geleceğimiz olan çocuklarımız bilimi sevsin, bilim süreçlerini tanısin, takım çalışmalarında bulunsun, dünyanın bazı zorluklarını düşünüp araştırma yapsın diye onlara turnuvalar, festivaller düzenliyoruz ve Abdullah Gül Üniversitesi sağ olsunlar hep misafir ediyorlar ve öğrencilerimiz Kayseri'den ve etraftaki birçok şehirlerden geliyorlar. Onun için heyecanım çok yüksek, çünkü çok seviyorum burayı. Çünkü bilimle o gençlerimizi yönlendiriyoruz gelecek için.

Diğer önemli bir şey Sayın Cumhurbaşkanımız sizin döneminizde ben bir vakıf üniversitesinin rektörlüğünü yaptım. Sağ olun var olun, hep eğitimi desteklediniz ve o yıllarda tam 10 sene önce bu üniversite kurulurken çok değerli benim iki öğ-

rencim burada öğretim üyesi olarak başladı. Benay Uzer Yılmaz hocamızla Kutay İçöz hocamız belki buradalar. İki de buradalar... Onlar da benim çok değerli hocalarım. Evet ben böyle kişisel başarımlar ama tekrar çok teşekkür ediyorum herkese.

Çok güzel bir organizasyon hepimiz için Türkiye'miz için. Cumhuriyet'imizin ikinci yüzyılında sürdürülebilir kalkınma süreçle-

rinde benim de biraz katkılarımla olsun diye sunumuma başlayacağım... Konu çok heyecan verici evet eski bir rektör olarak, eğitime gönül vermişiz, çalışıyoruz öğretim üyesi olarak fakat hep derim eğitim, eğitim, eğitim... Çok küçük yaşlardan başlayarak hayat boyu öğrenci olarak devam etmemiz lazım.

Bense farklı bir noktadan alayım izninizle sunumumda... Ben biraz Türkiye’imizde STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) ve inovasyonda kadınların rolü, önemi ve liderliği üzerine konuşayım. Evet burada bayağı katılımcılarımız da kadın. Öğrencilerimiz, öğretim üyelerimiz var hepinizi tebrik ediyorum. Arada konuştum, tanıştım çok etkilendim ve çoğunuzun bilim, teknoloji, matematik mühendislik dallarında çalıştığını da öğrendim. Sizlere de tekrar hoş geldiniz diyorum.

Şöyle ilk başında konuşmamın bilim, teknoloji, matematik, mühendislik, insan kaynağı, insan sermayesinin gelişmesi üzerine biraz sunumda bulunacağım. Daha sonra kadın liderliğinin bu konularda Türkiye’imizdeki önemine ve geleceğe biraz bakış vereceğim. Tabi daha önce de bahsettim, Science, Technology, Engineering, Mathematics, biraz da yönlü olabilirim çünkü elektronik, bilgisayar ve biyomedikal mühendisliği profesörüyüm, ama şöyle diyeyim, bütün bilim dallarımız çok değerli. Bütün bilim dallarımıza da bilim yönünde bakmamız lazım.

Bir önceki panelde de bahsedildi. Sayın Bakanımız Işın Çelebi de bahsetti “Su”. Dünyanın o kadar çok büyük sorunları var ki! Türkiye’mizin de... Yiyecek, enerji birçok afetler, hava kirliliği sorunları, sağlık yönünde, göçler, savaşlar, ihtilaflar, üretim, iletişim, lojistik bunlar bütün dünyanın ve Türkiye’mizin sorunları. Bunları nasıl çözeriz? Tabi ki bunlar kompleks problemler, disiplinler arası çözümlerle birçok disiplinlerin bir araya gelmesi gerekiyor... Panelimizde çok değerli Erhan Erkut Hocam ve İskender Öksüz hocam da bahsetti, disiplinlerarası yaklaşımlar çok önemli. Temel bilimden uygulamalı bilime kadar arada da bilimleri de isimlendirebiliriz fakat en önemlisi araştırma geliştirme “AR-GE”. Fakat daha da önemlisi üretmek. Üretim çok çok önemli. Ne üretiyoruz?

Ürün üretiyoruz, hizmet üretiyoruz, sosyal etki üretiyoruz. Bunlar çok çok değerli fakat ne istiyoruz hepimiz, hepimiz ne istiyoruz Türkiye’mize ve bütün dünyaya? İstediklerimiz ekonomik etkiler, refah, güvenlik ve barış istiyoruz.

**” Ürün üretiyoruz,
hizmet üretiyoruz,
sosyal etki üretiyoruz.
Bunlar çok çok değerli
fakat ne istiyoruz hepimiz,
hepimiz ne istiyoruz
Türkiye’mize ve bütün
dünyaya? İstediklerimiz
ekonomik etkiler, refah,
güvenlik ve barış
istiyoruz. ”**

Bu bir önceki panelimizde anlatıldı. Sayın Cumhurbaşkanımız da çok güzel sundu. Yüzyılımızda geçtiğimiz zorluklar. Fakat hepimiz refah, barış ve ekonomik bir düzenin iyiliğini istiyoruz. Dr. Ahmet Tıktık da bahsetti kalkınma... Bunların hepsi bir

arada. Ben çok heyecanlıyım çünkü benim önden hazırladığım slaytlarda çok değerli panelistlerimiz birçok yönde sundular ve öteki panellerde de dış ilişkilerde de ortak yanlarımız olacak, çünkü ben de biraz bilim diplomasisi anlatacağım. Fakat biz hocaların elindeki en büyük zorluk disiplinler arası düşünen, çözen liderleri yetiştirmek. Hem de mümkünse uluslararası iş birlikleriyle. Bu da çok önemli. Diğer panelistler de bundan bahsettiler. Ben biraz ekonomiye geçmek istiyorum.

A. STEM YETENEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Bir ülkenin geleceğinin yönlenmesi buluşlar, eğitim, inovasyonla olur. Bunları da hep bahsettik. İnovasyon ekonomi için çok çok önemlidir. Sürdürülebilir ekonomik gelişme için öyle bir iş kaynağı, iş gücü lazım ki o da mühendislerin, teknisyenlerin olduğu bir iş gücüdür. Bu da doğal olarak bilim, teknoloji, matematik, mühendislik STEM “Science, Technology, Engineering, Mathematics” iş kaynağı veya insan sermayesi diyelim. Tabi ki burada bir ülkenin ekonomik gelişmesi, bunlar çok önemli. İzninizle şöyle bir nota geri dönmek istiyorum. Tam 20 sene önce Amerikan Kongresi'ne de ekonomik gelişme üzerine sunumlarda bulunuyordum. Rekabet ve inovasyon üzerine ve cidden Science, Technology, Engineering, Mathematics iş gücünün yönlenmesi yönünden ve bu bakımdan çok uzun yıllardır çalışıyoruz, paylaşıyoruz. Fakat bilim, teknoloji, matematik, mühendislik iş gücünün sürdürülebilir olması lazım. Bunun anaokulundan 12. sınıfa, üniversiteden yüksek lisans doktora veya hayat boyu öğretimle sürdürü-

lebilir olması lazım. Çünkü biliyoruz bilim değişiyor, teknoloji değişiyor, herkesin kendini güncellemesi lazım. Ben mesela şu anda Bilgisayar Mühendisliği hocasıyım. Kendimi hep güncellemem gerekiyor o kadar güncellenmesi gereken bir bilim dalı ki. Çünkü benim öğrencilerim zaten oyunlarla (games) başladılar hayatlarına. Onlar bizden bile daha ötedeler. Biz onları hep eğitimde bilgisayar mühendisliği, yazılım mühendisliğinde bir önde öğretmemiz gerekiyor. Evet böyle bir insan kaynağını bilim, teknoloji, matematik, mühendislik, insan kaynağını çeşitlendirmemiz lazım. İşte orada, “eşitlik” deriz fakat İngilizcede iki kelime vardır “equality“ ve “equity”, hakça eşitlik olarak bakalım, yani kadın erkek hakça eşitliğinin de içinde olması lazım eğitim ve iş sektörünün. Ve inovasyonun ve rekabetin devamlı olması için de beyin gücümüzün kadın erkek beyin gücümüzün bu iş sektöründe olması lazım.

Ben şimdi bir eski raporuma döneceğim. 2010 yılında tam 13 yıl önce Türkiye'nin beyin gücü haritasının fotoğrafını çekmiştim. Bu da şöyle bir görevlendirmeye. Benim kariyerimin 25 yılı Amerika Birleşik Devletleri'ndedir. O sırada National Science Foundation'da direktördüm ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na bilim elçisi olarak atandım. Ve 16 yıldır Türkiye-Amerika arasında Bilim Teknoloji Anlaşması imzalanmamış. Bana sordular böyle bir durum var, ben giderim dedim. Türkiye'de 8 haftada bilim diplomatı olarak beyin fırtınaları, görüşmeler, sunumlar ve konferanslar yapıp Türkiye'nin lider olduğu bilim, teknoloji alanlarını analiz edip, çıkarıp ve bölgede de lider olabileceği alanları anlatan bir rapor hazırladım.

Bu çok önemli bölgede de lider olmak, bugünkü konuşmalarda hep bu bahsedildi bölgede de lider olmak. Raporumu da 2010 yılında 20 Ekim’de sundum ve Amerika-Türkiye bir bilim teknoloji anlaşması imzaladı. Ben raporumda bunun alt temeli yani beyin gücümüzü sundum. Burada bilimi: doğal bilimler -matematik, fizik, kimya, biyoloji- olarak düşünülebilir. Sosyal bilimler, beşeri bilimler, güzel sanatlar, uygulamalı bilimler, Örneğin, mühendislik, tıp gibi uygulamalı bilimler. Her zaman eğitim dahil. Hocalarım da bahsettiler eğitim bilim ile birlikte olması lazım, birlikte iç içe. Raporumda 19 alanda Türkiye’nin Amerika ile iş birliği yapabileceği konuları karşılıklı ilgi ve ortak alan ve Türkiye’nin bölgede lider olduğu 19 bilimsel alan olarak sundum. Ve şöyle hızlıca geçmek istiyorum çünkü bunlar dünyanın ve Türkiye’nin challenge’larına öncülük eden alanlar.

Ben 13 yıl önce raporumda, birinci iş birliği alanını sağlık bilimleri ve tıp olarak buldum. Moleküler biyoloji, biyomühendislik, tıp, hastalık gen tespiti, Akdeniz İnsan Genomu Projesi, obezite, diyabet, beslenme, organ nakli ve immünoloji çok önemli iş birliği alanları. İkinci iş birliği alanı yenilenebilir enerji alternatif enerji. Üçüncü alan kimya ve malzeme biliminde Türkiye-Amerika ile iş birliklerinde olabilir. Dördüncü alan deprem mühendisliği ve binaların güçlendirilmesi, beşinci alan güvenlik -ki şu anda hepimiz için çok çok önemli bütün dünya için. Altıncı iş birliği alanı Türk dili ve edebiyatı ve Türk Dili ve Edebiyatı Amerikan Savunma Bakanlığı’nda da çok önemli bir alandır, “flagship language” derler... Ye-

dinci alan, Arkeoloji, sekizinci iş birliği alanı kültürel birikim -öğleden sonraki panellerimizde bunlar konuşulacak kültürümüz, mirasımız çok çok değerli. Dokuzuncu alan medeniyetler, onuncu alan antropoloji, onbirinci alan hukuk; burada genetik hukuku, enerji hukuku, çevre hukuku. On ikinci iş birliği alanı şehir planlama, göç dahil. Bunun içinde çevre 13. alanda. Hava kirliliği, dönüşüm ve orman yangınları dahil - ve kaç senedir orman yangınlarından dolayı çok zorluklar çekiyoruz. On dördüncü konu uzaktan öğretim, özel eğitim. Erhan Erkut hocanın da vurguladığı çok önemli “Customized Special Education”. On altıncı iş birliği alanı organik tarım, on yedinci alan engelli kişilere destek, on sekizinci alan sivil hava trafiği ve on dokuzuncu iş birliği alanı lojistik ve ulaşım.

Bu alanlar benim 13 yıl önce Türkiye'nin ne kadar değerli beyin yapısı ve gücü olduğunu gösterdiğim ve Amerika ile Türkiye arasında imzalanan Bilim Teknoloji Anlaşmasının temelini oluşturdu. Bu bana çok heyecan veriyordu çünkü bu alan-

larda bütün görüşmelerimde çok yüksek kadın bilim insanı oranı vardı. 13 yıl önce böyle topluluklarda sunum yaptım, beyin fırtınaları yaptım ve yüksek oranda kadın bilim insanlarını gördükçe aynen burada da onu hissediyorum pırıl pırıl gözleri var buradaki kadın araştırmacılarımızın, asistanlarımız sağ olsunlar. Onun için sunumumda ikinci bölüme geçeyim.

B. TÜRKİYE'DE STEM'DE KADIN LİDERLİĞİ VE YÖK VERİLERİNİN ANALİZİ

İzninizle biraz YÖK datasını inceleyeceğim, ayrıca kadınların bilimde Türkiye'deki durumunu sunacağım. Şöyle, 208 üniversitemizde yüksek öğretimde 6.950.142 öğrencimiz var bunun %51'i kadın öğrenciler. Lisans eğitiminde bu %51, yüksek lisans masterda %48, doktorada da %49 kadın öğrenciler. Bu oranlar tabii sayı olarak bakarsanız farklı ama ben hepsini oran olarak sundum. Bu sayıları YÖK'den 9.Ekim.2023 tarihinde aldım. Şöyle diyelim, güzel bu sayılar, kadınların ve kadın liderliğini görmemiz açısından. Bir de şuna bakalım, akademisyenlerimize bakalım. 2020-2023 datası, 3 yıllık dataya baktım. Bu yıl 183.174 toplam akademisyende %46 kadın var. Profesörler, doçentler, doktor öğretim üyesi olarak baktığımızda da oranlar %34 - %41 - %50. Fakat şurada bir şeye dikkat çekmek istiyorum. Eskiden Yardımcı Doçent derdik orada bir yükselme var, güzel. Doktor öğretim üyesi 3 yıl önce %44 iken şimdi %50... Olay bir "pipeline", bir borudur. Boruya girilir ve ilerlenir, bu çok çok önemli, işte orada sürdürülebilir daha çok kadın akademisyen istiyoruz; o sürdürü-

lebilirliği görüyoruz. Bir de 10 yıllık dataya baktım 2003'ten 2023'e kadar. Toplam kadın akademisyenlerimiz 20 yıl önce %33'müş, şimdi %46, araştırma görevlilerimiz %42'ymiş 20 yıl önce. Şimdi %53. Güzel, yükselen sayılar bunlar. Biraz da yurt dışıyla karşılaştıralım, 2020 datası ile karşılaştırıyorum. Profesör kadınlarımız Türkiye'de %32, Avrupa Topluluğunda %21, Amerika'da % 33. Yine biz iyiyiz, yükseğiz. Fakat ama hep "pipeline" o boruyu desteklemek, beslemek lazım. Toplam akademisyenlerde de Türkiye, Avrupa Topluluğu ve Amerika olsun bunlar benzer %40-45 sayılarında. Yani bizim sayılarımız iyi fakat bunlarla iyi şeyler yapmalıyız, kaliteli. Onun için şimdi biraz bilim dallarını inceleyelim, görelim. Evet bu 2020 datası, 99.892 doktora öğrencisinin %46'sı kadınlar ve kadınların çalıştığı araştırma konuları izninizle buraya koymak istiyorum. Çoğunluğu sağlık bilimleri (%72), daha sonra matematik, istatistik bilimleri (%59); eğitim bilimleri (%50); iletişim teknolojileri (%49); sosyal bilimler, gazetecilik, iletişim (%46); sanat ve beşeri bilimler (%44); tarım, ormancılık ve veterinerlik (%43); işletme yönetimi %41); mühendislik ve inşaat %35'lerde.

Daha önce de bahsedildi fakat bu şunu gösteriyor, sağlık bilimleri yönünde daha çok kadın doktora öğrencimiz var ve o yöndeler. Şimdi daha da önemli bir dataya geçmek istiyorum. Bu da şöyle, YÖK'ün bir programı var biliyorsunuz "Geleceğin Türkiye'si için Güçlü Nesiller Yetiştirme". Bu YÖK 100

alandaki 2000 doktora burslusunu programında kadınların oranı %61’miş, çok güzel oranlar, sayılar yüksek. Onların çalıştığı alanlara bakalım: Mikro ve nano sistemler. Biyomalzeme ve doku mühendisliği, sonra mimarlık. Moleküler farmakoloji ve ilaç sektörü araştırmaları; iletişim, sürdürülebilir tarım; moleküler biyoloji ve genetik, beyin bilimleri ve neuroscience ve biyoteknoloji. Bunlar çok önemli alanlar. Fakat bu alanlarla neler neler olacak neleri etkileyeceğiz bunlar da çok önemli. Kanser tedavisi olsun, aşı geliştirmek, insan bilgisayar araştırmaları, gen terapisi, yapay zeka uygulamaları, machine learning ve birçok yükselen teknolojilerin geliştirilmesi. Ben gurur duyuyorum. Türkiye’yle gurur duyuyorum, bu alanlarda çalışan doktora öğrencisi kadınlarla da gurur duyuyorum. Fakat bazı şeyler yapmalıyız. Son iki slaytım.

Sayılar iyi, yüksek, fakat daha önce de bahsedildi takım çalışmaları çok önemli. Bizim böyle iyi yetenekleri çekmemiz lazım, iyice beslememiz mentor etmemiz lazım, iyi gruplar kurmamız lazım, etkiyi büyütmek lazım. Tabii üniversite-endüstri iş birlikleri de çok önemli. Şimdi biz burada Kayseri’de AGÜ’de dün de öğrendik bugün de çok önemli bir sanayi alanındayız. Bir ülkeyi kalkanı olan daha çok sanayidir, ticaret de iyidir fakat ticaret daha çok kişileri kazandırır. Sanayi, o bölgeye iş sağlar, çalışma sağlar ve devamlılık da sağlar.

**" Bir ülkeyi
kalkındıran
daha çok
sanayidir,
ticaret de
iyidir fakat
ticaret daha
çok kişileri
kazandırır.
Sanayi, o
bölgeye iş
sağlar,
çalışma
sağlar ve
devamlılık
da sağlar. "**

İşte biz de üniversite-endüstri iş birliklerine çok dikkat etmeliyiz. Araştırma ve geliştirme, AR-GE denir, "research and development" fakat çok önemlisi üretmek veya hizmeti sunmaktır. Üretim ve geliştirme (ÜRGE) çok çok önemli. Çünkü bir fikir üniversiteden çıkar 10- 15 yıl sonra bir ürüne, bir hizmete veya sosyal etkiye dönüşür. Fakat o endüstri ile iş birliklerini ve sanayiye kurmak, çevreyi hazırlamak, önceden ortak paydaşların bir araya gelmesini gerektirir.

Evet Erhan Erkut hocam da bahsetti "entrepreneurship" "girişimcilik" çok çok önemli.

Burada ciddi çok formal olmamız lazım girişimcilikte de. Girişimcilik ekosistemleri olsun, devletin destekleri olsun, birçok yönde. Çünkü iyi bir fikir o kadar önemli ekonomik etki yaratabilir ki! Öğrencilerimiz arasında girişimcileri de yakalamamız, tanımamız, beslememiz, mentor etmemiz lazım. Evet, her zaman için ekonomik etki, sosyal etkiye bakıyoruz. Geliştirmek, beslemek, sürdürülebilmek çok önemli ve bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik eğitim borusunu "pipeline" ve aynı zamanda iş sektörü borusunu da desteklememiz gerekiyor. Evet, son olarak kadınların önemini inovasyonda, rekabette ve girişimcilikte de tekrar ediyorum.

Çok duyduğumuz terminoloji “diversity, equity and inclusion” (DE&I) tabi ki biz de bütün beyin gücümüzü istiyoruz, kadın erkek beyin gücümüzü bilim, teknoloji, matematik, mühendislikte onları yönlendirmek istiyoruz. Tabi böyle olursa bir ülkenin ekonomik gelişmesine ve bunun sürdürülebilirliğine ve refahına büyük katkı olur. Fakat izninizle son mesajım ayrılırken bilim, teknoloji, mühendislik, matematik STEM ama esasında o STEAM “Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics”. Arts nedir? Sanat, tasarım bu çok çok önemli. Yani bütün beynimizi kullanmamız lazım. Genelde STEM denir ama benim her zaman için gönlümde olan STEAM’dır tasarımın sanatın da bir arada olması. Öğleden sonraki panellerde de çok güzel kültürel ve sanat kısımlarını da dinleyeceğiz.

İzninizle tekrar hepimizin Cumhuriyet’imizin 100. yılını kutluyorum, daimi olmasını diliyorum. Mustafa Kemal Atatürk’ün çok değerli bir sözü, her yerde ben bunu kullandım. 25 yıl Amerika Birleşik Devletleri’nde dim her konuşmamda, bilimle ilgili veya başkana veya dışişleri bakanlığına yazdığım yazılarımda da “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir” sözünü kullandım. Bu söz çok değerli bizim için ve bu vesileyle Kurtuluş Savaşımızda ve Cumhuriyet’imizin kuruluşunda emeği geçen herkesi, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarını ve bütün emeği geçenleri, bizleri bu güzel yüzyıla ulaştırıp bize de bu yüzyılları devam ettirme sorumluluğunu verenleri saygı, rahmet ve minnetle anıyorum. Teşekkür ederim.

SORU - CEVAP

Soru - Sude Karaoğlan (AGÜ Öğrenci Konseyi Başkan Yardımcısı):

Öncelikle bütün katılımcılara ve konuşmacılara bugünkü teşriflerinden dolayı çok teşekkür ediyorum. Ben biraz daha orta ve ilk öğretime çekeceğim konuyu aslında, hep yüksek öğretimden konuştuk. Ama biz asıl temel problemin ben üniversite öğrencisi olarak ilk ve orta öğretimde olduğunu düşünüyorum. Üniversitede evet bir AR-GE üniversitesinde okuyabilirsiniz, araştırma yapabilirsiniz, ama üniversitede araştırma yapabilecek motivasyonu aslında ilk ve orta öğretimde almanız gerekir. Biz eğitim sistemimizi son yıllarda projelerde düzeltmeye çalışıyoruz. İşte 2010 da temeli atılan bir Fatih Projesi var dijitalleşmeye yönelik ama bu yapılırken öğretmenlere eğitim verilmemesi belki işte o dijitali nasıl kullanacakları, çocuklarla nasıl bunu daha faydalı kullanacakları tarzı seminerler belki geç verilerek ilerledi. Ya da işte 2014 yılında ARGE'ler, Milli Eğitim Müdürlüğü bazında ARGE'ler kurulmaya başladı. Ben düzeltmeye çalışırken aslında daha da kaotik bir ortama gittiğimiz düşünüyorum. çünkü bir proje yazarken, mevcut durum ve risk analizini yapmadan hareket ediyordumuz gibi geliyor bana. Acaba bu sistem düzelirse, eğitim sisteminin düzelim süresini ne kadar görüyorsunuz, kaç yıl olarak tahmin ediyorsunuz?

Cevap - Prof. Dr. Sıddıka Semahat Demir:

Ben izninizle şunun da önemini arz etmek istiyorum. Okul öncesi eğitim. Bir Türk atasözü vardır “Yedisinde neysen yetmişinde de osun.” Bizim demek ki daha önceki yaşlarda da bilimi sevdirmek eğitim yönünde dikkat etmemiz gerekiyor. Şimdi söyleyim biz Bilim Kahramanları Derneği okul öncesi yaşlarına da eğitim yapıyoruz. Bilimi sevsin ve takım çalışmalarında, robotik kodlama gibi konularda bilgisi olsun minikler diye ve güzel sonuçlar alıyoruz. Fakat şunu da söyleyeyim, yeni nesil ellerinde teknolojik aletlerle büyüyorlar. Çok küçük yaşlardan itibaren oyunlarla. Demek ki eğitimde çok dikkat etmemiz gerekiyor. Okul öncesini daha formal yaparak yurt dışında çok güzel programlar yapılıyor. Kişisel olarak takip ettiğim birkaç ülke var ve okullarına da gittim. O kısım da çok önemli. Yani ilk öğretim, orta diye çok güzel söylediniz zaten. Üniversiteye bize gelince öğrenciler olgunlaşmış oluyorlar ama okul öncesi eğitim çok önemli. Burada bir de aileleri de katılımcı yapmak lazım çünkü çocuklar çok uzun süre yuva ya da okul öncesi eğitime gidemez. Daha böyle toplum bilinciyle bir dönüşüm olması gerekir. Teşekkür ederim.

-

Soru - Prof. Dr. Mehmet Şahin – Malzeme Bilimi ve Nanoteknoloji Bölüm Başkanı:

Tüm katılımcılarımıza çok teşekkür ediyorum. Fizik profesörüyüm, kuantum fiziği üzerine çalışıyorum, nanoteknoloji mühendisliği bölüm başkanım. Eğitim üzerine çok güzel konuşmalarınızı yaptınız. Benim merak ettiğim konu bazı problemlerde sunuldu. Mesela bunlardan birisi de su, yiyecek gibi durumlar. Bir tarafta bunlara baktığımızda aslında gelişmeyle birlikte bunların tehlikeye girmiş olduğunu görüyoruz.

Bilim, teknolojinin sonunda bunlar kirlendi ve eşit şekilde bağdaştırılmadı. Ve bu nokta da ben baktığımda eğitimde önemli bir eksiklik olduğunu düşünüyorum ve hiç de bahsedilmiyor. Sizin görüşlerinizi merak ediyorum. Acaba eğitimde yüksek ahlak, güzel ahlak dediğimiz şeyi nereye koymamız gerekiyor ? Yani bu da verilirse eğitim sürecinde sanki bu tür sorunların kendiliğinden bir miktarının kendiliğinden çözüleceğini düşünüyorum.

Cevap - Prof. Dr. Sıddıka Semahat Demir:

Teşekkür ediyorum. Ben son sunum yaptığım için orda bahsediyordum. Dünyanın ve Türkiye'nin zorlukları. Evet, su, yi-

yecek, enerji birçok konular. Tabi bu neyi gösteriyor. Dediğiniz gibi bizler sonsuz düşündük, kullandık bunları diyelim. Gezegenimizin sürdürülebilirliğinin çok önemli olduğunu. Bu bilinci vermemiz lazım ve birçok konularda, geri dönüşüm olsun, enerjinin limitli olması, suyun limitli olması, temiz suya erişim bu konular da tabi ki derslerin içinde olması lazım. Fakat bu da çok küçük yaşlardan itibaren öğretilmesi gereken bir şey. Gezegenin sürdürülebilirliği için yaptığımız herşey bizim iyiliğimiz, sağlığımız, refahımız, ekonomimiz için öte vadede küçük yaşta öğretilmesi gerekiyor. Ben tabi o slaytı koymamın nedeni bilim, teknoloji, mühendislik, matematik dallarındakilerin çözüm üretmesi gerekiyor. Disiplinlerarası yaklaşarak diye onu koydum.

Fakat dediğiniz de çok haklısınız, bu konu sürdürülebilirlik. Ben kariyer planlama dersinde bunu öğretiyorum modül olarak, sürdürülebilirlik. Yani üniversite öğrencisinin bilinçlenmesi gerekiyor ama, düşünün bizim bunu daha küçüklerle öğretmemiz lazım. Doğduğu zamana, okul öncesine, ana okuluna götürmemiz lazım. Ve bunlar çok çok önemli. Tek aileler, öğretmenler değil, kamu, belediye, toplum iş birliğinde olmalı.

Burada herkes paydaş ama sayın hocam siz tabii bilim insanı olarak da çok güzel sordunuz. Sürdürülebilirliği gezegen için öğretmemiz lazım. Bu da en yüksek ahlakla, etikle. Evet derimde öğrencilere uluslararası en yüksek iş ahlakı ile çalışmanız gerekiyor diyorum. Çünkü ülkeler arası bile iş ahlakı değişebiliyor ama en üst seviyede olmalı. Burada iki nokta: Gezegenin sürdürülebilirliği ve iş ahlakının en yüksek olması. Çok haklısınız ama küçük yaştan başlamalıyız bunları öğretmeye.

Metnin Videosu ►

“DEMOKRASİ VE DIŞ POLİTİKA” PANELİ

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Fuat Keyman

Lisans ve yüksek lisansını ODTÜ’de yapan Prof. Dr. Fuat Keyman, doktoraasını Kanada’da Carleton Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler ve Karşılaştırmalı Siyaset alanında tamamladı. Türkiye’nin önde gelen siyaset bilimcilerinden olup, küreselleşme, demokratikleşme, uluslararası ilişkiler, Türkiye-AB ilişkileri, Türk dış politikası ve sivil toplumun gelişimi konularında uzmanlaştı. Prestijli birçok ulusal ve uluslararası kuruluşun danışma kurulu üyeliklerini yürüttü. Çok sayıda önemli uluslararası akademik derginin yayın kurulunda görev yaptı. Prof. Keyman, İstanbul Politikalar Merkezi Direktörlüğü ile Sabancı Üniversitesi Kurumsallaşma ve Toplumsal Katkı Süreçlerinden Sorumlu Rektör Yardımcılığı görevlerini yürütmektedir.

Emekli Büyükelçi Rauf Engin Soysal

Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde tamamlayan Rauf Engin Soysal, 1983 yılında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’nda görev yapmaya başladı. 1997-1999 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğü görevini yürüttü. 2007’de Türkiye’nin İslamabad Büyükelçisi olarak atandı. 2010’da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon tarafından “Pakistan’a yardımlardan sorumlu özel temsilci” olarak atandı. 2011’de ise Türkiye’nin Avrupa Konseyi Daimi Temsilcisi oldu. 2014-2016 arasında Avrupa Birliği Bakanlığı Müsteşarı, 2016-2021 tarihleri arasında ise AGİT Daimi Temsilcisi olarak görev yaptı. Soysal, 2021 yılında da Dış Politika Danışma Kurulu üyesi oldu.

Prof. Dr. Şükrü Haniöğlü

Yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi ve Ekonomi alanında tamamlayan Prof. Dr. Şükrü Haniöğlü, doktorasını aynı üniversiteden aldı. Osmanlı politika ve diplomasi tarihi ile Türk siyaset hayatı konularında İstanbul ve Boğaziçi Üniversiteleri ile Deniz Harp Okulu’nda ve ABD’nin Columbia, Wisconsin, Michigan ve Chicago Üniversitelerinde dersler verdi. Ahmet Erteğün Vakfı Başkanlığı ile Princeton Üniversitesi Yakınoğu Çalışmaları Bölümü Başkanlığı görevlerinde bulundu. Prof. Haniöğlü, halen ABD’nin Princeton Üniversitesi Yakın Doğu Çalışmaları Bölümünde görev yapmaktadır. Prof. Haniöğlü, 2010 TÜBİTAK Hizmet Ödülü ve 2012 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü sahibidir.

Prof. Dr. Fuat Keyman

*Sabancı Üniversitesi
Rektör Yardımcısı*

CUMHURİYET, ATATÜRK VE İKİNCİ YÜZYIL: NASIL BİR TÜRKİYE, NASIL BİR DÜNYA

Cumhuriyet'in yüzüncü yılını yeterince kutlamıyoruz, değerlendirmiyoruz.

Doğru: çok zor bir 2023 yılı yaşıyoruz.

Ekonomik kriz; 6 Şubat depremleri; 2023 Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimleri; muhalefet partilerinin savruluşu, dağılışı, "muhalefetsiz Türkiye" olasılığının ortaya çıkması; sıcağın hava akımları ve iklim krizi ve en sonunda Hamas'ın terör saldırısı sonrası İsrail devletinin Gazze'de uzun zamandır Filistin halkına uyguladığı etnik temizliği soykırım aşamasına getirecek saldırıları.

Tüm bu gelişmelere ek, İktidarın, Cumhuriyet'in yüzüncü yılını kutlama, değerlendirme bağlamında gösterdiği isteksizlik, sanki toplumun belli kesimleri ve aktörlerinin "Atatürk'ü unutmama, unutturma" çabasına uyma görüntüsünü vermesi.

29 Ekim 2023, Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılına girdiğimiz gün mü oldu, yoksa yüzyılı bitirip artık tümüyle Türkiye Yüzyılını

yaşadığımız dönem mi başladı? Bu sorunun yanıtı da çok net değil.

29 Ekim ve Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılına toplumun geniş kesimleri sahip çıktı, hala da çıkmaya devam ediyor. Toplumun Atatürk'e ve Cumhuriyet'e geniş kesimlerce ve coşkuyla sahip çıkması "sivil Atatürkçülük" kavramını güçlendirdi.

İktidarın, hatta muhalefetin yüzüncü yıl değerlendirmelerinin yapıldığı etkinlikleri yapmadaki eksikliğe karşı toplumun coşkusunu izlemek önemliydi.

Yönetim-Siyasi alan ile Sivil alan arasındaki kopukluğu göz-lüyoruz. Atatürk ve cumhuriyete sivil alanın sahip çıkması ile Yönetim-Siyasi alanın tavrı arasında kopukluk var.

Halbuki, 2023 yüzüncü yıl tarihsel ve kritik öneme sahip. Sadece geçmişe dönük değil, bugünün dünyasının yüzyıl önceye çok benzemesi temelinde de.

Tarihsel: Çünkü, yüzyıl önceye gittiğimiz zaman, yaşanılanları ve yapılanları hatırladığımız zaman, çok zor şartlarda gelen büyük başarının ve yeniden yapılanma çabasının ne kadar önemli ve değerli olduğunu görüyoruz, benim de dahil olduğum toplumun geniş kesimleri içinde anlıyoruz.

Dahası kritik önemde: Altını çizerek vurgulayalım, bugünün küreselleşen dünyasının ve Türkiye'sinin doğasına ve ruhuna

baktığımız zaman, bugünün, İkinci Dünya Savaşına değil, yüz yıl önce, 1914-1918 arası yaşanan Birinci Dünya Savaşı dönemine ne kadar benzediğini görüyoruz.

Bugünü anlamak, yarın için neler yapmamız gerektiğini düşünmek için, yüzyıl öncesine gitmek, yüzyılı değerlendirmek, bu değerlendirmeyi bilimsel veriler ve bilgi içinde yapmak gerekliliği içindeyiz.

Cumhuriyet'in yüzüncü yılını kutlamak, bu anlamda hem zamansal hem de gerekli bir çaba: Dünden öğrenip ve bugünü iyi değerlendirip geleceğe bakmak, geleceği şekillendirmek için gerekli olan vizyon ve ruha sahip olmamızda bize yardımcı olacaktır.

Zaten, yüzyıl önce Mustafa Kemal Atatürk, tam da bunu yapmamış mıydı?

ZAMANIN DOĞASI VE RUHU

Bugünün doğası ve ruhu, yüzyıl önceyle önemli benzerlikler gösteriyor.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında "Nasıl Bir Türkiye?" sorusuna yanıt, aynı zamanda bugün

Nasıl bir Dünya’da yaşıyoruz sorusuna yanıt vermeyi de gerektiriyor.

Nasıl Bir Dünya’da yaşıyoruz?

Nasıl bir Türkiye’de yaşayacağız?

Ya da nasıl bir Türkiye olmalı ki, geçmişten ders alarak, bugünü ve yarını güvenli, istikrarlı, itibarlı kuralım?

1980’lerde başlayan, “bağlantılı” ve “karşılıklı bağımlı” olma derecesinin giderek yükseldiği ve çoklu riskleri ve krizlerin giderek yapılaşığı “küreselleşen dünya”da yaşıyoruz.

Özellikle 21. yüzyılın başladığı 2000’den bugüne geçen yaklaşık çeyrek asırda, bugünün küreselleşen dünyasının ruhunu ve doğasını şekillendiren ve “nasıl bir dünya” sorusuna yanıt için başlangıç noktası olacak “birbirlerini besleyen üç duygu”nun altını çizelim.

BELİRSİZLİK; GÜVENSİZLİK, ENDİŞE

Bu üç duygu bugünün doğasını ve ruhunu şekillendiriyor.

Birakalım geleceği, yarın ne olacağını, nasıl bir dünya, nasıl bir Türkiye’ye uyanacağımızı bilmiyoruz.

İşimizden yaşamımıza güvensizlik içindeyiz. Korkuyoruz, endişeliyiz.

Peki, bu üç duygunun kaynakları nelerdir.

Bu sorunun yanıtı da içinden geçtiğimiz “üç boyutlu tarihsel dönem”de yatıyor.

Birinci boyut, “kıyamet” (apokaliptik) niteliğinde yaşadığımız iki meydan okuma: “savaş” ve “iklim krizi”.

İkinci boyut, yaşadığımız küreselleşen dünyanın giderek yapılaşan “çoklu krizleri”, güvenlikten, ekonomiye, farklı olana şiddetten ötekileştirmeye, işsizlikten yoksulluğa ve yoksunluğa, demokrasiden hukukun üstünlüğüne, gıda ve su güvenliğinden enerjiye kıtlığına.

Üçüncü boyut, İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1945’te kurulan, “Savaş Sonrası Dönem”in, “Savaş Sonrası Liberal Düzen”in, ya da en genel düzeyde “Batı-merkezli Dünya”nın bitimi. Uluslararası sistemde yaşanan “geçiş dönemi”: “Eskinin Öldüğü, fakat Yeninin Doğmadığı Geçiş Dönemi” ya da “batı-sonrası dünyanın” ortaya çıkması.

İklim Krizi ve Küresel Isınma ile ilgili olarak yapılan her ciddi, bilimsel çalışmanın ve Birleşmiş Milletler imzalı raporun, “Yaşadığımız dünya kıyamete gidiyor” cümlesiyle, “kırmızı kod”yla başladığı bir dönemdeyiz.

İklim krizini uzun boylu çalışmalıyız ve tartışmalıyız. Bununla birlikte bugün kıyamet niteliğinde olan diğer meydan okuma ya da güvenlik riskiyle karşı karşıyayız: Savaş.

" İklim Krizi ve Küresel Isınma ile ilgili olarak yapılan her ciddi, bilimsel çalışmanın ve Birleşmiş Milletler imzalı raporun, "Yaşadığımız dünya kıyamete gidiyor" cümlesiyle, "kırmızı kodu"yla başladığı bir dönemdeyiz. "

Savaşın dünyayı kıyamete götürme riskinin her geçen gün biraz daha arttığı bir dönemden geçiyoruz.

24 Şubat 2022: Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesiyle başlayan savaş, bugüne kadar "insanlık suçu" içeren bir şekilde

devam ederken, diğer taraftan da dünyayı kıyamete götürme potansiyeli taşıyan bir "savaş" olarak tanımlandı.

7 Ekim 2023: Hamas sivillere saldırdı, yaptığı terör eylemiyle "insanlık suçu" işledi, binden fazla sivil insanı katletti. İsrail'in tepkisi de aynı şekilde "insanlık suçu" niteliğindedir.

İsrail, Gazze'ye saldırırken, insanları su, elektrik, sağlık, gıda gibi temel ihtiyaçlarından mahrum bıraktı, sivil insanları çocuk, kadın, yaşlı demeden katletti, soykırım riskini arttıran insan "temizliği"ne girişti.

Kendi halkını, yıkıcı kutuplaşma, otoriterleşme, kurumları yıpratma sorunlarını yaratarak "güvensiz" bırakan ve istibarat alanında başarısız olmuş-yenilmiş İsrail Hükümeti, şimdi

Hamasin terörüne terör ile yanıt veriyor.

Gazze'de İsrail istediğini alabilir ama bu aynı zamanda savaşı kaybettiği anlamına gelir. İsrail, dünyanın kıyamete yaklaşma riskini arttırır.

Ukrayna savaşı ve İsrail-Filistin meselesi: Savaşın dünyaya kıyamete götüreme riskini arttıran iki meydan okuma.

Türkiye, “jeopolitik” ve “jeostratejik” olarak “kilit önemde” bir ülke, ama aynı zamanda çok zor bir coğrafyada da yer alıyor.

“Coğrafya kaderdir”: Doğru ama, daha doğru ve kritik olan, “Nasıl yönetildiğiniz, vizyonunuz ve stratejinizdir”.

Bu bağlamda, Türkiye, kuzeyinde Ukrayna Savaşı, güneyinde, İsrail-Filistin meselesi ve Orta Doğu'nun savaşa sürüklenmesi, doğusunda da Azerbaycan, Ermenistan ve İran savaşları ve güvensizlik koridoru arasında yer almaktadır.

Küreselleşen dünyanın nasıl şekilleneceği ile Cumhuriyet'in ikinci yüzyılının nasıl şekilleneceği verileri ortak ve bağlantılıdır.

Bu nedenle de bir taraftan, belirsizlik-güvensizlik-endişe ekseninde şekillenen bugünün doğası ve ruhu, diğer taraftan, küreselleşen dünyanın bugünkü doğası ve ruhunu şekillendiren üç boyutlu meydan okumalar bizi, dünden, Cumhuriyet'in kuruluş döneminden dersler alarak, bugün ve geleceği

kurmak için yönetim-vizyon-strateji ekseninde hareket etme gerekliliğine götürmektedir.

Atatürk, bu iki ekseninde çok başarılı olarak, sadece bize bugün bölgemizde ve dünyada önemli ve kilit bir ülke olma olanağını vermed, aynı zamanda, hala sürdürdüğü “küresel lider” konumu ve algısıyla gelecek için hayati ipuçlarını da verdi.

KÜRESEL LİDER OLARAK ATATÜRK: KALKINMA-KURUMSALLAŞMA-İTİBAR

1984 yılında uluslararası ilişkiler alanında doktora çalışmaları için Kanada’ya gittiğim zaman, en ilgimi çeken şeylerden biri de tanıştığım ve isimleri Kemal, Kamal, Mustafa, Mustafa Kemal olan, çoğu Pakistan, Bangladeş, Hindistan ve Mısır gibi ülkelerden gelen öğrenciler oldu.

1990 başlarında doktora sonrası çalışmalar için bulunduğum Boston’da tanıştığım, dostluğumun hala sürdüğü ve kitaplarıyla ve tebliğleriyle küresel ölçekte önemli bir uluslararası ilişkiler hocası olan Mustafa Kamal Pasha’nın ismi de bu listeye eklenince, Atatürk’ün, sadece ulusal ölçekte değil, çok daha önemlisi, küresel ölçekte bir lider olarak görülmesi ve çalışılması gerekliliğini net olarak görmüştüm.

" Atatürk'ün, sadece ulusal ölçekte değil, çok daha önemlisi, küresel ölçekte bir lider olarak görülmesi ve çalışılması gerekliliğini net olarak görmüştüm. "

Arkadaşlarım Mustafalara, Kemallere ve Mustafa Kamal Paşha'ya "İsimleriniz niye böyle" diye sorduğumda aldığı yanıt aynıydı: Mustafa Kemal, sadece Batı emperyalizme karşı verilen ulusal kur-

tuluş savaşının lideri değil; aynı zamanda da sömürgeciliğe karşı verilen savaşın küresel ölçekte ilk lideriydi. O, sömürgeciliği yenen ilk liderdi; küresel ölçekte anti-sömürgeci direniş sürecini başlatan ve başarıya ulaşmış bir liderdi.

Brezilya, Meksika, Şili, Peru, Arjantin, Venezuela, Bolivya gibi ülkelerden gelen Latin Amerika'lı arkadaşlarım da Mustafa Kemal'i biliyor ve ona, "sömürgeciliğe karşı direnişin ilk küresel liderlerinden biri" olarak bakıyorlardı.

ODTÜ'de üniversite öğrencisi olarak Doğan Avcıoğlu'nun, Atatürk Türkiye'si ile Japonya'yı karşılaştırdığı çalışmalarını okumuştum. Garrett Ward Sheldon, Jefferson ve Atatürk (2000) kitabında, Amerikan bağımsızlık hareketinin mimarlarından Thomas Jefferson ve Mustafa Kemal Atatürk arasında, toplumlarının kaderini değiştiren, önemli benzerliklere dikkat çeker.

Atatürk'ün belki de Jefferson'a en çok benzediği yön, bağımsızlık düşüncesi ve halkların kendi kaderlerini tayin etmesine verdiği önemdir.

Atatürk, Jan-Jacques Rousseau'dan çok etkilenmiştir, ama Jefferson gibi de, egemenliğin tek sahibi olarak, monarşiyi değil, halkı görmüştür, “milli egemenlik” düşüncesini yönetim ve cumhuriyet anlayışının merkezi konuma yerleştirmiştir.

Her ne kadar verisel olarak ispatlayamasak da, Atatürk'ün, John Locke, John Stuart Mills gibi aydınlanma çağı filozoflarının bireyin bağımsızlığını vurguladıkları düşünce sistematiğinden etkilendiğini tahmin etmek yanlış olmaz. Yine bu düşünürler gibi, Atatürk'te pozitivizmi, metafizik, dogma yerine bilgiye dayalı eğitimi moderniteye ve gelişmeye giden yolda en önemli adımlar olarak görmüştür.

Yurtdışında yaptığım çalışmalarda, katıldığım toplantılarda, Atatürk'ün küresel lider olarak, sadece Avrupa ve Amerika değil, Orta Doğu'dan, Afrika'ya Asya'ya ve Latin Amerika'ya kadar uzanan coğrafyada, dolayısıyla dünyanın her yerindeki “tanınmışlığını, ona verilen değeri, önemi ve etkisini” görmem benim için sadece bir gurur kaynağı değil, düşünce sistemimin gelişmesi için de çok önemli bir referans oldu.

Son yıllarda, önce Irak, sonra Suriye'de ve genelde Orta Doğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında, Ukrayna'da, Gazze'de yaşadıklarımız; daha da önemlisi ülkemizin içinden geçtiği darbe girişimleri, çatışma, kutuplaşma ve içine kapanma süreci, bir kere daha bize, Atatürk'ün ve onun vizyoner ilkelerinin ne kadar önemli olduğunu gösterdi.

" Yurtdışında yaptığım çalışmalarda, katıldığım toplantılarda, Atatürk'ün küresel lider olarak, sadece Avrupa ve Amerika değil, Orta Doğu'dan, Afrika'ya Asya'ya ve Latin Amerika'ya kadar uzanan coğrafyada, dolayısıyla dünyanın her yerindeki "tanınmışlığını, ona verilen değeri, önemi ve etkisini" görmem benim için sadece bir gurur kaynağı değil, düşünce sistemimin gelişmesi için de çok önemli bir referans oldu. "

Bir küresel lider olarak Atatürk'ün küresel ölçekte hala süren önemini, etkisini, geçerliliğini ve mirasını, gerek Türkiye'de yaşadığımız sorunlara çözüm olanaklarını düşündüğümde, gerekse de yurtdışında katıldığım her toplantıda bugün de görüyorum.

Atatürk:

"vizyoner"liğinde yarını düşünürken "gerçekçi" de olan;

"ülkemiz kendi içinde ekonomi, eğitim, kültür ve devletin kurumsallaşmasında ne kadar güçlü olursa dışarıya karşı da o kadar güçlü olur" ilkesini başarılı olarak yaşama geçiren;

Batı, Rusya ve dünya ile ilişkilerinde çok başarılı bir "denge politikası" izleyerek hem sahada, hem masada, hem de algıda başarılı olan;

"milliyetçilik ile vatanseverliği birlikte yaşayarak ve düşünerek" ülkesine ve dünyaya bakan ve gelişmiş ülkelerden daha önce "vatandaşlık" kavramı üzerinden ülkesinin insanlarına yaklaşan; daha o günden "küresel ölçekte bir lider" olduğunu ve olacağını gösteren bir lider, bir devlet adamı, bir vatanseverdi.

Dünya da Atatürk'e her zaman öyle baktı; saygıyla ve önemseyerek. Bu bağlamda da cumhuriyetin önemini anlamamızda çok önemli bir gelişme ve referans noktası, Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra eğitim reformuna odaklanmasıdır.

CUMHURİYET, EĞİTİM, REFORM

Cumhuriyet'in kuruluşundan hemen sonra, "Pragmatist (Faydacı) Felsefe"nin kurucularından ve dünyanın önemli eğitim kuramcılarında John Dewey 1924 yılının başında o dönemin Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Bakanı Vasıf (Çınar) bey'den bir mektup alır.

Vasıf bey mektubunu Atatürk'ün emriyle yazmıştır. Ve mektubunda Dewey'e, Atatürk'ün kendisini yeni Cumhuriyet'in eğitim reformuna katkı vermek için Türkiye'ye davet ettiğini iletmektedir.

Dewey, bu davete şaşırmıştır, yeni Türkiye'yi ve Atatürk'ü tam olarak tanımamaktadır. Arkadaşlarına danışır, aldığı yanıtta ayırdır: "Atatürk'ten geliyorsa daveti kabul et".

Dewey, daveti kabul eder, ülkemize gelir, 19 Temmuz-10 Eylül 1924 arası dönemde ülkemizde kalır; İstanbul, Bursa ve Ankara'da incelemelerde bulunur ve meşhur "Türkiye Maarifi Hakkında Raporu"nu hazırlar ve Atatürk'e sunar.

Atatürk, Dewey ile uzun uzun konuşur, onun fikirlerini dikkatle dinler; Dewey’de, Atatürk’ün fikirlerinden çok etkilenir. Atatürk ve yeni Türkiye’den çok etkilenen Dewey, 1945 yılında tekrardan Türkiye’ye gelir. Hasanoğları Köy Entitüsü’nü inceler ve çok başarılı bulur. Ülkesine dönüşünde verdiği konferansda, “Benim Amerika ve İngiltere için düşlediğim okullar Türkiye’de açılmıştır, tüm dünya Türkiye deneyimini incelemelidir” der.

Dewey’in raporunda önerdiği, eğitim reformunun güçlü okullarla tüm ülkede, özellikle yoksul ve yoksun yerlerde başlatılması; daha önemlisi, iyi ve kaliteli öğretmen yetiştirmeye ciddi önem verilmesi ve ziraatten fen ve kütüphaneceliğe uzanan yelpazede eğitimin kaliteli olarak ülkenin her yerinde yaşama geçirilmesi önerileri hala geçerliliklerini korumaktadırlar.

Atatürk’ün Dewey ile başlattığı eğitim reformunu bir başlangıç noktası olarak alıp geliştiremediğimiz için, bugün çok sorunlu ve başarısız bir eğitim sistemi sorunu yaşıyoruz.

Atatürk-Dewey ilişkisi pek bilinmez. Ben de siyasal kuram ve Dewey okumalarımından öğrenmiştim.

Cumhuriyet’in kuruluşundan hemen sonra, 1924 yılı başında, Atatürk’ün Dewey’i bilmesi, onu ülkeye davet ettirmesi, ona eğitim üzerine rapor yazdırması, bu konuyla yakından ilgilenmesi, Atatürk’ün ne kadar vizyoner ve dönüştürücü bir

lider olduğunu, daha o dönemden küresel ölçekte ve yarını düşleyen bir anlayışa ve felsefeye sahip olduğunu bize göstermektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan hemen sonra gerçekleşen ve yeni Türkiye'nin, Çağlar Keyder'in kavramıyla, "ulusal kalkınmacılığı"nı başlatan "İzmir İktisat Kongresi" ve ünlü felsefeci Dewey'in yazdığı Türkiye Maarifi Hakkında Raporu: İki bir arada, diğer bir deyişle, savaş sonrası fakir ve yoksun bir ülkeyi "ekonomi-eğitim eksenini" üzerinden güçlü kılmak felsefesi, Atatürk'ün küresel ölçekte bugün dahi devam eden önemi ve etkisinin temel nedenlerinden biridir.

O sadece, ulusal kurtuluş savaşının ve ilk başarılı olmuş sömürgeciliğe karşı savaşın lideri olduğu için değil, siyasal, ekonomik, kültürel ve eğitim alanındaki modernleşmeyi güvenliğin anahtarı olarak gördüğü için küresel ölçekte saygın, değerli, mirası hala geçerliliğini koruyan bir lider olmuştur.

YÜZYILIN ÜÇ EKŞİĞİ: DEMOKRASİ, FARKLILAR İÇİNDE BİRLİKTE YAŞAMA, EŞİT VATANDAŞLIK

Bunu yaparken, dünden öğrenmemiz gerekiyor, ki sadece yüzyılın başarılarına değil, eksiklerini de görmemizi gerektiriyor.

Bu yüzyıl içinde ekonomi, dış politika, kültür, kentleşme, teknoloji v.b alanlarda önemli gelişmeler, değişimler ve dönüşümler oldu.

Örneğin, bugün %72 oranında “Kentli Türkiye”de yaşıyoruz. Türkiye, “jeopolitik” olarak kilit ülke ve bölgesel güç.

Son on yıldır “orta gelir tuzağı”nda sıkışıp kalmış olsa da sadece merkezde değil, çevre dediğimiz özellikle Anadolu coğrafyasında kentleşme sürecini hızlandırmış ve kentleşmiş bir ülke.

Bu alanları arttırabiliriz. Bununla birlikte, kabul etmemiz gereken bir gerçek de, yaşadığımız yüzyılın ülkemizde her kesim tarafından aynı şekilde yaşanmadığı gerçeğidir: Bu tarih, aynı zamanda, trajedilerin, acıların, darbeler ve faili meçhuller gibi karanlık dönemlerin, işsizlik - yoksulluk - güvensizlik ekseninde yaşamlarını sürdürmüş insanların da tarihi olmuştur.

Üç alanda çözemediğimiz sorunlar ya da eksiklikler yüzyılın önemli bir boyutunu ya da niteliğini yaratmaktadır.

Birincisi, 1945 yılında tek partiden çok partili sisteme geçerek “demokrasiye geçiş” sürecini başaran, hatta bu bağlamda, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve Latin Amerika ülkelerinden çok daha önce demokrasiye geçen Türkiye, “demokrasiyi pekiştirmekte başarısız oldu. Demokrasi sadece seçimler değil, hakların ve özgürlerin korunması ve iktidarın denge ve denetlenmesini de gerekli kılar. Demokrasiye geçtik ama haklar, özgürlükler ve kurumsal denge denetleme temelinde demokrasiyi güçlendiremedik. Demokrasiye geçişten demokrasinin

pekiştirilmesine, ya da pekiştirilmiş demokrasiye geçemedik. 2014'ten itibaren de demokrasiden otoriterleşmeye sapma sürecini yaşıyoruz. Yüzyılda demokrasimizin zayıf kalması ve otoriterleşmeye yerini bırakması ilk eksiğimiz.

İkinci ve üçüncü eksik, farklılıklar içinde “birlikte yaşama kültürünün zayıflığı” ve farklı kimliklerin, farklı yaşam tarzına sahip olanların ve farklı sınıflardan ya da gelir gruplarından gelenlerin, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının her birinin ve hepsinin “eşit vatandaşlık haklarına sahip olmaması”.

Türkiye toplumu bu yüzyıl içinde kimlik, sınıf ve yaşam tarzı alanlarında bölünmüş ve kutuplaşmış bir toplum oldu. Merkez-Çevre; Laik-Muhafazakar; Sünni-Alevi; Türk-Kürt, Zengin-Yoksul, Sağ-Sol, vb. ayrımlar ve çatışma alanları içinde ne birlikte yaşama kültürü ne de eşit vatandaşlık anlayışı ve uygulaması gelişti.

Kimlik sorunları bu yüzyılda çözülmedi, aksine yapısallaştı. Kimlik siyaseti değerler siyasetinin yerini aldı ve siyasetin belirleyicisi konumuna geldi.

Son on yılda, bölünme ve kutuplaşma siyasi partiler tarafından seçim kazanmak için de körüklendi.

Türkiye, bir taraftan yıkıcı kutuplaşma sorunu yaşarken, diğer taraftan da “güven sorunu” yaşadı.

Kendinden farklı olana ve kurumlara güvenmeyen bir toplum psikolojisi ortaya çıktı.

Bu bağlamda, eğer Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında başarı olmak istiyorsak, demokrasi-birlikte yaşama-eşit vatandaşlık üçgeninde yaşadığımız eksiklikleri gidermek zorundayız.

DÜNDEN ÖĞRENİP, GELECEĞE (VİZYON İLE) BAKMAK

Falih Rıfki Atay, Çankaya kitabında hep aklımızda tutmamız gereken bir saptamada bulunur: "...Bağımsız bir devlet kurmuşsak, hür vatandaş olmuşsak, şerefli insanlar gibi dolaşıyorsak...şu denizlere bizim diye bakıyorsak, bu topraklarda ana bağrının sıcaklığını duyuyorsak...hepsini, her şeyi 30 Ağustos Zaferi'ne borçluyuz".

Bu zaferi taçlandıran 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, bağımsız bir ulus devlet olarak, 29 Ekim 1923'te ilan edilmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, sadece 30 Ağustos Zaferi'nin Baş Komutanı olarak Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ve sömürgecilığe karşı savaşın başarılı ilk lideri olduğu için değil; siyasi, ekonomik, kültürel ve eğitim alanlarında "vizyon", "strateji", "kurumsallaşma" ve "itibar" temelinde uygulamaya sokulan modernleşmeyi ve ulusal kalkınmayı ulusal güvenliğin anahtarı olarak gördüğü için küresel ölçekte saygın, değerli, mirası hala geçerliliğini koruyan bir lider olmuştur.

Cumhuriyet'in yüzüncü yılında Atatürk'ü ve vizyoner liderliğini bugün içimizde yaşatmamız ve ondan öğrenmemiz gerekiyor.

" Cumhuriyet'in yüzüncü yılında Atatürk'ü ve vizyoner liderliğini bugün içimizde yaşatmamız ve ondan öğrenmemiz gerekiyor. "

Küresel lider olarak Atatürk, küreselleşen dünyanın farklı ülkelerinde önemini ve geçerliliğini sürdürüyor. Onun mirası olan "Yurtta sulh, cihanda sulh", "bağımsızlık", "siyasal, ekonomik, kültürel modernleşmeyi birlikte

düşünmek", "vatandaşlık", "vatanseverlik", "kalkınma ve eğitimi en güçlü biçimde ülkenin her tarafına götürmek" ilkeleri hala sadece ulusal değil, bölgesel ve küresel sorunların çözümündeki önemli yerini koruyor.

Atatürk'ün değerini bilmek, onu ilkeleriyle yaşatmak, cumhuriyet modernleşmesini demokrasi ve farklılıklar içinde birlikte yaşama kültürüyle taçlandırmak, eğitim-ekonomi ilişkisi içinde demokrasi-iklim-ekonomi-güvenlik dörtgeni temelinde kapsayıcı ve yaratıcı bir yönetim anlayışını geliştirmek, en azından sivil toplum ve üniversiteler olarak Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında bizlere düşüyor.

Metnin Videosu ►

Büyükelçi Rauf Engin Soysal

Emekli

CUMHURİYET'İMİZİN YÜZÜNCÜ YILINDA TÜRKİYE'NİN ETKİN ÇOK TARAFLILIĞA VE AVRUPA'NIN İNŞASINA BAKIŞINDA YENİ BİR İVME

Sayın On Birinci Cumhurbaşkanı,
Değerli Hocalarım,
Değerli Katılımcılar,
Değerli Öğrenciler,

Öncelikle davetiniz için teşekkür etmek isterim. Cumhuriyet'imizin yüzüncü yılı vesilesiyle üniversitenizin düzenlediği bu panelde seçkin katılımcılarla birlikte olmaktan onur duyuyorum. Kayseri'ye ilk kez 1998'de Dışişleri Bakanımız rahmetli İsmail Cem'in Özel Kalem Müdürü iken gelmiştim. Aradan yıllar geçtikten sonra güzel Kayseri şehrimizde tekrar bulunmak benim için büyük bir mutluluk. Sayın On birinci Cumhurbaşkanımızın önünde konuşmak kolay değil. Benim için büyük bir onur. Meslek büyüklerim olan Büyükelçi Oğuz Demiralp ve Büyükelçi Gürcan Türkoğlu ile değerli hocalarımızın önünde söz almak da heyecan verici.

Bir anımı sizlerle paylaşarak sözlerime başlamak isterim. Washington'da Elçi-Müsteşar olarak görevimi tamamladık-

tan sonra dost ve kardeş Pakistan'a Büyükelçi olarak atanmış ve 2007 yılı başında İslamabad'da görevime başlamıştım. Pakistan'da önemli gelişmelerin yaşandığı yıllardı. Bir Büyükelçi için herhalde en büyük sınav, Cumhurbaşkanı düzeyindeki ziyaretlerdir. Sayın Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül 2-3 Aralık 2007 tarihlerinde Pakistan'ı ziyaret etmişti. Yeni Büyükelçi olmuş bir diplomat olarak herhalde kariyerimin en ciddi sınavlarından biriydi. Önemli bir konjonktürde gerçekleşen bu ziyaret çerçevesinde Sayın Cumhurbaşkanımız Pakistan'daki tüm siyasi liderlerle görüştü. Sayın Cumhurbaşkanım, hiç unutmuyorum, aynı gün, bütün siyasi parti liderleriyle konuştunuz ve Türkiye'nin sesini dost ve kardeş Pakistan'da duyurdunuz. Benazır Butto'nun ülkesine yeni döndüğü, Navaz Şerif ile Benazır Butto'nun Sayın Cumhurbaşkanımızın ziyareti vesilesiyle yıllar sonra ilk kez İslamabad'da yeniden bir araya geldiği kritik bir ortamda verdiğiniz mesajların anlamı büyüktü.

Kısa bir süre önce emekli oldum. Aslında meslek büyüklerimiz hep söyler, bir Büyükelçi için emeklilikten söz etmek mümkün değildir. Kırk bir yıla yakın bir dönemden sonra Dışişleri kariyerimi yeni tamamladım. Şimdi farkına varıyorum, buraya gelirken Dışişleri Bakanlığı'nda son olarak kullandığım Beş Yüzüncü Görev Gücü Klasörü'nü yanımda getirmişim. Sayın Bakanımıza bağlı Dış Politika Danışma Kurulu üyesiydim. Sayın Mevlüt Çavuşoğlu Bakanımız Cumhuriyet'imizin 100. yılı ve Hariciye Teşkilatımızın temellerinin atılmasının 500. Yılı Görev Gücü Koordinatörü olarak beni atadı. Böyle bir göre-

vi aldığımında öncelikle kavramsal çerçeveyi kurmaya çalıştım. Cumhuriyet'in 100. yılı elbette her şeyin başında geldi. Cumhuriyet'in 100. yılında önemli olan-Sayın Cumhurbaşkanımız bu sabahki açılış konuşmasında benim için kilit anlam taşıyan bir sözcük kullandı- "özgüvenle" geçmişe bakmak ve "özgüvenle" geleceğe bakmaktır. Cumhuriyet diplomati olmaktan, Cumhuriyet'imizin 100. yılında bir Türk diplomati olmaktan büyük bir onur duyuyorum.

" Cumhuriyet diplomati olmaktan, Cumhuriyet'imizin 100. yılında bir Türk diplomati olmaktan büyük bir onur duyuyorum. "

Dışişleri açısından 2023 içinde iki tarih anlam yüklüdür. İlki 2 Mayıs. Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 yılında açıldıktan kurulduktan Hariciye Vekaleti'nin 2 Mayıs'ta kurulması. İkincisi ise 24 Temmuz 1923 Lozan. Birçok kurum

ve kuruluşumuzla eşgüdüm içinde Dışişleri Bakanlığı olarak 2023 yılı içinde geniş bir yelpazede etkinlikler gerçekleştirildi. Öte yandan, Hariciye Teşkilatımızın temellerinin atılması- nın 500. yılı çerçevesinde özellikle Reisülküttaplık dönemine dair çalışmalar da yapıldı. 11 Mart 1836'de Hariciye Nezareti kurulduğunda son Reisülküttap Mehmet Akif Paşa ilk Hariciye Nazırı oldu. 1967 yılında yayınlanan Dışişleri Bakanlığı Yılığını Hamit Aral hazırlamıştır. Kırmızı kaplı bir kitaptır. İçinde kronolojik olarak Reisülküttapların isimleri sıralanır. Liste Haydar Efendi ile başlar. 1523 tarihinde işaret edilir.

Üniversitede Diploması Tarihi hocam Büyükelçi Mahmut Dikerdem'di. Pierre Renouvin ve Jean-Baptiste Duroselle gibi diploması tarihçilerinin kitaplarını o dönemde okumuştum. Değerli bir diplomatımız, büyük bir birikime sahip bir hocamızdı. Yıllar sonra geriye dönüp baktığımda - bunu biraz özeleştiri olarak söylemek isterim- kendi diploması tarihimizi, özellikle de Hariciye Teşkilatımızın gelişmesindeki tarihsel süreci o yıllarda daha fazla öğrenebilmişim diyorum. Bu yılki etkinliklerimizin hazırlıkları çerçevesinde meslek yaşamımda bilmediğim birçok yeni bilgi edindim. Yüzyılların diploması birikimini daha iyi ortaya koymalıyız. 1953'te Princeton Üniversitesi'nde Rifa'at Ali Abou-El-Haj'ın "The Reisülküttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz" doktora tezi gibi çalışmaları, Celâlzâde Mustafa Efendi'den Koca Ragıp Paşa'ya yazılan kitapları daha mesleğe girmeden öğrenmeliyiz.

Cumhuriyet'imizin yüzüncü yılının anlamı büyük. Bu yıl aynı zamanda Hariciye Teşkilatımızın temellerinin atılmasının Beş Yüzüncü Yıldönümü. 2023, diplomasımızın tarihsel derinliğinin, birikiminin ve kendine özgü niteliklerinin kapsamlı şekilde değerlendirildiği bir yıl.

Cumhuriyetimizin yüzüncü yılını, barışçıl bir geleceğin inşasında, herkesin katkısını sunacağı yeni ve güçlü bir başlangıç olarak görüyorum. Geniş coğrafyamızda son dönemde yaşananlar, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı ve Kıtamıza geri dönüş yapan savaş, ayrıca İsrail- Filistin cephesindeki son vahim gelişmeler; Türkiye'nin dış politikasının, diploması birikimi-

nin, itidal ve teenni ile hareket tarzının, çatışmaların çözümü, arabuluculuk ve barışçıl çabalara katkısının ne denli büyük önem taşımaya devam edeceğini ortaya koymakta.

" Cumhuriyet'imizin yüzüncü yılını, barışçıl bir geleceğin inşasında, herkesin katkısını sunacağı yeni ve güçlü bir başlangıç olarak görüyorum. Geniş coğrafyamızda son dönemde yaşananlar, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı ve Kıtamıza geri dönüş yapan savaş, ayrıca İsrail-Filistin cephesindeki son vahim gelişmeler; Türkiye'nin dış politikasının, diplomasi birikiminin, itidal ve teenni ile hareket tarzının, çatışmaların çözümü, arabuluculuk ve barışçıl çabalara katkısının ne denli büyük önem taşımaya devam edeceğini ortaya koymakta. "

Cumhuriyet'imizin yüzüncü yılında demokrasi ve dış politika bağlamında öne çıkan boyutlardan biri Türkiye'nin uluslararası konumudur.

Bugüne değin stratejik bir hedef olarak görüldüğü ifade olunan Avrupa Birliği'ne (AB)

üyelik yolunda nasıl bir vizyon ortaya konulacağı bu açıdan önem taşıyacak.

Öncelikle mevcut siyasi söylemler arasında dikkati çeken iki yaklaşım üzerinde durulmasında yarar var:

Bunlardan birincisi, Türkiyesiz bir AB'nin stratejik aktör olmayacağı, bunun da ötesinde "stratejik körlük" içinde kalmaya mahkum olacağı görüşü.

İkincisi, Türkiye'nin demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti bağlamında tüm eksikliklerini gidermesi halinde AB'nin üyeliğimizi engellemek için elinde artık bir bahanesi olamayacağı ve bizi üye yapmak zorunda kalacağını öne süren bakış açısı.

AB üyesi ülkelerde de sıklıkla görülebilen AB karşıtlığını bir an için kenara bırakırsak, Türkiye'de öne çıkabilen bu iki yaklaşımın anlaşılabilir temelleri bulunmakta. Nitekim jeopolitik Avrupa'nın tanımlanmasındaki parametrelerin masaya yatırıldığı ve karşılaşılan ciddi sınamaların en iyi ne şekilde nasıl aşılabileceği yönünde hararetli tartışmaların olduğu bir uluslararası konjonktürde "stratejik konumumuz" haliyle odak noktalarından biri.

Demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti alanlarını esas alan bir yaklaşımdan hareket edildiğinde ise, köklü ve somut bir ilerleme sağlanmasının altının çizilmesi ve bu sorunların aşılmasının AB üyeliği bakımından öneminin ortaya konulması doğal.

Hal böyleyken AB üyeliğine karamsar bakışı ve AB yolunda mesafe alınamayacağı inancının güçlenmesi esasen bu iki yaklaşım açısından da geçerli. Bunun da anlaşılabilir nedenleri var.

Rahmetli Özal'ın deyimiyle "uzun ince" AB yolunun iniş ve çıkışlarının, yarattığı düş kırıklıkları ya da umutlarının, yarım yüzyılı aşan çabalarımızın ve ortadaki açmazların önemli etkenler olduğu muhakkak. Artık bir yol ayırımına gelindiği ve sürecin böyle devam edemeyeceği görüşü akli selim çev-

relerde dahi ağır basabilmekte. Önemli olan, Cumhuriyet'in yüzüncü yılında stratejik hedeflerimiz doğrultusunda ivme sağlayacak güçlü bir vizyonun nasıl bulunacağıdır.

Avrupa Birliği çevrelerinde “Büyük Kıta” olarak da tanımlanabilen coğrafyaya, bir başka deyimle AB ve ötesindeki Avrupa mimarisine bakışta bir dönüm noktasına gelindiği görüşü öne çıkıyor. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı sonrasında ve savaşın Kıtaya geri dönüş yaptığı bir ortamda AB yaşamsal bir sınama karşısında. AB kurumsal mülahazaları da göz önünde tutacak sürdürülebilir bir yanıt arayışında. Genişleme ve derinleşme diyalektiği böyle bir ortamda yeni dengesini bulacak. Üçüncü Zirvesi Granada'da 5 Ekim'de yapılan Avrupa Siyasi Topluluğu (ASİ) gibi yeni zeminleri bu çerçevede tartmak doğru olur. Her halükarda Avrupa'nın yapılması açısından hassas bir sürecin içinde bulunulmakta.

Avrupa'nın geleceğinin inşasında Türkiye'nin uluslararası konumunun daha da önem taşıyacağını söylemek mümkün. İsrail-Filistin cephesinde yaşanan vahim gelişmeler Orta Doğu coğrafyasının kilit önemini ve çözümsüz bırakılan sorunların

geniş bir bölgeyi etkileme potansiyelini çarpıcı şekilde yeniden gündeme taşıdı.

Böylesi kırılğan bir uluslararası ortamda, Türkiye bölgede barış ve istikrarın önemli bir aktörü olma konumunu pekiştirmeli. Hedeflerimiz açısından bir fırsat penceresi varsa bunu biz nasıl değerlendirmeliyiz? Başka bir ifadeyle, siyasi söylemlerde öne çıkabilen bahsettiğim iki yaklaşımın ortaya koyduğu fotoğrafı Türkiye-AB birlikteliğinin anlamının güçlendirilmesi boyutuna nasıl yerleştirebiliriz? Avrupa-Atlantik ve Avrasya coğrafyalarını, ayrıca Çin etkeni dolayısıyla daha da geniş bir yelpazeyi Avrupa'nın Geleceği boyutunda Türkiye olarak nasıl bir vizyon dahilinde ele alabiliriz? Yüzüncü yılda bu sorulara akılcı ve gerçekçi yanıtlar vermeliyiz.

İklim değişikliği, enerji kaynaklarının ve yollarının çeşitlenmesi açısından ortaya çıkan temel sınamalar ile COVID örneğinin çarpıcı şekilde ortaya koyduğu küresel düzeyde sağlık sorunların, uluslararası terörizmle, siber saldırılarla ayrıca yasadışı göçle küresel düzeyde mücadelenin önündeki zorlukların geniş analiz tablosunun bütünü içinde yer aldığını unutmamalıyız.

Böyle geniş bir yelpazenin ve yüklü bir tablonun karşısında iki kavramın içinin yeniden doldurulması ve güçlendirilmesi önem taşımakta. Bu iki kavram, “demokratik güvenlik” ile “kapsamlı ve iş birliğine dayalı güvenlik” kavramlarıdır. Avrupa Konseyi (AK) ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı

(AGİT) zeminlerinde yükselen bu iki kavramın sahiplenilmesi zamanıdır.

AK ve AGİT, Türkiye'nin içinde yer aldığı, başından itibaren çalışmalarında aktif olarak bulunduğu iki uluslararası örgüttür. Dördüncü AK Zirvesi Rusyasız Reykjavik'te bu yıl mayıs ayında düzenlendi. Bu Zirvede demokratik güvenlik kavramının önemi yeniden vurgulandı. Helsinki'nin Ellinci Yıldönümü ise yaklaşıyor. 1975 Helsinki Nihai Senedi ve 1990 Paris Şartı yükümlülükleri tarihe karışmamalı. Türkiye bu yolda katkı sağlamalı. Normatif süreçlerdeki aksama uluslararası örgütlerin bugün temel sorunu. Bu sorun ancak ortak çabayla aşılabilmeli. Etkin çok taraflılığın aktörü olma konumumuzu şimdi daha da güçlendirmeliyiz.

Öte yandan, Türkiye, başından itibaren, AB'nin genişleme ve derinleşme yolunda attığı adımlar açısından kendi imkanları ölçüsünde bir senkronizasyonu yapabilme çabasında olmuştur.

1963 Ortaklık Antlaşması, 1973 Karma Protokol, 1987 tam üyelik başvurumuz, 1995 Gümrük Birliği, 1998 Helsinki Zirvesi ve aday ülke statümüz, 2005 tam üyelik müzakerelerinin başlaması, hatta yasa dışı göç sınaması sonrasında 2015-2016 Türkiye- AB Zirveleri, dikkatle incelendiğinde böyle bir anlam taşıyor.

2023 ve Cumhuriyet'imizin yüzüncü yılında, Türkiye olarak Avrupa mimarisinin geleceğine geniş anlamda güçlü bir vizyon ortaya koyabilmeli ve bunu somut adımlara dönüştürebilmeliyiz.

Karamsarlık ve öfke bir çıkış yolu değil. Temelsiz bir iyimserliğin ve saf idealizmin pek bir katkısı olmadığı da açık.

Kararlı olunmalı. Kararlılık ancak somut bir eyleme dönüşürse ivme sağlar.

Türkiye-AB birlikteliğinin kaybolan tılsımını tekrar bulmalıyız.

Sivil toplum dahil tüm aktörlerle bu yönde çaba sarf etmeliyiz. Türkiye-AB Müktesebatının gücü, insan kapasitesi fazlasıyla mevcut.

Yeter ki insanımıza değer verelim. Temel özgürlükleri esas alalım. Laikliği koruyalım. Demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti sacayaklarını önde tutalım. Böyle bir anlayışla ekonomik gücümüzü arttıralım, güvenlik, refah ve istikrarı hedef alalım. Özellikle de gençler nezdinde ufuk açıcı bir pencere açalım.

Türkiye'nin potansiyeli kuşkusuz büyük. Avrupa'nın geleceğine katkısı da kuşkusuz güçlü olacaktır. Avrupa'nın mevcut topoğrafyasını daha yakından görebilmeli, anlayabilmeliyiz. Diyalog, uzlaşma ve birlikte düşünme yollarını en iyi şekilde kullanmalıyız.

Türkiye'nin AB'ye üyeliğine yönelik argümanları kendimizi dayatan anlatılarda değil, Avrupa Projesi'nin kendi gücünde bulabilmeliyiz. Bu güç esasen Türkiye-AB birlikteliğinin anlam yelpazesinin her bir ayağında yankılanabilecek, Avru-

pa'nın geleceğini zenginleştirebilecek bir niteliktedir. Avrupa, sürekli oluşum halinde kalacaktır. Avrupa'nın inşası statik değil, dinamik bir süreçtir. Riskler ve fırsatlar iç içe olacaktır. Belirsizlik ise Avrupa'nın inşası dinamiğinin ayrılmaz parçası olarak kalacaktır. Bu süreçte “biz” ve “onlar” ayırımının aşılmasının bir anahtarı söylem değişikliğindedir. Anlatıları değiştirmenin yolu ise karşılıklı olarak inanılabilirliği arttırmaktan ve güven inşasından geçer. Algılar kolay yerleşir, zor aşılır.

Cumhuriyet'imizin yüzüncü yılı tek başına temel bir mesaj niteliğindedir. Dış politikamızın temelindeki “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi, yankısı güçlü anlam dolu bir mesajdır. Avrupa bütünleşme sürecinin taşıdığı barış mesajı ile kesişen, geleceğe umut aşıl原因an bir an olmalıdır yüzüncü yıl.

Türkiye olarak, halkımızın tüm kesimleriyle ve özgüvenle, stratejik hedef olarak hala telaffuz edebildiğimiz AB boyutunu böylesi kapsamlı bir çerçevede tartışmalı ve süreci canlandırarak yeni bir ivme yaratabilmeliyiz. Hedeflerimizden uzaklaşma değil, hedeflerimize sarılma zamanıdır.

Cumhuriyet'imizin kazanımları zemininde geleceğe güvenle bakmak elimizdedir.

Atatürk'ün vizyonu bize her zaman güç katacaktır.

Metnin Videosu ►

Prof. Dr. M. Şükrü Hanioglu
Princeton Üniversitesi
Öğretim Üyesi

100 YILLIK SÜREÇTE DEMOKRASİ

Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın Rektör, Değerli Davetliler, Sözlerime bu önemli toplantıya beni davet etme nezaketini gösteren sayın Rektör Cengiz Yılmaz'a teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Sayın Büyükelçi Rauf Engin Soysal ve değerli meslekdaşım Profesör Fuat Keyman'ın panelimizin "Dış Politika" bölümünü ele alacakları varsayımıyla, ben bir asırlık bir süreç içinde demokrasimizin geçirdiği evrimi ve bu alanda gelinen noktayı değerlendirerek ihtisas alanım çerçevesinde tarihî bir analiz yapmaya çalışacağım.

Cumhuriyet bir vakum içinde oluşmadığı ve bir sürecin neticesi olduğu için bu tarihî analizi, temsil, katılım, çoğulculuk alanlarında 1923 öncesinde başlayan ve günümüze ulaşan deneyimimiz bağlamında değerlendirip, sonrasında gelinen nokta hakkında değerlendirmeler sunmaya gayret edeceğim.

1876 yılı sonlarında Tersane Konferansı'nın açılış günü, dahilî talebi karşılamaktan ziyade Düvel-i Muazzama'nın Osman-

lı Avrupası için geliştirdikleri ve bölgedeki gayrimüslim Osmanlı anâsırına, 1861 Cebel-i Lübnan Nizamnâmesi'ndekine benzer özerklik ve kendini yönetme hakkı verilmesini öngören planlara, tüm Osmanlıları anayasal rejim altında eşit haklara sahip vatandaşlara dönüştürerek cevap vermeyi hedefleyen Kanun-i Esasî'nin ilânı ulusal ölçekli katılım ve temsil ile demokrasi tarihimizin başlangıcı kabûl edilebilir.

Bu temel yasanın hükmü gereğince, İstanbul ve taşra vilâyetleri için iki ayrı nizamnâme ile yapılan ve bilhassa taşra temsilcileri atama benzeri bir uygulama ile seçilen Meclis-i Meb'usan ile üst meclis olarak faaliyet gösteren Âyân, kendilerine son derece sınırlı ve kanun yapma değil danışma temelli bir yetki ve faaliyet alanı tanınmasına karşın, 1878 yılı Şubat'ında birinci kurumun faaliyetinin geçici olarak durdurulmasına kadar, çizilen sınırları zorlamışlar ve toplumsal talepleri dile getirmişlerdir. Geçici kapatılma 30 sene sürdüğü için bu katılım ve temsil deneyi ardında, vazifeleri devam ettiği için maaşlarını almayı sürdüren ancak toplanmayan Âyân üyeleri dışında bir iz bırakmamış gibi gözükse de "meclis" ve "kanun-i esasî"nin tüm toplumsal sorunları çözecek kurumlar statüsü kazanmasına neden olmuştur.

İnkılâb-ı Azim olarak adlandırılan 10/23 Temmuz İhtilâli sonrasında, her sene devlet salnâmelerinin başında yer almasına karşılık fiilen uygulamadan kaldırılan Kanun-i Esasî yürürlüğe koyularak ve seçimler yapılarak yeniden meşrutî yönetime geçildiğinde dört yıl sürecek bir parlamenter rejim deneyi-

mi yaşanacaktır. İhtilâl akabinde yapılması ve Rumlar başta olmak üzere değişik anâsır tarafından talep olunan kota taleplerine karşılık, iki dereceli sistemin manipüle edilmediği, özgürlük ortamında hayata geçirilen 1908 seçimleri, Osmanlı coğrafyasının büyük bölümünde uzun süre gerçekleşemeyecek katılım, temsil ve demokratik uygulamalarını gündeme getirmiştir. Bu seviyeye, imparatorluğun vilâyetleri iken ulus-devletler haline gelen Arap ülkelerinde hâlen ulaşamamasının yanı sıra 1920-23 parantezi istisna olunursa Türkiye’de de 1950 yılına kadar bunun fazlasıyla gerisinde kalınmıştır.

1913 Bâb-ı Âlî Baskını sonrasında şekillenen fiilî tek parti rejimi; meb’usanı, güdümlü seçimler neticesinde oluşan ve bir İttihad ve Terakki lideri tarafından “yok kanun yap kanun” işlevi gördüğü ifade olunan bir kuruma dönüştürmüştür. Meb’usan görünüşte temsile yer veren ve katılımı sağlayan, buna karşılık, uygulamada demokrasi alanındaki kazanımları törpüleyen bir rejimin vitrini haline gelmiş, imparatorluğun sonu bu siyasî ortam içinde gerçekleşmiştir.

Mondros Mütarekesi akabinde Wilson ilkeleri çerçevesinde sulh beklentileri karşılık bulmayınca dayatma barışa direnme yaklaşımı siyasî ve entelektüel mehâfilde güç kazanmaya başlamış, bu ise toplumsal talepleri aşağıdan yukarıya örgütlenerek belirleyen, günümüzde “grassroots” şeklinde tanımlanan hareketlere benzeyen kongreler sürecini tetiklemiştir. Bu, şüphesiz, Türkiye’de o zamana kadar yaşanmış en önemli demokratik örgütlenme olmuştur.

Hıristiyan Osmanlı anâsırının boykot ettiği 1919 seçimleri sonrasında yeniden toplanan meb'usan, temsil ve katılımı yeniden devreye sokmuşsa da İstanbul'un işgali bunun kısa süreli olmasına neden olmuştur. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, katılmak isteyen meb'usan üyeleri dışında yapılan ek intihabât neticesinde seçilenlerden oluşan yeni ve fevkâlâde yetkilere haiz Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920 günü Ankara'da açıldığında demokrasi tarihimizin yeni bir sahifesi açılmıştır.

Olağanüstü yetkilere sahip, “gâyesinin husûlüne kadar” çalışacak ve feshi mümkün olmayan, tüm güçleri elinde bulduran, kanun yapan, hükûmet eden, meb'usları İstiklal Mahkemelerinde vazife gören Meclis, 1792 Fransız ulusal konvansiyonu gibi çalışmış, reisi Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle, “fevkinde bir kuvve-i âlîye” olmayan, kapsama alanı açısından ise “hadd ve hudud kabûl” etmeyen bir kurum olarak faaliyet göstermiştir. Kurucu meclis karakterini sahiplenerek 1921 yılında Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu yapan TBMM, ölüm kalım savaşı veren bir orduyu da yönetmiş, Ankara düş-

man kuvvetleri tarafından tehdit edildiğinde reisini diğer görevlerine zamimeten başkumandan olarak görevlendirmiştir.

Çok zor koşullar altında yürütülen bir savaşı yöneten, anayasa hazırlayan ve 1/2 Kasım 1922 tarihinde saltanatı kaldırarak, o zaman kullanılan ifade ile “saltanat-ı millîye”yi tesis eden birinci meclis, şüphesiz yasama tarihimizde özgün bir yer edinmiş ve devletimizin oluşumunda hayati roller oynamış bir kurumdur. Belirttiğimiz gibi bir ihtilâl meclisi olan ve kendi üyeleri tarafından da 1792 yılında toplanan Fransız ulusal konvansiyonuna benzetilen bu meclis, olağanüstü şartlarda çalışarak tarihimizin parlak başarılarından birisine imza atmıştır.

” Bir ölüm kalım mücadelesini katılımcı demokrasi kaygısıyla yöneten Birinci Meclis, dayandığı sistem değil, ama, oluşum şekli, ilkeleri, çalışma yöntemi, tartışma seviyesi ve millî egemenliğin hayata geçirilmesi üzerindeki hassasiyeti ile öne çıkan bir kurum olmuştur. ”

Böylesi bir başarının öznesi olan birinci meclis, 1908 meb‘usanı istisna olunursa 1950 yılına kadar temsil gücü en yüksek olan yasama kurumumuz olma özelliği taşımıştır. 1919 seçimleri ve İstanbul’un işgalini takiben yapılan ek seçimler sonrasında yerel kongrelerden itibaren siyasete ağırlığını koymak ve ülkenin kaderinin belirlenmesine katılmak isteyen tabanın temsilcileri Ankara’ya gelmişlerdir. Bunun neticesinde, ortak amaç etrafında

kenetlenmekle beraber değişik görüş, farklı yerel hassasiyet ve çatışan toplumsal talepleri gündeme getiren, temsil ettikleri tabana sorumlu olduğunu düşünen bağımsız bir meb'us kitlesi ortaya çıkmıştır. Bir ölüm kalım mücadelesini katılımcı demokrasi kaygısıyla yöneten Birinci Meclis, dayandığı sistem değil, ama, oluşum şekli, ilkeleri, çalışma yöntemi, tartışma seviyesi ve millî egemenliğin hayata geçirilmesi üzerindeki hassasiyeti ile öne çıkan bir kurum olmuştur. Dönemin demokrasi standartlarında oldukça yüksek bir seviyeye tekâbül eden 1920-23 uygulamasının koyduğu çıtaya da 1950 yılına kadar ulaşmak mümkün olamayacaktır.

Askeri zafer sonrasında ulus-devlet inşa edilmesi sürecine girildiğinde ve Fransız Üçüncü Cumhuriyeti'nin benzerini Anadolu'da kurma hedefi belirlendiğinde, bunun 1908-12 ve 1920-23 demokratik tecrübelerinin gözlemlenen sakıncalarından arındırılarak ve ileriye götürülerek gerçekleştirilmesi yerine korporatist bir ilerlemeci Tek Parti aracılığıyla yapılması uygun görülmüştür. Bu tercihte, başta cumhuriyetin bânisi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, kurucu kadronun, yeni devlet tasavvurlarının hayata geçirilmesi ve bu süreçte gerçekleştirilecek inkılâpların, toplumsal temsili yansıtan, katılımcı ve tartışmaya açık kurumlar aracılığıyla yapılmasının mümkün olmadığını düşünmeleri önemli bir rol oynamıştır.

1926 yılına kadar sürdürdüğü kabl gören uzun küresel "Birinci Demokrasi Dalgası"nın son yıllarında kurulmasına ve değişik vesilelerle dile getirilen "demokrasi" olma iddiası ve güdümlü

çoğulculuk oluşturma girişimlerine karşılık, yeni ulus-devletin kuruluş ideali “demokratik” bir sistem ve çoğulcu bir toplum değil, Üçüncü Cumhuriyet’inkine benzeyen bir “cumhuriyet” tesis etme olmuş, bu hedefe ulaşıldığında tedricen demokrasinin de devreye gireceği varsayılmıştır. Bunun neticesinde, seçimlerin temsille, meclisin katılımıyla, kutsanan “millî hakimiyetin” ise milletle ilişkisinin kesildiği, güç temerküzü merkezli neopatrmonyal bir ideokrasi şekillenmiştir.

Bu ideokrasi, başarısız 1930 güdümlü çoğulculuk girişimi sonrasında örgütlü otoriterliğe dönüşümün gerekli olduğuna karar vermiş, özerk alan bırakmadan tüm kurumları kontrolü altına alarak ve devlet-parti bütünleşmesini hayata geçirerek pek çok alanda iki savaş arası rejimlerinden esinlenen yapılanmalar oluşturmuştur. İlginç olan, bu dönemde de “demokrasi” olma iddiasından bütünüyle vazgeçilmemesidir. Ancak, şekillenen örgütlü otokrasiyi, “bir nas, bir âyet” olmayan “demokrasi”nin biçimlerinden biri olarak tanımlamak ve bu tercihi, “Zigana dağının üzerine portakal ağacı” dikilememesi gibi, gerçek anlamda seçim yapan, çoğulculuğa izin veren örneklerin Türkiye’nin sosyal bünyesine aykırılığı zemininde açıklamak, bâzen daha da ileriye giderek otoriter uygulamaların, “demokratik sistemin birçok memleketlerde” görülen “mahzurları”nı ortadan kaldırdığını iddia etmek, kavramın içinin bütünüyle boşaltılması anlamına gelmiştir.

Türkiye’nin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan ortamda yeniden yarışmacı seçimlere müsaade ederek çoğulcu bir

rejime geçme kararını alması, 1923 sonrasında içi bütünüyle boşaltılan ve rejim sözcülerinin “cumhuriyet” ile özdeşleştirdikleri “demokrasi”nin bir ideal olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır. Buna karşılık, kendimize özgü sorunlarımız nedeniyle bu alanda belirli sınırlamaların gerekli olduğu yaklaşımının yüksek bürokrasi içinde revaç bulduğu, ideokrasi dönemi söyleminin logokrasi düzleminde tekrarlanmasının zorunlu görüldüğü bir toplumda sınırlı mesafe alınabilmiştir. Ancak, belirli tabu ve konuların tartışılmadığı, kendimize özgüllüğü ve farklılığı ön plana çıkaran, ideokrasi söylemini bütünüyle terkedemeyen bir rejim dahi birbirini izleyen askerî darbelerce hizaya getirilmiştir.

Bunun neticesinde, 1950 dönemecinde küresel ölçekte önemli sıçrama yapacağı, demokratikleşme alanında hızlı bir gelişimi hayata geçireceği izlenimini veren Türkiye, bu alanda tıpkı 1908-12 ve 1920-23 deneyleri akabinde yaşandığı gibi başarısız olmuştur. İlginç olan, söz konusu başarısızlığın, askerî-bürokratik vesayetin büyük çapta sonlandırılması akabinde de sürmesidir. 2002 yılında benzer bir dönüm noktasında olduğu düşünülen, büyük bir atılım yapacağı öngörülen ülkemiz, vesayet odaklarının sınır koyma girişimlerinin engellemesine ve daha sonra geliştirilen “ileri demokrasi” idealine karşılık, günümüzde yapılan değişik sınıflamaların hepsinde Arnavutluk, Butan, El Salvador, Gambiya, Uganda benzeri memleketlerin gerisinde ve demokrasi niteliği bile tartışmaya açılan bir konumda bulunmaktadır. Bu zaviyeden bakıldığında, 1923 yılında idealini Fransız Üçüncü Cumhuriyeti olarak koyan Türk

projesi, bu hayata geçirildiğinde kendiliğinden sahip olacağını düşündüğü demokrasi alanında beklentilerinin fazlasıyla uzağında kalmıştır. Bunun kişilerden, partilerden, özgün olduğunu düşündüğümüz koşullarımızdan bağımsız olarak ve “Doğu Depotizmi” benzeri indirgemelere savrulmadan analiz edilmesi ve bu konuda çareler üretilmesi gerekmektedir.

Bu alanda yapacağım kısa değerlendirmede aşağıdaki başlıklara işaret etmenin uygun olacağını düşünüyorum.

İlk olarak özgün olduğunu düşündüğümüz koşullardan etkilenmeyen, küresel standartlara uyumlu “çoğulcu, katılımcı, yarışmacı liberal demokrasi”nin gelecek tasavvurumuzun merkezinde ve diğer ideallerimizin önünde olması gerekmektedir. Söylem düzeyindeki atıflara karşılık bu, cumhuriyet süresince (ve daha önceki deneyimimizde) hiçbir zaman böylesi bir rüçhaniyete sahip olmamıştır. Bunun neticesinde, Türkiye’de “demokrasi” bir “muhalefet retoriği”ne indirgenmiştir. Günümüzde, Üçüncü Dalga demokrasilerinin gerisinde kalınarak, demokrasi liginde oldukça kötü bir sıralamaya sahip bulunulmasının birincil sorun olarak görülmemesinin düşünsel arka planında, bunun tâlî ehemmiyeti haiz olduğu varsayımı yatmaktadır.

İkinci olarak ideal gelecek tasavvurumuzun merkezine yerleştirilecek demokrasinin post-modern gerçeklik koşullarında tanımlanması gereklidir. Cumhuriyetin demokrasi anlamına geldiğini iddia eden Erken Cumhuriyet retoriği

ile buna karşılık olarak demokrasiyi seçim yapmaya indirgeyen 1950 model, çoğunlukçuluk temelli “millî hakimiyet” yaklaşımları, günümüz demokrasi standartlarının fazlasıyla altında kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye günümüzde, toplumun bir bölümü oyokrazi savunusu yaparken, geri kalanı da iki savaş arası dönem söylemini içselleştiren bir ülke görünümü vermektedir. İdealimiz, siyasal yarışmayı seçim kazananın herşeyi aldığı bir sıfır toplamı oyuna indirgeyen böylesi bir rejim yerine denge ve fren mekanizmaları güçlü, siyasal alanın belirli ilkeler çerçevesinde paylaşıldığı, sadece dikey değil yatay katılım kanallarının da açık bulunduğu bir hukuk devletini hedeflemelidir.

” İdealimiz, siyasal yarışmayı seçim kazananın herşeyi aldığı bir sıfır toplamı oyuna indirgeyen böylesi bir rejim yerine denge ve fren mekanizmaları güçlü, siyasal alanın belirli ilkeler çerçevesinde paylaşıldığı, sadece dikey değil yatay katılım kanallarının da açık bulunduğu bir hukuk devletini hedeflemelidir. ”

Üçüncü olarak, Türkiye kuruluşundan beri mega söylemlere sahip, siyaseti “dava” olarak kavramsallaştıran, toplumu dönüştürmeyi hedefleyen ana akım yaklaşımlar üretmiştir. Siyasetin toplumsal talepleri

çoğulculuk çerçevesinde cevaplama, çatışan çıkarları uzlaştırma yerine bu şekilde kavramsallaştırılması ve “dönüştürücülük”e odaklanması, bir yandan var olan gerçeklikle uyumsuz hedefler konulmasına neden olurken öte yandan da farklılığın tehdit olarak görülerek izalesine çalışılmasını

gerekli kılmış, bu ise toplumsal kutuplaşma ve çatışmanın yapısal bir sorun haline gelmesi neticesini doğurmuştur.

Türkiye'nin siyaseti bu çerçevede yeniden tanımlaması, mega söylemlerin tonunu düşürmesi ve söz konusu kurumu kutlanan "dava"nın hayata geçirilme aracı olmaktan çıkarması gerekmektedir. Böylesi mega söylemler ve toplumun geri kalanını dönüştürme arzusu, cumhuriyet kuruluşunda örnek alınan Fransa'da olduğu gibi kutuplaşan ve her konuda çatışan "İki Türkiye" yaratmıştır.

Siyasetin "dönüştürücülük," ve mega hedeflere taşıyıcılık vasıflarından arındırılması ve var olan üzerine yoğunlaşması, sadece farklılıklarını sürdürerek ortak paydalarda buluşan "Bir Türkiye"ye evrilmeyi mümkün kılmayacak, önemli bir toplumsal soruna evrilen aşırı kutuplaşmayı da ortadan kaldıracaktır.

Dördüncü olarak, 1950 sonrasında büyük ölçüde terkedilmesine karşın 1990'lardan itibaren yeniden revaç bulan "demokrasi-cumhuriyet" ikileminin etkisinde kalan Türk cumhuriyetçiliği, modeli olan Fransız örneğinde, monarşi taraftarları ile kilisenin "cumhuriyet"e karşı amansız bir savaşı elele vermelerinden yola çıkarak, "örgütlenmiş din" ve "saltanat heveslileri"nin "Cumhuriyet"in düşmanları olduğuna karar vermiştir. Ancak bunlar, büyük çapta hayâlî muhaliflerdir. Cumhuriyet,

meclisteki ulemâ temsilcilerinin, “hulefâ-yı râşidîn hazerâtından beri ilk meşru’ devlet budur” bağırışları arasında kurulmuş, cumhuriyet rejimi karşısında Katolik Kilisesi benzeri bir muhalif yapılanma bulmamıştır. Benzer şekilde, aristokrasiye sahip olmayan bir yapıda, marjinal ve toplumsal karşılığı bulunmayan kesimler dışında “monarşi” taraftarlığı da söz konusu olmamıştır.

Bu tarihî arka plana karşılık, Régis Debray'nin “cumhuriyet demokrasiye karşı” söyleminin toplumumuza uyarlanmasıyla canlandırılmaya çalışılarak, çoğulculuğu, çok kültürlülüğü, piyasa ekonomisini ve örgütlenmiş dini ötekileştiren “yeni cumhuriyet kültürü” hayalî düşmanlardan yola çıkarak bir toplumsal çatışma alanı açmakla kalmayarak “cumhuriyet”in “demokrasi”nin alternatifi olduğu algısını yaratmaktadır.

Türkiye'nin, Fransa örneğini üniversal bir model hale getiren ve kendi toplumsal koşullarında anlam taşımayan bu "cumhuriyet-demokrasi" ikilemini bir kenara bırakması gereklidir.

Saydığım ana başlıkların yanı sıra cevaplanması gereken önemli bir soru neden 1876'dan beri atılan tüm adımlara ve ümit verici başlangıçlara karşılık, neopatrımonyal ve otokratik siyasete dönüş yaptığımız ve bu kısır döngünün içinden çıkmadığımızdır.

Sözlerimi tamamlarken, ortaya koymaya çalıştığım tarihi analiz çerçevesinde kapsayıcı bir yorum yapmak istiyorum. 1918 Ekim'i sonundaki resme baktığımızda, ortadaki imparatorluk enkazının bir bölümünden yeni, bağımsız ve ileriye ümitle bakan bir cumhuriyet çıkarmak önemli bir başarıdır.

" 1918 Ekim'i sonundaki resme baktığımızda, ortadaki imparatorluk enkazının bir bölümünden yeni, bağımsız ve ileriye ümitle bakan bir cumhuriyet çıkarmak önemli bir başarıdır. "

Zikredilen resmin kapsadığı coğrafyada aynı dönemde kurulan yapıların hiçbirisi Türkiye Cumhuriyeti kadar kalıcı ve gelişmeye açık olmamıştır. Bunda, imparatorluk merkezi ve kadrolarının büyük kısmının tevârüsü de rol oynamışa da, cumhuriyetimiz,

imparatorluk yıkıntıları üzerine kurulan yapılar arasında özel ve ayrıcalıklı bir yere sahiptir ve genel anlamda bir başarı hi-

kayesidir. Ancak, ne yazık ki, demokrasi alanında başarısız olmuştur. Bu olguyu reddetmek veya onunla kavga etmek yerine onun nedenlerini tespit etmek ve bunları cevaplamak gerekmektedir.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederken, saygılar sunuyorum.

Metnin Videosu ►

“KÜLTÜR, SANAT VE EDEBİYAT” PANELİ

KONUŞMACILAR

Emekli Büyükelçi Oğuz Demiralp

Lisans eğitimini ODTÜ’de tamamlayan Oğuz Demiralp, banka ve ticaret sektöründe çalıştıktan sonra Dışişleri Bakanlığı’nda göreve başladı. Münih Başkonsolosluğu, NATO Parlamenter Asamblesi, Tahran Büyükelçiliği, Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi ve Dışişleri Bakanlığı’nda çeşitli görevlerde bulundu. 2000 yılında Büyükelçi olduktan sonra Dünya Ticaret Örgütü Türk Daimi Temsilciliği, BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı Konseyi Başkan Yardımcılığı, AB Türkiye Daimi Temsilcisi olarak görev yaptı. Demiralp, 1970’li yıllardan günümüzde kadar çeşitli gazete ve dergilerde edebiyat üzerine yazılar, çeviriler ve denemeler yayınladı.

Dr. Nazan Ölçer

Etnoloji, İlkçağ Tarihi, Yakın Doğu Tarih ve Kültürleri dallarındaki üniversite ve uzmanlık öğrenimlerini Federal Almanya’daki Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi’nde yapan Dr. Nazan Ölçer, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde saha çalışmaları ve araştırmalar ile kazı temsilcilikleri yaptı. Türkiye, Avusturya ve Alman Bilimsel Film Arşivleri için geleneksel el sanatlarını belgeleyen film çalışmaları ile Yıldız Üniversitesi’nde uzun yıllar lisansüstü Öğretim Üyeliği görevinde bulundu. 1978-2003 yılları arasında Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü yaptı. Bu müzeye ilk kez bir Türk müzesine verilen “Avrupa Konseyi Yılın Müzesi” ödülünü kazandı. Uluslararası Müzeler Konseyi, Mimarlık ve Müze Teknikleri Komitesi ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Kültür Komitesi üyesi olan Dr. Ölçer, Sakıp Sabancı Müzesi Müdürü olarak görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Ali Uzay Peker

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünde tamamlayan Prof. Dr. Ali Uzay Peker, doktorasını ise İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Sanat Tarihi programından aldı. Türkiye Ulusal Ajansı Bologna Uzmanı, AB Horizon 2020 Proje Değerlendirme Uzmanı, Zigetvar Kanuni Türbesi Kazıları Türkiye Ekibi Başkanlığı gibi görevleri üstlendi. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu üyeliği yaptı. Erken İslam, Selçuklu ve Osmanlı mimarisi, mimari kültür ve sembolizm alanlarında çalışmakta olan Prof. Dr. Peker, ODTÜ’de Öğretim Üyesi olarak akademik kariyerine devam etmektedir.

Büyükelçi Oğuz Demiralp

Emekli

Sayın Cumhurbaşkanım değerli katılımcılar beni bu konferansa davet ettiğiniz için teşekkür ederim. Özellikle edebiyat konusunda davet ettiğiniz için teşekkür ederim. Bir riske girmiş bulunuyorsunuz ama gene bir şeyler söylemeye çalışacağım.

Şimdi Kayseri'ye 15 senedir gelmemiştim aşağı yukarı. Şehri çok gelişmiş buldum. Ama Kayseri'ye gelirken de kütüphanemde çok uzun yıllar bulunan bir kitabı da getirdim. Kayseri'ye bir edebiyat şehri olarak geldiğimi düşünerek geldim. Kitabın adı "Kayseri Şairleri". Abdullah Satoğlu tarafından hazırlanmış. 1970 yılında ikinci baskısı yapılmış 3. baskısı oldu mu olmadı mı bilmiyorum ama benim naçizane tavsiyem bu kitabın tekrar değerlendirilmesidir. Çok önemli buluyorum bu kitabı bir edebiyat meraklısı olarak. İçinde çok güzel şiirler var. Mesela burada bir 18. asır başlarında yazılmış bir "Mehdiyeyi Kayseri" Kayseri'ye övgü diye bir şiir var. Aslında bu şiiri güzel bir panoya koyup Belediyeye ya da Valiliğin kapısına ya da üniversitemizin kapısına asmak lazım. Çok güzel şey.

Tabi Kayseri deyince edebiyat açısından son dönemlerde yaşamış değerli hocamız, Allah rahmet eylesin, Hasibe Mazıoğ-

lu aklımıza gelir. Hasibe Mazıoğlu Develili. Kayseri'nin en büyük edebiyatçısı da Develili Şair Seyrani. 19. asırda yaŐamıŐtır, halk Őiirimizin çok büyük bir ismidir yani Karacaoğlanlar, Dadaloğlu gibi büyük bir ismidir. Ben de bütün Őiirlerini var okumuŐumdur çok da severim. zgn bir edebiyatçı, itirazı bir edebiyatçı, İstanbul'a da gitmiş ama itirazı işte! PadiŐahı, yönetimi filan eleŐtirdiđi için pek tutunamamıŐ, sonra gelip burada ömrünü tamamlamış. Çok güzel Şiirleri. Okuyorum diyorum çünkü Türkçesi o kadar güzel ki bugün bile anlıyorum.

Şimdi Türkçeden bahsedince tabii edebiyatın özüne gelmiş olacağız Seyrani'den yola çıkıp. Yani aynı dönemde Őeyh Galip'i filan da okuyorum ama o belli bir Şeyden geçmem lazım eğitimden geçmem lazım aynı Şekilde anlayamıyorum. Hatta Tefvik Fikret'i de aynı Şekilde anlayamıyorum. Seyrani'nin güzel, duru Türkçesini tavsiye ederim. Özellikle Kayserililerin okumalarını öneriyorum.

Edebiyat deyince edebiyat dildir yani bunu edebiyat bir Őeylerin anlatılması aracından çok yani işte araç bile olarak görseniz dildir. Rahmetli Bilge Karasu edebiyata hayatın dilceye çevrilmesi derdi. Dolayısıyla Türk edebiyatının geliŐmesini de Türkçenin geliŐmesinden ayrı düŐünemeyiz. Şimdi tabii burada dar zaman içinde Divan Edebiyatını ele alamayız, ama Divan Edebiyatı ayrı bir estetik alem tabii, yani onu bir küçümsemek niyetinde değilim, onu iyi bilmek lazım.

Cumhuriyet Edebiyatından bahsediyoruz burada cumhuriyetin edebiyatını biraz 19. asrın sonundan ve 20. asrın başından itibaren almamız lazım. Cumhuriyet Edebiyatının ve bugünkü edebiyatının temelini o dönemlerdeki Türkçe'deki gelişme ve Türkçe ile ilgili tartışmaların sonucu tayin etmiştir.

" Cumhuriyet edebiyatının ve bugünkü edebiyatının temelini o dönemlerdeki Türkçe'deki gelişme ve Türkçe ile ilgili tartışmaların sonucu tayin etmiştir. "

Çünkü edebiyat dil olduğuna göre Türkçeyi geliştirmezseniz, Türkçe kendine gelmezse, Türk edebiyatı, daha doğrusu Türkçe edebiyat da kendine gelmez. Mesele bu kadar. Yani malzemeniz çünkü dildir. Yani

divan şiiri tabii ayrı bir şeydi, ama halk şiiri esas Türkçenin gelişmesine yardım etti.

Yunus, Türkçeyi bir anlamda kurdu. Divan şiiri tarihin getirdiği ayrı bir zenginliktir. İşte bu tartışmaları bildiğimiz gibi okullarda da okutuldu, 19. asırda yaşadık. 20. asra girerken tartışma biraz daha şiddetlendi. Şimdi o dönemde bir Tevfik Fikret var. Tevfik Fikret, bugünkü Türkiye'ye bakarsanız Tevfik Fikret'e sahip çıkanlar daha çok işte aydınlanmacı, işte batıcı filan insanlar ya da batılı olan insanlar. Ama Tevfik Fikret çok enteresandır, Türkçeye sahip çıkmamıştır. Tevfik Fikret Osmanlıca'yı geliştirmek istemiştir ve Tevfik Fikret'te Türk kavramı da yoktur, Osmanlı kavramı vardır. Tevfik Fikret Avrupalı Osmanlı'yı yaratmak istemiştir. Edebiyatın dili de avam dili olamaz, dolayısıyla Osmanlıca'nın gelişmiş bir şekli

olması gerekir demiştir. Çok enteresan bir tahayyülü olmuştur Tefvik Fikret'in. Fakat dine karşı tavrı nedeniyle işte bazı çevrelerce tabii popüler bulunmamış ve Mehmet Akif diğer büyük bir isim, aralarında husumete varan atışmalar olmuştur. Tabii bazı çevrelere bakarsanız Mehmet Akif'i de işte başka bir yere koyarlar. Ama orada bir enteresan bir çelişki var. Mehmet Akif Türkçenin gelişmesine çok ciddi katkı yapmıştır. Mehmet Akif, Türkçeyi geliştiren şairlerden birisidir, yani günlük Türkçeyi aruzda kullanmış ve işte Safahatı yazmıştır, İstiklal Marşını yazmıştır ve bunlar Türkçenin gelişmesine yol açmıştır. Çok enteresan bir tartışmadır.

Tabii o dönemde Türkçenin gelişmesinde Ömer Seyfettin'in de büyük rolü olmuştur. Ondan sonra işte esas Türkçemizi, bugünkü Türkçemizi diyelim, edebiyatta kuran isim Yahya Kemal'dir. Yahya Kemal o "Beyaz Lisan" dediği şeyle bir anlamda Türkçe tartışmasını sona erdirmiştir. Yani artık ondan sonra o Yahya Kemal'in açtığı Türkçe yolundan bütün edebiyat yürümüştür büyük ölçüde. Şimdi edebiyat böyle dilde gelişme olmadan gelişmeyecek bir alan. Çünkü edebiyat dilin en güzel halidir, diyelim. Her yazarın da kendi bir üslubu vardır, Ahmet Tanpınar'ın deyişiyse dil makinesi vardır. O dil makinesinin de malzemesi dil. O bakımdan tekrar tekrar dilin önemini vurgulamak istiyorum. Tabii edebiyatın gelişmesi açısından başka bir şey daha var. Onu iç dinamikler ve dış dinamikler arasındaki ilişki olarak tarif etmeye çalışacağım, bir akademisyen olmadığım için akademik üslup kullanmaya çalışmayacağım ama öyle bir kavram yarattım kendi kendime.

İç dinamikler edebiyatın kendi içinden gelen hareketler. İşte biliyorsunuz edebiyatta işte Divan edebiyatında bile sekb-i hindi diye bir hareket çıkmıştı. Modern edebiyatta da biliriz işte Servet-i Fünun vardır, realizm var, sembolizm vardır, şu vardır bu vardır. Edebiyatın kendi içinde bir gelişme vardır. O edebiyatın iç dinamiğidir. Genellikle de etki-tepki şeklinde gelişir.

" Edebiyatın kendi içinde bir gelişme vardır. O edebiyatın iç dinamiğidir. Genellikle de etki-tepki şeklinde gelişir. "

İşte realizme romantikler karşı çıkar, romantiklere başkası karşı çıkar, bizde de işte şairane şiire Garip şiiri karşı çıkmıştır. Garip şiirine İkinci Yeni karşı çıkmıştır; onlara değineceğim. Böyle bir iç dinamik vardır. Ama bu iç dinamiğin gelişmesi için de bazı dış dinamikler gereklidir. Bu dış dinamiklerin en birincisi belli bir özgürlük ortamıdır. Şimdi Türk edebiyatının 20. yüzyıl ve Cumhuriyet dönemi bakımından en kötü dönemi hangisi dersiniz 1901-1908 arasındadır. Yoğun, neredeyse mutlak sansür nede-

niyle ve işte biraz da otosansür nedeniyle o dönemde hemen hemen hiç edebiyat kitabı yayınlanmamıştır. Şöyle araştırdım filan sadece 2-3 tane piyasa romanı çıkmış. Yani bu kadar yoğun sansür ve baskı olunca edebiyat da susuyor. Belki yer altına inebilir ama yeraltı edebiyatı da başka bir şey olabiliyor.

Direnış edebiyatı olabilir ama onlar da hep kısıtlı bir şekilde olabiliyor. O dönemlerde o bile olmamış. Yani diyeceğim edebiyat her şeyden önce özgürlük gerektirir. Zaten sanat dediğimiz şey... Edebiyat onun dilsel bir yönü, ifade özgürlüğünün yansımasıdır. Yani sanatın yaşaması için gelişmesi için bir ülkede ifade özgürlüğü şarttır. O yüzden, siyasete girmek istemiyorum ama, yani yaptığım çeşitli konuşmalarda olsun, yazılarımda olsun Türkiye'nin ifade özgürlüğü konusunda mutlaka kendisine yöneltilen suçlamalardan kurtulması gerektiğini ve mutlaka nedenini ifade özgürlüğü ihlali olarak gördüğüm şekilde içeride tutulan aydınlarımızın bırakılması gerektiğini her vesileyle söylüyorum. Neleri kastettiğimi zaten biliyorsunuz.

İkinci şey bu ifade özgürlüğü konusundan sonra iktidarla ilişkidir. Şimdi edebiyatçının iktidara tabi olması, iktidara yaklaşması biraz edebiyatı öldürür. Yani bunu Cumhuriyet tarihimizde de görüyoruz. Tabii Cumhuriyet hepimizin için çok ulu bir şey ama Cumhuriyet o sırada tabii kendini ifade etmek için -yani keskin örnek olsun diye onu söylüyorum- kendini ifade etmek için birçok yazarlar romancılar kullanmış işte, şiiirler yazdırmış falan filan ama bunların %90'ının edebiyat değeri yoktur. Bugünlerde unutuluyor işte. Dolayısıyla edebiyatçı özgür olmalı, hangi dönemde olursa olsun kendini özgürce ifade edebilmelidir. İlla iktidara yaranmak amacıyla yazmamalıdır ve tabii iktidarla ilişkisinde de kendini sağlam tutmaya çalışmalıdır. Burada gene en önemli bir şey, kendi duruşunu da sırf böyle iktidara gelmek veya iktidarın ona sağla-

yacağı nimetler nedeniyle değiştirmemesi gerekir. Burada en önemli örneğim benim Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret'in Mehmet Akif'le birleştiği yön Abdülhamid'e karşı olmaktı. Biliyorsunuz Mehmet Akif de sevmezdi İkinci Abdülhamid'i. Tevfik Fikret, tabii, 1908 Devriminin destekçisi oldu, İttihat Terakki gelsin etsin şu olsun, bu olsun... Ama İttihat Terakki'nin de performansı onu çok büyük düş kırıklığına uğrattı. Dolayısıyla Abdülhamit'e karşı çıktığı kadar İttihat Terakki'ye de karşı çıktı ve kendi münzevi hayatına ve sanatına çekildi. Yani dolayısıyla bu sağlam duruş aslında bütün sanatçılara örnek olmalıdır. Yani sanatçı iktidar peşinde olmamalıdır. Sanatını gerçekleştirmek ve sanatını gerçekleştirmesi için gerekli olan koşulların yaratılmasına destek olmak yönünde çalışmalıdır.

Tabii bir de üçüncü unsur diyeceğim bu iç dinamikler dış dinamikler konusunda, belki bugünün dünyasında daha çok gördüğümüz unsur edebiyat piyasası meselesi. Elbette gerçekçi olmak lazım, bugün nasıl çamaşır suyu piyasası varsa bir de edebiyat piyasası var. Herkes genellikle para getiren kitapları satmak istiyor. Bu arada, Kapı Yayınları güzel işler yapıyor, benim kitabımı da Kapı Yayınları bastığı için bunun istisnaları da var tabii de ama böyle bir şey var, yani para getirmeyen kitabı basamayız diyorlar. Öyle bir durum var ki bugünkü Türkiye'de mesela bir Dostoyevski çıksa ortaya farkına varamayacağız, çünkü değerlendirme "Acaba bunu satabilir miyim, satamaz mıyım?" o açıdan yapılıyor. Edebiyat piyasası kapitalist ortamın bir sonucudur, kapitalist ortamda edebiyat piyasası, gördüğüm kadarıyla, edebiyatın hasmı haline bile geldi.

Dolayısıyla bu edebiyat piyasasıyla mücadele etmek bir yazar için yeni bir meydan okumadır ve her şeye rağmen kendi sanatını düşünmesi gerekir. Bu edebiyatın şöyle genel tanımını yapmaya çalıştım. Tabii burada biraz da edebiyat tarihimize değinmem gerekiyor cumhuriyetin kazanımları olarak. Güzel bir tarih yani cumhuriyet öncesinden başlayarak bugüne kadar dolu bir tarihimiz var. En başta şiirden söz etmemiz lazım. Türk şiiri, Türkçe şiir çok güçlüdür. Türkçe, İngilizce, İspanyolca, Fransızca gibi başka dillerde okunan bir dil olsa, yani evrensel nitelikte kabul gören ve konuşulan bir dil olsa birçok ülkede Türkçe şiiri üzerine Türk şiiri üzerine çalışıyor olunurdu. Gerçekten Türk şiiri bizim edebiyatımızın, dilimizin bir yüz akıdır. Yahya Kemal'den başladık, ama Tefik Fikret var tabii, Tefik Fikret'ten sonra bir Cenap Şahabettin var. O da biraz zordur, ama Farsçaya eğilimi dolayısıyla Türk şiirinde yeni bir yolun açılmasına vesile olan şairlerimizden birisidir. Tabii Yahya Kemal'le birlikte Türkçe şiirin esas akışı başlar. Tabii ondan sonraki isimler bildiğimiz yani onların hepsini anmak istemiyorum ama Nazım tabii ondan sonra Nazım Hikmet ayrı

bir şey olarak yükselir. Nazım'ın zamanında işte şimdi farkına varmadığımız başka şairler de var, örneğin bir Ercüment Behzat Lav vardır. Çok önemli bir şairdir, çok güzel şeyler yazmıştır, yaşlılığında da bir Afrika şiirleri vardır ki işte Afrika'nın bugünkü durumunu daha 70'lerde 60'larda yazmış, aynı zamanda tiyatrocusu, çok önemli bir şairimizdir.

Tabii daha sonra Necip Fazıl geliyor ama Necip Fazıl daha sonra bence daha çok ideolojiye girmiştir. Ne diyelim? Kanaat önderine dönüşmüştür. Tabii o dönemlerde Ahmet Haşım var. Ahmet Haşım çok özel bir şairdir, şu an kendine özgü bir hayal dünyası vardır yani Ahmet Haşım'ın şiirlerinden tren geçmez otomobil, otobüs yoktur, yani öyle bir manevi iklimi anlatır ki çok güzeldir, ama onu anlamak için birazcık da eski dili bilmek gerekiyor. Yani 30'larda işte ortaya çıkan başka tabii bir şair Ahmet Hamdi Tanpınar. Tanpınar'a, ayrıca değineceğim, çok önemli bir isim edebiyatımızın en önemli bir ismidir. Bir Fazıl Hüsnü daha sonra ortaya çıkmıştır. Fazıl Hüsnü deryadır, yazdıklarıyla bir efsane şairdir, her konuyu da işlemiştir. 1940'larda yazdığı "Taş Devri" diye bir şiir vardır, felsefi şiir deniyorsa bunun ilk örneği belki Fazıl Hüsnü'nün Taş Devri kitabıdır, yani bu kendisinden gelen bir şey dil gücü var. Bir Behçet Necatigil gene ortaya çıkmıştır daha sonra. 1940'lı yıllarda tabii belki ona gelmeden önce işte Ahmet Tanpınar'ın devamı olarak Ahmet Muhip Dranas'ı söyleyebiliriz. O da daha sonraki yıllarda da yazmıştır ama büyük bir şairdir Ahmet Dranas.

1940'lı yıllarda toplumcu şairlerimiz kuşağı ortaya çıkar... İşte Enver Gökçeler işte Arif Damar'lar, Ömer Faruk Topraklar... Fakat onlar komünist ya da solcu oldukları için hükümetin ve devletin gadrine uğramış hapislere atılmış insanlardır. O dönemde, bunu kendi kitabımda da söyledim, CHP iktidar ama CHP tarihi açısından yani açıkçası utanç verici şeyler yasaklamalar geliyor bunlara, hapislere atılıyorlar. Mahmut Makal, düşünebiliyor musunuz, 1949'de tutuklanıyor, içeri atılıyor. Yani olacak şey mi bu, yani böyle bir ortam kabul edilecek bir ortam değil, 1940'lardaki edebiyat ortamı. Buna rağmen şiirde o gelişmeler devam ediyor.

1950'ler tabii Türk şiiri açısından daha önemli bir dönem. 1950'lerde bu arada tabii 1940'ların en büyük hareketi "Garip Hareketi". O Garip Hareketi Orhan Veli ve iki arkadaşı biliyoruz Melih Cevdet ve Oktay Rıfat. Çok enteresan bir hareket, biraz eskilerin şairaneliğe tepki. Fakat düz Türkçenin ne kadar şiirsel olduğunu ortaya çıkaran bir hareket. Yani çok önemli bir şey. Tabii güzelliği Türkçenin aslında özünde şiir olduğunu ortaya koyuyor. Dezavantajlı tarafı, herkes o şiirlerle bakınca ben de böyle şiir yazarım diyor, ama öyle olmuyor. Orhan Veli'yi de çok erken kaybettik. Ama bunlar çok şiir kültürü olan insanlar... Orhan Veli olsun işte daha sonra söyleyeceğim isimler olsun bunlar Divan kültürünü filan da biliyorlar. Haksızlık etmeyelim! Divan şiirini bilmeden de Türkiye'de iyi şair olunmaz, yani onları bilmek lazım, ayrı bir dünya ayrı şey ama hepsini bilmek gerekiyor.

" Divan şiirini bilmeden de Türkiye'de iyi şair olunmaz, yani onları bilmek lazım, ayrı bir dünya ayrı şey ama hepsini bilmek gerekiyor. "

1950'lerde tabii şiir alanında en büyük atılım -tabii bu sırada hep söylediğimiz isimlerin üretimi devam ediyor- İkinci Yeni denen hareket, yani işte

hala bugünlerde de işte böyle biraz piyasada kullanılan bir deyimdir "İkinci Yeni". İkinci Yeni demeleri, işte Birinci Yeni Orhan Veli'lerdi, bunlar da İkinci Yeni. Bunlar da tamamen Orhan Veli'nin anlayışına ters bir anlayışla, böyle bir zor anlaşılır şiir ortaya çıkartıyorlar. Zor imajlar kullanıyorlar. Ama hepsi ayrı ayrı kişiler ve bugün de hala isimlerini bildiğimiz çok önemli şairler, büyük şairler. Tabii Melih Cevdet'le bu arada Oktay Rifat'ın tabii şiir serüvenleri de kuvvetle sürüyor. Bu büyük şairler arasında Cemal Süreyya var. Cemal Süreyya'nın en yakın arkadaşı Sezai Karakoç var, Mülkiye'den arkadaşlar. Diğer bir Mülkiyeli Ece Ayhan var, İlhan Berk var, işte Turgut Uyar var, Edip Cansever var, bunlar hepsi efsane hale gelmiş şairler.

Cemal Süreyya belki en popüler olanı, Sezai Karakoç'la çok yakın arkadaşlar ama şiir anlayışlarında bir farklılık var. Cemal Süreyya belki daha da iyi şair olabilirdi, daha çok duyguları yani toplumculukla duygusallık arasında gidip geliyor. Sezai Karakoç çok önemli bir şey yapıyor, şimdi Batı şairlerine bakarsanız, işte Yunan efsanelerinden yararlanırlar, Hristiyanlık efsanelerinden çok yararlanırlar. Bizde çok kuvvetli bir İslam mitologyası vardır ama o kullanılmaz. Onu kullanan şiirleştiren ilk defa Sezai Karakoç'tur. Yani Sezai Karakoç'un, bir de tabii şiirleri bence kolay değil de üslup bakımından

yabancı dile çevrilmeye yatkın. Sezai Karakoç çevirilerinin de -Nazım'ın çevirileri olduğu gibi, - diğer şairlerimiz belki daha zor- yapılması gerekir kanaatindeyim. Çok önemli bir şair yani onun hakkında başka yazılarım da çıktı. Vefat ettiği günde ilk yazıyı ben yazmıştım T24te. Önemli bir isim.

Diğer isimler de çok önemli. Ece Ayhan dünyada eşsiz bir şairdir. Oktay Rifat hem İkinci Yeni hareketinde yer almıştır hem de daha sonra gelişmiştir şiiri. Oktay Rifat'ın 1970'lerde çıkardığı “Yeni Şiirler” kitabı Türkçe şiirin doruklarından birisidir, yani Yahya Kemal'den sonra işte böyle büyük bir doruk filan aranıyorsa, Oktay Rifat'ın kitabı da o hizada bir şeydir.

60'lı yıllarda gene tabii vaktimiz az, yine şiirimizde bu büyük isimlerin üretimini görüyoruz. Ondan sonra yavaş yavaş yeni toplumcu şairler çıkmaya başlıyor 60'lı yıllarda. 60'lı 70'li yıllarda tabii karşılaştığımız önemli bir şey de “Toplumcu Şiir” akımı oluyor. Bunların tabii aralarından en önemli isim İsmet Özel şair olarak. İsmet Özel kadar toplumcu olmasa da diğer bir önemli isim Cahit Zarifoğlu. Onlar çok kuvvetli şairler olarak ortaya çıkıyorlar. Benim sevdiğim diğer bir isim de Nuri Pakdil. Nuri Pakdil'i, bilir misiniz, ilk keşfeden Nurullah Ataç'tır. Nurullah Ataç çünkü oturduğu yerden bütün Anadolu'daki dergileri izlemiş. Nuri Pakdil de galiba Maraşlı. Orada onu fark etmiş ve onun hakkında yazısı var. Yani bu 60'lı 70'li yıllarda da böyle önemli birkaç şair çıkmış. 50'ler kadar bereketli değil ama saydığım isimler 50'deki şairler kadar önemli. 80'li yıllara gelince, tabii 70'li yıllar bizim edebiyatımızın ben-

ce en bereketli yıllar, birçok şair ortaya çıkıyor. Benim arkadaşım olan kişiler de var aralarında. Yani işte Enis Batur, Eubekir Eroğlu işte Erdal Alova, Tarık Günersel, bunlar hepsi 1970'lerin şairleridir. Onları biz Nabi Avcı'yla tartışırdık okulda, ODTÜ'de sınıf arkadaşırken.

Seksenli yıllardan sonra tabii bazı şairlerimiz gene devam ediyor, bazı isimler var işte Seyhan Erözçelik var işte hepsini saymak istemiyorum ama yapmak istediğim şey bu. İşte gene iç dinamik dış dinamik meselesine geliyoruz. 12 Eylül'den sonra genel olarak kalitede düşme başlıyor. Çünkü çok sıkı bir Darbe yiyor her şey; edebiyat ortamı da o darbeden kurtulamıyor. İşte dağılıyorlar ve temalar değişiyor. Çünkü toplumsuluk bir düş kırıklığı yaşıyor. Daha çok bireysel konular ön plana çıkıyor. İşte bir içe kapanma başlıyor ki bu hala sürüyor. Dolayısıyla 80'li yıllardan sonra şiirimizde bir düşme görüyorum. Bu düşme bugün de devam ediyor diyebilirim. Ama tabii gene de işte Yücel Kayıran gibi işte Birhan Keskin gibi şairlerimiz devam ediyor. Şiire meraklı ve şiiri ayakta tutan iyi şairlerimiz de var işte Cevdet Karal var, Ömer Erdem var, yani dolayısıyla şiir hala güvendiğimiz bir edebiyat dalı olarak devam ediyor. Fakat eski görkeminde değil.

Şiirden sonra tabii ikinci önemli şey ne kadar vaktim kaldı bilmiyorum ama öyküdür. Öykü Ömer Seyfettin'den başlar. Hepsi Maupassant okumuşlardır, Anton Çehov okumuşlardır, ondan etkilenmişlerdir. Sait Faik, Memduh Şevket Esendal gibi isimler öykücülüğün temelini oluştururlar. Öykücülükte çok geliştik ta-

bii. Romanda o kadar gelişmedik. Romanda en büyük ismimiz Yaşar Kemal'dir. Orhan Pamuk'u ben o kadar sevmem, beğenmem onu da yazdım yani teknik bir konudan bahsediyorum, siyasi tavrını hiç sevmem de şimdi teknik değerlendirmeden bahsediyorum. Oryantalist bakışını da sevmem.

Ama bir Adalet Ağaoğlu büyük bir yazardır. Bilge Karasu'nun romanları büyüktür. Vüsat O. Bener'in romanları çok önemlidir, Leyla Erbil çok önemlidir. Bunlar çok önemli isimlerdir.

Eleştiri alanında tabii Türkiye geliyor. Eleştiri bizim için önemli çünkü bizim geleneğimizde eleştiri yoktur. Eski Milli Eğitim Bakanımız Hüseyin Çelik edebiyatçıdır. Onun bir söyleşide söylediği söz var. Eleştiri diyor bize, İslam'da yok diyor. Yani İslam derken dinin kendisini kastetmiyor, Müslüman ülkeleri kastediyor. Eleştiri bize Batı'dan geldi diyor. Doğrudur yani dolayısıyla eleştiri kültürümüzün gelişmesi ve yazın edebiyat eleştirisinin de buna katkıda bulunmasını çok önemli buluyorum. Eleştiri alanında da ciddi gelişmeler var, akademik çalışmalar çok ilerledi, önemli isimler ortaya çıktı. Nurullah Ataç'tan tutun Orhan Burian'dan tutun da bugün Orhan Koçak'a, Nurdan Gürbilek'e kadar ciddi bir eleştiri çizgimiz kuruldu.

Aynı şeyi deneme alanında da söyleyebiliriz. Denemeye eskiden musahabe derlerdi. Deneme alanında da Ahmet Rasim bir abidedir. Ben Ahmet Rasim İlkokulu mezunuyum, bir anıttır Ahmet Rasim. Bugüne kadar denemede çok önemli denemeciler çıkmıştır; Mehmet Fuat dahil olmak üzere Nermi

Uygur bir anıttır. Salah Birsell, onu mutlaka okumak gerekir, bir edebiyat tarihidir, bir sosyal tarihtir aynı zamanda, deneme de, ama son yıllarda herhalde gazete yazıları nedeniyle deneme biraz geriye gitmeye başladı.

Araştırma inceleme konusunda da Türk edebiyatı epey gelişmiştir işte İbn'ül Emin'den tutun da bugün çağdaşımız, arkadaşımız Beşir Ayvazoğlu'na kadar araştırma inceleme alanında Türkiye'de çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar içinde tabii bütün bu asır içinde benim Türk edebiyatında en önemli bulduğum isim Ahmet Hamdi Tanpınar.

Ahmet Hamdi Tanpınar çok özgün bir isim. CHP'li, fakat eskiyle yeniye birleştirmeye çalışan bir devam fikrine dayalı bir düşünce dünyası var. Hem roman alanında hem öykü alanında hem şiir alanında hem de deneme ve eleştiri alanında çok üstün ürünler vermiş bir kişidir. Yani Türkiye'nin en önemli romanlarından en aşağı 2-3 tanesini o yazmıştır. "Beş Şehir" kitabı denememizin doruklarından birisidir. Öbür tarafta işte "19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi" kitabı hala aşılmamış bir kitaptır. Ahmet Hamdi Tanpınar bir yandan Avrupa Birliğinden ilk söz eden yazarımızdır. Stalin'le Hitler anlaşması yapıldığı zaman ona tepki gösteren tek Türk Aydını Ahmet Hamdi Tanpınar'dır ve hayatı boyunca da yalnız bırakılmıştır.

Osmanlı'ya sahip çıkmak, geçmişe sahip çıkmak onun için çok önemlidir. Geçmişe sahip çıkmak, Osmanlı'ya sahip çıkmak onun için gelecekte vazgeçmek veya Avrupalı olmak-

tan vazgeçmek anlamına gelmez. O, bir eleştirel bilinçle geçmişe bakmak, geçmişi inkar etmemek bir Tabula Rasa yapmamaya çalışmak, yani sıfırdan başlar gibi yapmamaya çalışmak -çünkü hayat buna izin vermez diyor- çok önemli fikirleridir. Bu fikirlere dayanarak entelektüel hayatımıza da edebiyat hayatımıza da çok ciddi katkılar yapmıştır. Mutlaka hepimiz okuyorsunuzdur ama bütün herkese Ahmet Hamdi Tanpınar'ı okumalarını ya da okumaya devam etmelerini tavsiye ederim.

Tabii Tanpınar'ın en önemli, en yakın arkadaşlarından birisi de Nurullah Ataç. Nurullah Ataç tabii kültür konusunda biraz Tabula rasa'cı. Ama onun da çok iyi bir divan edebiyatı uzmanı olduğunu, bütün Divan şiirini ezberinde tuttuğunu da unutmamalıyız. Yani böyle bir eski en yenisinde bile en yenilikçisinde bile bu aydınların bir eskiyi unutmama yönü var. Nurullah Ataç'ın da edebiyatımıza çok büyük katkıları olmuştur. O kadar kuvvetli bir edebiyat ortamını bugün Türkiye'de göremiyorum. Bu büyük bir eksiklik. Gelecek açısından da ümit verici değil. Ama bunun önemli nedenlerinden birisi de Türkçeye özen gösterilmemesi, Türkçenin böyle bir meta olarak görülür hale gelmesi. İşte özellikle popüler kültürde ve medyada kullanılan Türkçenin, basma kalıp ifadelerin herkesin zihinlerine gittikçe egemen olması, edebiyat açısından da çok büyük bir meydan okuma ve engel teşkil ediyor. Ama Türkçe çok önemli bir dildir, edebiyatımız güçlü gelişmiştir. Bundan sonra da bu dil kendini gene kuvvetli yazarlar, edebiyatçılar yoluyla yürütecektir kanısındayım.

Sözlerimi bitirirken Mehmet Fuat'ı anmak istiyorum. Bu nereden aklıma geldi? Hülya Hanım'dan aklıma geldi, spor hocamızdan. Spor hocamızın voleybolmuş asıl ilgi alanı. Mehmet Fuat, esas adıyla Fuat Bengü milli takım voleybol antrenörüdür ve bizim için edebiyat alanında bir baba gibidir. Dolayısıyla bu konuşmamı voleybolcu kadınlarımıza ve Mehmet Fuat'ın anısına adanmış olayım. Teşekkür ederim.

SORU - CEVAP

Soru - Prof. Dr. Mehmet Şahin - Malzeme ve Nanoteknoloji Bölüm Başkanı:

Herkese iyi akşamlar. Teşekkür ediyorum konuşmalarınız için. Benim sorum Sayın Büyükelçime olacak. Kendimi tekrar tanıtayım. Mehmet Şahin, fizik profesörüyüm. Nanoteknoloji bölüm başkanım. Şimdi Tevfik Fikret ile Mehmet Akif Ersoy'u da azıcık karşılaştırdınız ve Tevfik Fikret'çi olduğunuzu anladım, en azından o şekilde ifade ettiğinizi. Bu noktada sormak istediğim: Şimdi bir de bu şairlerin biliyorsunuz bir nesil tartışması var. Yani Tevfik Fikret Haluk'un neslinde Mehmet Akif Asım'ın neslinde. Bu noktadaki görüşünüz ne?

Cevap - Oğuz Demiralp:

Şimdi bu tabii fikir tartışması oluyor, edebiyat tartışması olmuyor. İkisinin de ayrı ayrı yerleri var. Tevfik Fikret'e dünya görüşü bakımından daha yakın olduğum kesin ama bu edebiyat dışı bir tartışma oluyor. Edebiyatta, şimdi o Asım'ın dünyasını nasıl anlatmış, güzel mi anlatmış ona bakacaksınız. Haluk'un dünyasını nasıl anlatmış, güzel mi anlatmış ona bakacaksınız. Yoksa ideolojik bölünmelere girersiniz. Edebiyatın birleştirici yönü vardır o da sanat değeridir, yapıtların sanat değeridir. Yoksa ideolojik bölünmeler edebiyata yansyınca bizim mahallenin şairi, sizin mahallenin şairi olur.

Soru - Prof. Dr. Mehmet Şahin:

O şekilde olmasın. O şekilde değil.

Cevap - Oğuz Demiralp:

Dikkat ederseniz ben iki mahalleden de bahsettim. İki mahalleyi de benimsemiş vaziyetteyim. Yani dolayısıyla benim Tevfik Fikret'e dünya görüşü olarak yakın olmam, Mehmet Akif'i beğenmemem, takdir etmemem gibi bir şey olamaz. Yani öbür tarafta Mehmet Akif deyince tabi başka bir şeyi de söyleyeyim. Bu iktidar ilişki konusunda yeri gelmişken işte bu Tevfik Fikret'in iktidarla olumsuz ilişkisini beğendiğimi söyledim. Başka bir örnek daha vereyim o konuda. Bu seferde Mehmet Akif'i beğendiğimi söyleyeceksiniz. Yani beğendiğimi değil de duruşunu desteklediğimi söyleyeceksiniz. Biliyorsunuz Kurtuluş Savaşı hakkında yazılmış iki önemli eser vardır. Birisi Mehmet Akif'in İstiklal Marşı, diğeri de Nazım Hikmet'in Kuvayı Milliye Destanı. Bakın Kurtuluş Savaşını yazan iki şairimizin de Cumhuriyet yönetimiyle sorunları olmuştur. Edebiyat böyle bir şey yani. Edebiyatı iyi kavramak ideolojik bölünmelere, tartışmalara kurban etmemek lazım.

-

*Soru - Dr. Öğretim Üyesi Heiko Schuss - Yönetim Bilimleri
Fakültesi Öğretim Üyesi:*

Ben yabancı uyruklu akademisyenim. Literal çevirmenlerin rolü ve literal çevriler hakkındaki görüşlerinizi sormak istiyorum. Geçmişte, dünyadaki Türk edebiyatı hakkında İngilizce, Almanca, Rusça, Fransızca gibi dillerde bilgi sahibi olmak, kültürel etkileşim açısından çok önemliydi. Bu yüzden elbette nitelikli çeviriler yapılmalı. Gelecek için bazı tehlikeler görüyorum. Geçmişte insanlar yabancı dil öğrenmek zorundaydı. Askerler, bilim adamları, iş adamları bile başka bir dil öğrenmek zorundaydı. Bunlar Fransızca ve Almancaydı, şimdi de İngilizce. Hatta Rusça ve Çince de olabilirdi. Ama şimdi günlük hayatımızda belki de çok yakın bir gelecekte artık yapay zeka kullanılacak. Bu nedenle birçok insan yabancı dil öğrenmek zorunda kalmayacak, yabancı dili sadece günlük hayatta konuşmak için isteyecekler. Tam bir çeviri yapılabilmesi için de birçok etken var. Çünkü tahmin ediyorum ki, sizin bu tercümanları bulmak için her iki dilde gerçekten yetenekli, iyi çeviri yapabilen, yabancı dil bilen binlerce, milyonlarca insan içinde yalnızca 10-12 kişiyi bulmaya ihtiyacınız var. Çok teşekkür ederim.

Cevap - Oğuz Demiralp:

Ben de çevirinin gereklilik olduğunu düşünüyorum. Türkçeye yazık ki İspanyolca yada İngilizce ve Fransızca gibi bir dil değil. Dolayısıyla Türkçe edebiyat eserlerinin diğer dillere,

en azından İngilizceye çevrilmesi şart. Bunun için çok daha fazla çaba harcamanız gerekir ama maalesef bunu yapmıyorsunuz. Bunun tek istisnası, Sayın Mustafa İsen'in Kültür Müsteşarı olduğu ve daha sonra Cumhurbaşkanı ile birlikte çalıştığı dönemdir. Bir çeviri programı başlattı. Çevirmenleri teşvik etti, tabii buna özel bir fon da ayırdı ve o kısa süre içinde birçok Türk edebi eserinin İngilizce ve Fransızcaya çevrildiğini gördük.

Bu çabalar devam etmeli, aksi takdirde insanlar Türk edebiyatının kalitesinin ve zenginliğinin farkında olmazlar. Dil yapısı farklı olduğu için Türkçe'yi Hint-Avrupa dillerine çevirmek elbette zordur. Ama yine de çaba göstermelisiniz çünkü Japonca ve Macarca için çevirmenler var. Türkçe için neden olmasın! Ama şu ana kadar sadece Orhan Pamuk, Elif Şafak gibi birkaç yazar diğer ülkelerde çeviri yoluyla tanınıyor. Fakat burada devlet ya da hükümet bir çeviri kampanyası hazırlayıp, başlatarak katkı sağlayabilir.

Metnin Videosu ►

Dr. Nazan Ölçer

*Sabancı Müzesi
Direktörü*

YENİ BİR YÜZYIL EŞİĞİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Abdullah Gül Üniversitesi'nin müze bölümü 2016 yılında tamamlandığında açılış töreni için müze binasına geldiğimde müthiş bir sürpriz ile karşılaşmıştım. Rus avantgarde sanatının gerçek bir binası karşımda duruyordu.

Rusya'da Çarlık döneminin büyük baskısını yaşamış farklı alanlarda çalışan bir avuç idealist sanatçı, mimar, bilim insanı, tiyatro yazarı, şair ve müzisyenin 1890'lı yıllardan başlayarak geleceğin sanatını yaratmak hayal ve çabaları ile yarattığı bu akım, en parlak dönemini 1917 ile 1930 arasında yaşayacak, 1932'de ise Stalin'in baskı rejimi başlayınca yasaklanacak; pek çok sanatçı sürgün, hapis ve ölüm cezaları ile karşılaşacaktı. Ama yaratılan eserler ve geride bırakılan hayaller ile "Rus Avantgarde" dönemi modern sanatın, mimari ve bilimin her alanda en önemli ilham kaynağı oldu.

Sovyetler Birliği ile iyi ilişkilerin sürdüğü 1934 yılında Kayseri Bez Fabrikası olarak Rus mimar İvan Sergeeviv Nikolaev tarafından projesi yapılan bina pek çok açıdan "Avantgarde" akımın bütün özelliklerini taşımaktaydı. Emre Arolat gibi

önemli bir mimar da binanın günümüze kalan bütün özelliklerini koruyarak önemli bir restorasyon gerçekleştirmişti. Son derece etkilenmiş olarak her alanını gezdiğimi hatırlıyorum.

Bugün ise burada Cumhuriyet'in geçmiş ve gelecek yüzyıllarını konuştuğumuz bu toplantıda sanat ve sanat eserlerinin korunduğu, sergilendiği ve araştırıldığı en önemli kurum olan müzelerin tarihçesi ile söze başlamak isterim.

Atatürk'ün 1 Mart 1923 tarihinde, daha cumhuriyet ilan edilmemişken Büyük Millet Meclisi'nin 4. yasama yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle denmektedir:

“..Vatan sınırları içinde önemli merkezlerde modern kütüphaneler, bitki ve hayvanat bahçeleri, konservatuarlar, atölyeler, müzeler ve güzel sanatlar sergileri kurulması gerektiği gibi, özellikle şimdiki Mülki Taksimata göre ilçe merkezlerine kadar bütün ülkenin basım evleriyle donatılması da gerekmektedir.”

Bu onun geleceğe ilişkin viyonunu, düşündüğünü, geleceğin Türkiye'sinin aslında güzel sanatlar ve eğitim, kitaplar, matbaalar olmaksızın var olamayacağına inancını göstermektedir. Daha sonra bunu Cumhuriyet'in ilanından sonra Mecliste bir yasa teklifinde de tekrarlayacaktır. Çünkü Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren sanat yalnızca estetik bir sorun olmamış, çağdaşlaşmayı sağlayacak devrimlerin gerçekleştirilip, halka benimsetilmesi işlevini de üstlenecektir.

Atatürk'ün kültürü, sanatı ve eğitimi bu kadar içselleştirmesinde çocukluk ve gençlik yıllarını Selanik, Manastır ve İstanbul gibi Batı kültürünün etkisinin yoğun şekilde hissedildiği yerlerde geçirmiş olmasının ve Askeri Ataşe olarak görev yaptığı Avrupa kentlerinde yaşamasının yanısıra, İmparator II. Wilhelm'in daveti üzerine Veliht Vahdettin Efendi'nin maiyetinde Askeri Ataşe olarak Almanya'ya yaptığı resmi gezide gözlemlediği sanat etkinliklerinin de büyük payı olmalı.

Atatürk'e göre kültür ve medeniyet eş değere sahiptir. Gerçekten gerek onunla ilgili yazılanlar, gerekse Meclis zabıtları

" Atatürk'e göre kültür ve medeniyet eş değere sahiptir. Gerçekten gerek onunla ilgili yazılanlar, gerekse Meclis zabıtları onun her zaman bilim, sanat ve eğitimi bir arada telaffuz ettiğini göstermektedir. "

onun her zaman bilim sanat ve eğitimi bir arada telaffuz ettiğini göstermektedir. Onun için bu üç faktörün bir arada olması ve birbirini tamamlaması gerekmektedir. Bunun çok ileri bir vizyon olduğunu düşünmeliyiz. Muasır medeniyetten kastı bu üç faktörün de birleştirdiği bir

yaşam biçimi, bir devlet biçimiydi. Atatürk'ün bu vizyonu, bir yandan Batı uygarlığının farklı alanlarda yarattığı gelişmelere işaret ederken, öteyandan inşa etmekte olduğu ulus devletinde o zamana kadar ihmal edilmiş kaynakların yeniden keşfi anlamına gelmekteydi. Atatürk'ün sanat alanında yaptığı girişimleri bu nedenle iki çerçevede görmek gerekir. Ve bunların iki büyük kırılma noktası olduğunu düşünüyorum.

Bir tanesi Batı'da uygulanan eğitim sisteminin, sanat ve bilim öğretisinin ülkemize getirilmesi, bunun uzun bir sürece yayılacağı düşüncesiyle de Batı'da bu alanlarda eğitim almaları gerekli gençlerin seçilerek hemen gönderilmesidir. Bunun hızlıca uygulamaya konduğunu görülmektedir.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun başkanlığında kurulan bir jüri tarafından 1924 yılının Ağustos ayında düzenlenen seçme ile yurt dışına gönderilecek 22 kişi belirlenmiştir. Bunların içinde farklı meslek dalları olmakla birlikte sanatçıların ağır bastığı görülmektedir. Almanya'ya resim eğitimi amacıyla gönderilen iki kişi, Ahmet Zeki Kocamemi ve Ali Avni Çelebi dönemin önemli okulu olan Münih Sanat Akademisi'nde okuyacak; içlerinden Ali Avni Çelebi daha sonra Berlin Sanat Akademisine geçecek, daha sonra ikisi de yurda dönerek önce Anadolu'nun farklı okullarında resim öğretmeni olacaklar, daha sonraki yıllarda da İstanbul'daki "Sanâyi-i Nefîse" okulunun dönüştüğü Güzel Sanatlar Akademisi'nde görev alacaklardır.

Fransa'ya gönderilen 20 kişinin içinde Cevat Dereli, Refik Epikman, Şeref Akdik, Mahmut Cuda ve Muhittin Sebati gibi ressamlar; Ulvi Cemal Erkin ve Ekrem Zeki Ün gibi müzisyen ve besteciler; Burhan Toprak gibi sanat tarihçiler; Suat Hayri Ürgüplü gibi hukuk eğitimi, Necip Fazıl Kısakürek gibi felsefe eğitimi alacakları vardır. Daha sonraki yıllardaki faaliyetlerinden tanıdığımız bu isimlerin dışında giden diğer seçilmiş kişiler de eğitim sonrası yurda dönerek kendi alanlarında hemen göreve başlayacaklardır.

Ve göreceğiz ki bu öğrencilerin yurt dışına gönderildiği gibi Atatürk'ün aynı zamanda Anadolu'ya da dönük düşünceleri vardır. Bu da ikinci önemli kırılış aşaması olarak değerlendirilmelidir.

İmparatorluğun dağılması ve yeni bir ulus devlet inşa edilmesi süresinde bakışın o zamana kadar ihmal edilmiş, gidilmemiş, yeterince imar edilmemiş olsa da, elimizde yegane yurt olarak kalan Anadolu'ya dönüş, kendi özümüze de bir dönüş olmaktadır.

" İmparatorluğun dağılması ve yeni bir ulus devlet inşa edilmesi süresinde bakışın o zamana kadar ihmal edilmiş, gidilmemiş, yeterince imar edilmemiş olsa da, elimizde yegane yurt olarak kalan Anadolu'ya dönüş, kendi özümüze de bir dönüş olmaktadır. "

Bir yandan bilim ve teknik geliştirilmesi, yeni sistemlerin inşa edilmesi için Batı'ya bakılırken, yeni araştırma odağı bundan böyle Anadolu olacaktır. Birbirini peşpeşe izleyen araştırmalar, bundan böyle Anadolu'nun yerel geleneklerine, her coğrafi alanı ayrı özellik gösteren halk sanatına, halk müziğine, farklı

dil özelliklerine, bakım isteyen mimari mirasa ve de onun yüz yıllarca eskiye giden tarihi mirasına yönelecektir. Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumlarının 1931 ve 1932 yıllarındaki kuruluşlarını bu çerçevede değerlendirilmelidir. Uzun savaşların, büyük toprak kayıplarının sonucu azalan nüfus ve yetersiz eğitilmiş insan eksiği nedeniyle ilk adımlar Anadolu'nun uzak ve yakın köy, kasaba ve şehirlerinde görev yapan öğretmen-

ler tarafından atılmıştır ve onların çoğu da ilkokul ve ortaokul öğretmenleridir.

Görev yaptıkları yerde halkla en yakın ilişkiyi onlar kuracakları için, o bölgenin tarihini, geleneklerini ve sözlü tarihini toplamaları ve onları kaydetmeleri veya küçük kitaplar halinde yayınlamaları onlardan beklenmektedir. Ama bir görevleri daha vardır: Orada halk sanatı ile ilgili geleneklerin, kıyafetlerin, artık kullanılmayan tarım araçlarının, şarkı ve türkülerin toplanması. Böyle bir misyonla gönderilen bu öğretmenlere halk sanat ve kültürünü derleme, yayınlama ve ilk Etnoğrafya Müze koleksiyonlarının teşkili açılarından çok şey borçluyuz. Bazı örnekler vermek gerekirse, Adana'nın Toros dağlarının yüksek yamaçlarında yaşayan Türkmen yerleşmeleri ile ilgili ilk bilgiyi veren ve ilk büyük koleksiyonu köy köy gezerek toplayan Ali Rıza Yalgın isimli bir öğretmendir. "Cenupta Türkmen Oymakları" isimli beş cilt halinde mütevazı şartlarda basılmış bu kitaplar, bize Anadolu'da daha önce üzerinde hiç çalışılmamış bir kültür çevresini tanıtmaktadır. Aynı şekilde Bergama'da Osman Bayatlı isminde bir ortaokul öğretmeni bütün Bergama havzasını, küçücük köylerine kadar giderek, orada kalarak Türkmen aşiretlerini incelemiş ve oradan olağanüstü önemde bir koleksiyon toplayarak müzeye getirmiştir. Bergama ve Adana'daki müzeleri bu iki kişiye borçluyuz, ama onlar gibi daha yüzlerce örnek verilebilir.

Atatürk'ün vizyonunda Anadolu'yu ana toprak gibi gördüğünü, dilini, tarihini, kültürünü araştırmayı bu yöne çevirdiğini bilmekteyiz. İlk kez yapılan saha çalışmaları, onu izleyecek kazılar, kurulacak müzeler, okul ve üniversiteler, müzik mer-

" Atatürk'ün vizyonunda Anadolu'yu ana toprak gibi gördüğünü, dilini, tarihini, kültürünü araştırmayı bu yöne çevirdiğini bilmekteyiz. "

kezleri aslında bir milattır ve Anadolu'nun o tarihe kadar gözden kaçmış tarihini, geleneksel sanatlarını aydınlığa çıkarma hedefidir. O zamana kadar her türlü sanat üretimi-

nin gerçekleştiği başkent İstanbul ve yakın coğrafyasındaki Bursa önemsenir, bir ölçüde de liman şehri olarak İzmir bir çekim merkezi addedilirken, Anadolu'nun "keşif" sayılabilecek araştırılışı bir anlamda kendi değerlerimize eğildiğimiz bir aydınlanma olmuştur. Bu araştırmaların önemli bir diğer alanını ise şüphesiz "dil araştırmaları" teşkil etmiştir. Eğitimli kişilerin konuştuğu ve özellikle resmi yazışma dili olarak kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin çokça yer aldığı Osmanlı Türkçesi yerine, "Öz Türkçeyi" inceleyip kullanmak, dilde de halka dönüş hareketi olarak ciddi araştırmaların kapısını açmıştır. "Biz kimiz, nereden geldik, konuştuğumuz Türkçe nedir, atalarımız, şarkılarımız, şairlerimiz kimlerdi?" soruları ile araştırmalar el ele sürdü ve ortaya değerli bir Dil Atlası çıktı. Türk Dil Kurumu'nun kurulma gayesi de böylece bir ölçüde gerçekleşmiş olmaktadır.

Türk Tarih Kurumu'na gelince, Cumhuriyet dönemine kadar yabancıların yaptığı ve daha çok antik Yunan ve Roma uy-

garlıklarını konu alan arkeolojik kazıların dışında Anadolu'ya has kültürlerin de araştırılmasına önem verildiğini görmekteyiz. Hitit kazılarının başlamasını da bu bağlamda değerlendirmeliyiz. Alacahöyük, Alişarhöyük kazıları Anadolu'nun çok daha eskiye giden tarihine ilişkin zengin buluntu verince bu eserlerin korunması ve halka açılması için uygun yer arayışı sonucu Ankara kalesinin kuzey ucundaki Akkale düzenlenerek, eserler buraya taşınır ve daha sonra Hitit Müzesi adını alarak, bugünkü Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin ilk basamağı 1921'de gerçekleşmiş olur. Daha sonra gene aynı bölgedeki Bedestan ve Kurşunlu Han yapılarının birleşimi ile Müze binası bugünkü yerinde yükselecektir.

Cumhuriyet'in erken yıllarından itibaren Anadolu'da müze tesisi konusunun çok dikkatle yürütüldüğünü görmekteyiz, bu yapılar genelde geçmiş yüzyıllardan kalan tarihi miras olduğu gibi, aralarında 19. yüzyılda farklı amaçlarla inşa edilmiş olanlar da vardır. Önce malzemeyi koruma amaçlı eser deposu olarak yerel bir memura emanetle; daha sonra da gerekli onarım ve düzen sağlanarak müze adını taşıyarak açılanlar arasında Antalya Müzesi (1922), Adana Arkeoloji Müzesi (1924), Edirne Müzesi (1925), Tokat Müzesi (1926), Konya

Mevlana Müzesi (1926), İzmir Arkeoloji Müzesi (1927), Kayseri Arkeoloji Müzesi (1930), Afyonkarahisar Müzesi (1931), Diyarbakır Arkeoloji Müzesi (1934), Manisa Müzesi (1937) vardır. Bu sayılar giderek artacak; farklı banka, belediye, özel ve tüzel kimlikli kurumların da koruma amaçlı katılımıyla tüm ülkeyi saran bir müze ve ören yeri ağı oluşacaktır.

Başka bir girişim ise, o zamana kadar saray sanatının yanında gölgede kalmış olan halk sanatının sergilenmesi projesidir. Macar halk bilim uzmanı Gyula Mészáros'un danışmanlığında ve Macaristan'da eğitim almış Hamit Zübeyir Koşay'ın önderliğinde Anadolu'nun pek çok yöresinden günlük yaşamda kullanılan malzeme ile halk sanatının önemli örnekleri toplanarak Ankara'ya getirilecek ve daha sonra yapımı biten Etnoğrafya Müzesi'nde yerini alacaktır. Hamit Zübeyir Koşay'ın daha sonra bu saha araştırmalarını bir misyon halinde sürdüreceğini ve pek çok uzmanı Anadolu'ya göndereceğini biliyoruz.

Resim ve heykel alanında Tanzimat döneminde başlayıp, İkinci Meşrutiyet dönemine kadar uzanan sanatçı yetiştirmek için yurt dışına eğitime gönderim girişiminin önemini koruduğu, Cumhuriyet'in en erken döneminde yurt dışına gönderilen kalabalık ekip içindeki sayı çokluğundan da görülmektedir. Çoğu resim eğitimi olarak yurda dönen bu sanatçılar ilk olarak "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti" adı altında örgütlenerek ressamlığın bir meslek olarak kabulü yolunda 1909 yılında önemli bir adım atmışlardı. Birinci Dünya Savaşı sürerken 1916 yılında Cemiyet, yegane sergi mekanı olan Galatasa-

raylılar Yurdunda ilk "Galatasaray Sergisi" 49 sanatçının 190 eseri ile açıldı. Galatasaray Sergileri, Paris'teki Salon sergilerine benzer bir kimlikle sanat hayatımızda uzun yıllar etkin bir rol üstlendi; her yıl bir jüri tarafından hazırlanan bu sergilere katılmak, ressam sıfatını kazanmanın bir gerekliliği olarak kabul edildi. Türk Ressamlar Cemiyeti, Sanayi-i Nefise Birliği ve Güzel Sanatlar Birliği adlarıyla devam eden Cemiyet, Galatasaray Sergileri'ne paralel olarak 1923'ten itibaren Ankara Resim Sergileri'ni düzenledi. Galatasaray Sergileri 1951'e kadar, Ankara Resim Sergileri ise 1980'e kadar aksamadan devam etti. Devlet Resim ve Heykel Sergileri ise 1939'dan itibaren düzenlenmeye başlandı, günümüzde hala devam etmektedir.

Cumhuriyet'in bu erken döneminde sanatın müzik alanında da çok önemli çalışmalar gerçekleşmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı meşhur Alman besteci ve müzik araştırmacısı Paul Hindemith'i Türkiye'ye davet edecek ve müzik araştırmalarının nasıl yapılması gerektiği hususunda danışmanlık teklif edecektir. Paul Hindemith Türkiye'ye ilki 1935'te olmak üzere üç kere gelecek ve Anadolu'yu gezerek her bölgeye has müzik tarzlarını dinleyerek bunların notaya geçirilmesini ve arşive girmesini sağlayacaktır; 1937'ye kadar sürecektir bu geliş gidişler ile arşiv toplamanın nasıl yapılacağı, nasıl ses kaydedileceği, müzik aletlerinin farklılıklarına dikkat edilmesi, ilkel görüntü ve yapımına rağmen bunların tümünün "halk sanatı ürünü" olarak taşıdıkları değer konusunda danışmanlık yaptığı kuruma çok önemli bir eğitim planı hazırlayacak, bazı kilit elemanları eğitecektir. Arşiv oluşturmanın dışında hazırladığı kapsamlı raporda okullardaki müzik eğitimi,

oradaki farklı seslerin seçilip daha sonraki eğitime gönderilmeleri, bando teşkilinin önemi ve koro çalışmaları, birlikte bir şeyi kolektif halde ortaya çıkarmanın önemi, konservatuvar kuruluşlarında nelere dikkat edilmesi gerektiği, Müziki Muallim Mektebi'nin kurulma önerisi gibi çok değerli hususlar yer almaktadır. Paul Hindemith'ten sonra başka bir büyük besteci olan Bela Bartok da 1936 yılında Türkiye'ye gelecek ve Adana bölgesinde Türkmen köylerinde araştırma yapacaktır, ona refakat edenler ise yurt dışına gönderilip geri gelmiş olan Ulvi Cemal Erkin, Necil Kazım Akses ve Adnan Saygun olacaktır. Cumhuriyet dönemi sanat atılımlarının en çok iz bırakan bir başka yabancı danışmanı ise Alman müzikolog, yönetmen ve orkestra şefi Carl Ebert olacaktır. Ankara Konservatuvarı'nda kurduğu opera ve tiyatro okulu ile Ankara Operası'nın ilk adımını atacak, pek çok sanatçıyı yetiştirecektir.

Bütün bunlar yapılırken Halkevleri de farklı bir eğitim modeli ile geniş kitlelere hizmet vermektedir. Örnekleri Almanya ve Rusya'da da olan bu pek çok işleve sahip merkezler, okuma yazma düzeyinin çok düşük olduğu ülkemizde Cumhuriyet'in erken yıllarından itibaren özellikle okuma yazma kursları açısından önemli bir amaca hizmet etmiş; bunun ötesinde içerdiği kütüphaneler, farklı yaş ve kesimlere, kadın, çocuk ve erkeklere dönük kurs ve eğitim ile önem taşımış; pek çok halk müziği beste ve icracının, yazar ve şairlerin eğitim aldığı ve tanındığı mekanlar olmuşlardır.

Bütün bu reformların sosyal yaşamda da tesirini gösterdiğini görmekteyiz. Resimler artık binalara, evler girerek dekorasyonun ayrılmaz parçası olacak, müzik çok daha yaygınlık kazanacak, türküler ve halk müziği de tıpkı çok sesli Batı müziğini öğreten konservatuvarlar gibi akademik öğreti ve araştırmaların konusu olacak, pek çok büyük şehirde devlet konservatuvarları, şehir orkestraları kurulacak; bunların yakın yerleşimlere belirli zamanlarda geçici programlarla gidip konser vermeleri sağlanacaktır.

Bütün bu büyük değişim Cumhuriyet'imizin ilk 15 yılında gerçekleşti; atılan temeller o kadar sağlam olmalı ki, ülkemiz İkinci Dünya Savaşı'nı, onu izleyen krizleri aşarak birbirine düşman iki ayrı bloğa bölünerek kamplara ayrılan yeryüzünde varlığını selametle sürdürmekte. Kaybedilen savaşlar, yitirilen canlar ve topraklar ve işgal altında bir vatandan mucize bir devlet Türkiye Cumhuriyeti'ni yaratmış ve bizlere emanet etmiş kurucularımızı en başta Atatürk olmak üzere rahmet ve minnetle anıyor, yeni yüzyıl için bilim, eğitim ve sanat ile dolu, herkesin yan yana barış ve refah içinde yaşayacağı bir Türkiye hayal ediyorum.

SORU - CEVAP

Soru - Prof. Dr. Fuat Keyman:

Merhabalar ben Profesör Peker ile Nazan Hanım'a ortak bir soru sormak istiyorum. Sabahki ikinci oturumda Erhan Bey'in eğitimle ilgili yaptığı konuşmada sanayiden daha ziyade biliyorsunuz bu yapay zekâ ve o alanla ilgili referanslar vardı. Ve eğitimin biraz geleceğini orada görmüştü. Tam hem fikir miyim sizle bilemiyorum sanayi ile sanat arasında kurmuş olduğunuz bu ilişki ama doğru bence önemli bir konuşmaydı. Ben şeyi soracaktım. Yani şu anda bu tür eserler yok derken Refik Anadol'un bir eseri Momo Müzesi'ne kabul edildi. Ama o tamamı ile teknoloji ile ilgili bir şey sanayi ile ilgili değil. İkincisi bizim Sabancı Üniversitesi'nde bizim fakültemiz Sanat ve Sosyal Bilimler, İdari Bilimler değil. Orada da Ufuk hocamızın Bilgisayar Mühendisliği ile sanatı birleştiren, grafik dizayn üzerine giden şeyler var. Ya bu acaba sanayi üzerine odaklanmak bugünkü bütün bu tartışmalar içinde biraz hani bugünkü dünyanın teknoloji ile ilişkisinde biraz geride kalıyor mu? Yani tabii ki doğrudur.

Cevap - Dr. Nazan Ölçer:

Şimdi tabii sanayi ürünü dediğiniz zaman bir şeyin ilk mesela bir mimarın Le Corbusier'den bahsediyorum. Mesela tasarladığı bir sandalye tabii ki Le Corbusier'in kariyeri onun bir sanat eseri olup olmayacağını belirleyecek. Çok genç yaşta yaptığı ama sonradan ünlü bir mimar, yalnız mimar değil ressam, heykeltıraş yani pek çok alana dokunmuş bir kişi. Ve onun yaptığı bir eser o olduğu için bir sanat vasfına sahip

olacak. Tabii bunu başkalarına da. Şimdi sanat müzeleriyle zaten o büyük tartışma şu anda. Epeydir sürüyor. Sanat müzesinin içinde grafik sanatının da olduğu müzelerimiz var. Biz tabi hepsini aynı şeye koyuyoruz. Daha bir ayırtırmadık doğru dürüst bunları. Ama batıdaki bir müze mesela bir tasarım müzesi. Bir müzeye girdiğiniz zaman siz Victorian Albert diyelim, Londra'daki. Orada hakikaten o Memlûk kaplarının çok değerlileri, sanayi ürünü olmayanları da elle yapılmış olanları da var. Memlûk sanatının orda bir harika Kuran-ı Kerim'i de var. Başka şeyleri de var. Ama aynı çatının altında orada tasarım sanatının ürettiği malzemede var. Ama bambaşka bir bölümde tasarım bölümünde var o.

Şimdi bu ayrışmayı iyi yapmak lazım tabii. Bizde o şamdanlardan, demin gördüğümüz ekranda, yani yüzlercesi yapılmış. Onların bir kısmının Siirt'te yapıldığına dair bir teori de vardı. Ama çok geniş bir alanda yapıldığı belli onların. Suriye olabilir tabi aynı dönem 13. yüzyıl. Ama onlardan o kadar çok çıkınca tabi bunlar bir kullanım eşyası haline geliyor bu. Kullanım eşyası olunca da bir eşyanın sanat eşyası olması için çok nadir üretilen bir şey olması lazım. Yani tek bir ürün oluyor bazen o. Bir sanatçının imzası ile çıkıyor. Bir el yazmasıyla nakkaşı belli, hattatı belli, cildini yapan usta belli. O zaman bir sanat eseri ama bu nadirlik de bir faktör sanatın sanat olmasında. Kullanım eşyalarının yüzlerce üretildiğini de düşündüğünüz zaman sanatı değil de siz onda tasarımı görüyorsunuz.

Metnin Videosu ►

Prof. Dr. Ali Uzay Peker
ODTÜ Öğretim Üyesi

Cumhuriyet'imizin 100. yılında ve ikinci yüzyılın şafağında, sadece yapılanların övgüsü ile yetinmeyerek, yapılanların daha iyi hale gelmesi için gerekli bir gelecek vizyonu oluşturmanın önemli olduğu bir gerçek. Bu anlamda sanatların şekillenişinde toplumsal gelişim açısından nasıl bir yönelim olduğu ve olması gerektiği bu yazının konusudur.

Öncelikle, bu yazıda kullanılacak üç adet objeyi tanıtarak başlamak yararlı olacak. Altta solda, Musul hükümdarı Atabey Bedreddin Lülü (1233-59) adına yapılan gümüş kakmalı kapaklı bir pirinç kap yer alıyor. Ortada, Anadolu Selçuklularına ait on üçüncü yüzyıla tarihlenen gümüş kakmalı bir pirinç şamdan bulunmaktadır. Sağda ise on altıncı yüzyıldan bir Osmanlı yapımı çini vazo var.

*Pirinç Kap, 13. yy,
Musul (British M.)*

*Şamdan, 13. yy,
Anadolu (Benaki M.)*

*Çini Vazo, İznik, 1575,
(Victoria and Albert M.)*

Kaynak: <https://islamicart.museumwnf.org/>

Bu üç eser de dönemlerinin en ileri düzeydeki sanayi ürünleri. Bunlar modern dönemler öncesinde, sadece Türkiye ve civarındaki pazarlarda değil, Avrupa'da da bir şekilde aranan, satın alınan ve bugün de örnekleri Avrupa'daki tanınmış müzelerde sergilenen çok değerli ihraç ürünleriydi. Benzer ürünler arasında kumaşlar ve halılar ile cam, ahşap ve fildişi malzemedeki önemli eserler de bulunmaktadır. Onuncu yüzyıldan on altıncı yüzyıla kadar İslam dünyasında üretilen bu mamul mallar, dünya pazarlarında dolaşımdaydı. Bugün birer sanat eseri olarak değerlendirilen bu eşyalar, imal edildikleri zaman, günlük kullanım için üretilmiş hayranlık uyandıran lüks mallardı. İleride tekrar bu resimlere dönmek üzere bir başka konuya geçelim.

İnsanoğlunun geleceğini şekillendiren kuramlar (teori), yaşıttan, yani deneyimlerden veya bilimsel araştırmalardan çıkartıldığı müddetçe hayatta daha tutarlı olma şansı yakalanır. Kuram, yani sistemli hale getirilmiş düşünceler bütünü, benzer olay ve durumlarla karşılaştığı zaman yararlı bir başlangıç noktası olur. Ancak her olay ve durum kendine özgüdür. Bunu kavrayabilen ve yeni kuramlar üreten beyinler yaratıcı, özgün ve yararlı çözümler önerebilir. Kuramların bir üst boyutu olan “ideoloji” ise, adı üstünde “İdealleştirilmiş” bir düzeni tanımlar. İdeoloji, zaman ve mekânların çıkardığı sorunlara çözüm üreten “ideal bir yeni düzen” önerisidir. İdeolojiler, döneme veya çağa göre farklılık gösteren belli durum ve olayların algılanışı ve yorumlanması ile şekillendirildiği için, içinde doğduğu zaman ve mekânlar için doğru olduğu

düşünülen bir takım fikrî ön-kabuller içerir. Oysa bir İdeoloji, şekillendirildikten sonra çoğu zaman zaten geçerliğini de yitirmiştir. Dolayısıyla, “ideolojik düzen” değişen zaman ve mekânların sorunlarına çözüm üretmekte yetersiz kalır. Hatta ideolojiler yeni gerçeklikleri çarpıtabilir veya en azından iyi bir şekilde algılanıp, anlaşılmasını önleyebilir.

Türkiye’de toplumsal dönüşüm ideolojilerle, yani “yeni düzen önerileri” ile gerçekleştirilmeye çalışıldı. Sultan III. Selim’in (1789-1807) “Nizâm-ı Cedid” yani “Yeni Düzen” adını verdiği düzenleme ile Sultan II. Mahmud’un (1808-1839) Tanzimat düzenlemesi iyi örneklerdir. İdeoloji, Batı karşısındaki yenilgi ve gerilemenin yine Batı üzerinden iyileştirilmesi için öne

” Türkiye’de toplumsal dönüşüm ideolojilerle, yani “yeni düzen önerileri” ile gerçekleştirilmeye çalışıldı. ”

sürülen idealleştirilmiş ve gerekli görülmüş üretim, yönetim ve uygulama biçimleri üzerine temellenmişti. “batılılaşma” çekincesizce bir ideoloji olarak görülebilir; çünkü zaman ve mekânın sorun-

larını gidermek üzere ortaya atılan bir “Yeni Düzen” önerisidir. Batılılaşma “Batı” için bir şey ifade etmez. Çünkü, Batı’ya dışarıdan bakışla devşirilen fikirlerle şekillendirilen bir düzenin (batıllık) uygulama sürecidir batılılaşma. Dolayısıyla batılılaşma daha başlangıçta batılılaşma değildir. O Batı’nın veya Batı’daki zaman ve mekânların kendi gerçekliğinden başka bir şeydir. Batılılaşma her alanda uygulanabilecek yeni bir düzen önerisi olarak görüldü. Buna göre asker, hükümet, üretim ve aile batılılaşma ile dönüştürülebilirdi. Batılılaşma, on

dokuzuncu yüzyıldan bugüne kadar bir ideoloji çerçevesinde paylaşıldı ve onun tahayyül edilen düzeni her alanda gelişim sağlayabilir düşüncesiyle hareket edildi.

Oysa sosyal ve kültürel dönüşüm, bilim destekli sanayinin (sanatlar) gelişimi ile gerçekleşmektedir.¹ Bu yazıda, “sanatlar” kavramını modern çağın “güzel sanatlar” anlayışı çerçevesinde değil, geleneksel üretimin yaratıcılık, bilgi ve ustalığı birleştiren “işlevsel sanat” anlayışındaki “sanayi” içeriği ile kullanıyoruz.² Nitekim “modern endüstriyel tasarım”, 1907’de, Almanya’da sanat, geleneksel zanâat ve sanâyinin birleştirilmesinde son derece etkili olan Alman Zanâatkârlar Birliği’nin (Deutcher Werkbund) felsefesi üzerine temellenmiştir. Bu birliğin sloganı “Koltuk Minderinden Şehir İnşasına” idi (Alm. Vom Sofakissen zum Städtebau). Bu slogan, sanayi üretiminin küçük ölçekten büyük ölçeğe tasarlanması hedefini özetler. Deutcher Werkbund, Almanya’nın İngiltere’nin sanâyi üretiminin rekabeti karşısında daha ileri bir konuma getirebilmesi hedefiyle devlet tarafından özendirilip desteklenen bir kuruluştur. Sloganındaki “sofa”, batı dillerine geçmiş bir Türkçe konut mimarisi terimidir. Çağdaş Alman sanayisini şekillendiren bir kuruluşun sloganına bir geleneksel mimari terimi hediye etmişiz. Ancak Türkiye’de -1980’den itibaren

¹ Sanayi: 1. İnsanların maddî ihtiyaçlarının kolaylıkla karşılanması amacıyla ham maddelerin işlenip kullanılacak duruma getirilmesi için yapılan işlerin, kullanılan usûl ve faaliyetlerin bütünü, endüstri; 2. İş kolu; 3. Sanatlar; 4. Zanaatlar (Kubbealtı Lugatı).

² Sanat - San’at: 1. Duygu, tasavvur ve fikirleri etkili bir biçimde ve göze gönle hitap edecek şekilde söz, yazı, resim, heykel vb. ile ifade etme hususundaki yaratıcılık; 2. Bir şeyi gerektiği gibi tam ve güzel yapmak için sahip olunması gereken bilgi ve ustalık; 3. Belli bir milletin veya topluluğun anlayış ve zevkine uygun olarak gelişmiş olan anlatım biçimi ve bu biçime göre meydana getirilmiş eserlerin bütünü; 4. Zanaat, insanların maddî ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan ve el emeğine dayanan iş; 5. Bir edebi eserde yapılan söz oyunu (Kubbealtı Lugatı).

kurulan endüstriyel tasarım bölümlerinin çabaları hariç tutulursa- sanatları birleştirici bütüncül bir üretim anlayışı varlık bulamamıştır. Oysa ürünlerin gelişimi ancak bütüncül bir yaklaşımla gelişen sanayi yani sanatlar temelli olabilir. Sanayi her alanda değişim ve dönüşümün itici gücüdür.

Osmanlı sanayi üzerine yapılan çalışmalara göre, on dokuzuncu yüzyıl son çeyreğinde, “Osmanlı Devletini yönetenlerin zihninde bütüncül bir sanayileşme vizyonu bulunmaktaydı. Ancak, Batı tipi sanayileşme ve fabrikalaşma hedefi beklentilerin çok gerisinde kalmıştı.”³ Daha çok devletin işleyişindeki pratik ihtiyaçlardan kaynaklanan askerî teçhizat ve malzeme ile tarım aletleri için oluşan talep bazı sanayi yatırımlarının devlet eliyle gerçekleştirilmesini getirmişti. Ancak bunlar ve bazı azınlık mensuplarının özel sektör girişimleri, ölçek ve içerik itibarıyla yenilikçi ve ileri sanayi ortamının oluşabilmesi için yeterli değildi. Hele sanayi ile sanatların bütünleştirilmesi gibi bir kavramın ortaya çıkması ve uygulanması başlangıç düzeyindeki Osmanlı fabrikalaşması çerçevesinde mümkün değildi.

³ M. Kurt, K. Kuzucu, B. Çakır, K. Demir, “19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter Çalışması,” *OTAM*, 40 /Güz (2016) 253, 255.

Bir yandan da Osmanlı sanayiindeki gelişimin batılılaşma reformlarını takip ettiğini görüyoruz. Aslına bakılırsa Osmanlı İmparatorluğu sağcı, solcu, liberal, İslamcı, batıcı veya doğucu olduğu veya olmadığı için değil var olan geleneksel sanayi, bilim ve araştırma temelli yeni teknolojilerle ilerlemediği için ortadan kalktı. Bu teknolojiler yeni keşiflere bağımlıdır. Geç dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda bilimsel ve teknik araştırma ortamı bunları üretmeye müsait değildi. Sonuçta, Osmanlı bürokratları hemen her alanda ortaya çıkan başarısızlığın suçunu İslâm'a attı; bu önemli tarihçimiz Kemal Karpat'a ait bir fikirdir.⁴ Ya da suçu köylülüğe, doğululuğa veya Araplaşmaya attılar. Çünkü acizdiler. Zamanında önü açılmayan bilim ve teknolojiyi yakalayabilmek için batılılaşmayı bir çözüm olarak gördüler. Çünkü ideolojilere sığınarak gerçeklerin üstünü örtmek mümkündür.

⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi* (İstanbul: Timaş, 2019) 43.

Bu aydın mantalitesi, Cumhuriyet döneminde de devam etti. Ancak bir fark vardı; şimdi devlet eliyle sanayileşme, toplumsal dönüşümün de tetikleyicisi olarak görülmeye başlandı. 1920-1935 arasında yapılan inkılâpların ideolojik Batılılaşma içeriği, sanayi üretimi için fabrikalaşma ile desteklenmek istendi. 1935 sonrasında yine bir “yeni düzen” girişimini sanayileşme atılımı takip etmiş oldu. Sanayileşme ile “ülkenin sosyal ve siyasal yapısı yönlendirilmeye çalışıldı.”⁵ Hem Cumhuriyet öncesinde hem de Cumhuriyet sonrasında modern toplumu ortaya çıkartanın bilim ve teknolojiadaki gelişim ve nihayetinde ileri sanayinin ortaya çıkması olduğu tam olarak kavranamadı.

Osmanlı döneminde aslında radikal bir toplumsal dönüşüm istenmediği için bilim ve teknoloji özendirilmedi; sanayi zorunluluktan talep edildi. Cumhuriyet döneminde ise toplumsal dönüşüm istendiği için devlet eliyle sanayileşmeye doğrudan girişildi. Cumhuriyet bilim ve teknolojiyi de talep etti; ancak bunların ülkede var olan alt yapısı, yani hem fen bilimlerinde araştırma kültürü hem de bunun akademik boyutları eksik olduğu için sanayinin (veya fabrikalaşmanın) modern toplum kurgusu için araçsallaştırılması kaçınılmazdı. Bugün de sürdürülebilir araştırma ve akademik ortam, özerk alanlar olarak yeterince kurumsallaşamamıştır. Devlet destekli büyük savunma sanayi kurumları dışında, gerek üniversite içindeki gerek üniversite dışındaki bilim ve teknoloji çalışmaları henüz uluslararası arenada arzu edilen ölçüde rekabet edebilecek sanayi çıktılarını verecek düzeye ulaşamamıştır. Sanayi

⁵ Burak Asiliskender, “Cumhuriyet Sonrası Kalkınma Hareketi olarak Sanayileşme ve Mekansal Değişim,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7/13 (2009)158.

ürünlerimizin mamul ihraç malları olarak hâlâ ülke ekonomisinde ithalat/ihracat dengesini kurma hedefi için gereken nitelikte olmamasının nedeni AR-GE ve teknolojiye yeterince odaklanılamamasıdır.

Bunun önemli bir nedeni bilim ve teknolojinin, dolayısıyla sanayinin her alanda tam anlamıyla işin merkezine alınamamış olmasıdır. Batı’da moderniteyi fabrikalaşma değil, bilim, teknoloji ve nihayetinde sanayileşme doğurdu. Maalesef Türkiye’de, Batı’nın veya dünyadaki başka yerlerin sanayileşmesi üzerine yapılan çalışmaların sayısı fazla değildir. Türkiye’de “Dünya nasıl sanayileşti ve sanayi toplumu nasıl oluştu?” sorularından ziyade “Biz neden geri kaldık?” sorusunun yanıtı merak edilmiştir. Sonuçta, inkılâp, devrim, reform vb. tanımları altında öne sürülen “ideolojik yeni düzenlerin” veya fabrikalaşmanın modern toplumu getireceği düşünüldü. Oysa bilim ve onun götürdüğü teknoloji ilk adımlardı. Sonra yenilikçi sanayi ve gelişen fabrikalaşma takip etmeliydi. Toplumsal dönüşüm ise son adımlardı. Sonuç olarak, pek çok alanda batılılaşma ideolojisi ile ortaya çıkan gözü kapalı taklitçi Batılılaşma (orta düzey sanayi üretimi), hatta ötesine geçen kültürel temizlik harekâtı (1980’lere kadar süren öz Türkçecilik gibi) beklenen kazanımları sağlayamadı, hatta kültürel kayıplarla sonuçlanarak, toplumda kendine güven eksikliği ve gerçeklikler üzerine yanılsama oluşturdu. Hatta bundan daha kötüsü karşıt ideolojileri besleyerek toplumsal krizlerle beslenen siyasi krizleri tetikledi.

Dünya tarihinde, gelişen bilim ve teknoloji ile onu takip eden ileri sanayinin olduğu zaman ve mekanlarda sosyal ve kültürel değişim zamana yayılarak doğallaştırıp olağanlaştırılmıştır. Alman, İngiliz veya Norveç devrimleri var mı? Bilim ve teknolojiyle sanayileşen toplumlarda devrime ihtiyaç olmaz; çünkü bilim ve teknoloji keşifler aracılığıyla devrimsel süreçlerle ilerler. Toplumun gerçek manâda dönüştürür. Bilginin değişimi/gelişimi ve takip eden dönüşümün iyi veya kötü olup olmadığı başka bir konudur. Osmanlı, büyük ihtimalle sanayi toplumunun pek de iyi bir şey olmadığını öngörmüştü. Çünkü onun kadim dünya düzenini yıkacağını sezmişti. Bilim ve teknolojiyi reddiyesinin arkasında bu gerçeğin idrak edilmesinin de olduğunu düşünüyorum. Arkasında binlerce yılın üretim geleneğini barındıran bir medeniyetin, araştırma odaklı bilim ve teknolojiye değişimin her türlü toplumsal dinamiği kökünden değiştireceği “yenilikçi sanayileşme” kararına yönelmesi kolay değildir. Nitekim olmadı.

On dokuzuncu yüzyıl ve erken Cumhuriyet döneminin araçsallaştırılan sanayiye ilgisi ne sonuç verdi? Belli alanlarda sanayi üretimi sağlandı, ancak uluslararası standartlarda mükemmelleşemedi. Barınağımız olarak yaptığımız binalar bile depremlerde yıkıldı. Otomobil ve ileri sanayi savunma ürünlerini daha yeni imal edebildik. Çünkü bütün enerjimizi bilim ve teknolojiye dolayısıyla yeni sanayi (veya sanatlar) üzerine odaklamadık. Aydınlarımız kültür devrimleriyle vakit kaybetti. Devrim ve karşı devrimlerle sonuçta eğitimimizin de geldiği nokta ortadadır. Kısacası, hep toplumsal ve siyasal

olaylarla sarsıldık. Tabii ki, bunun Batı'nın gerçekten çok etkili olan gizli ve açık müdahaleleri de katmerlendirmiştir. Ancak, sadece sizde bir zayıflık mevcutsa, rakipleriniz bunu istismar edebilir. Başkalarına odaklanarak veya içimizde günah keçileri bularak değil, kendimize ait zayıf noktaları teşhis edip ortadan kaldırarak gelişebiliriz.

Konumuz sanatlar üzerine. Sanatlar terimini sanayi içeriği ile kullandığımızı yukarıda belirtmiştik. Sanatlar, endüstriyel ürünler ve tasarımını da kapsar. Bu, günlük kullanımdaki masanın, sandalyenin, bilgisayarın, ısıtıcının, mimarının sanatıdır. Şimdi en başta üzerinde durduğumuz resimlerimize dönelim. Sanat tarihinde İslâm maden sanatı olarak adlandırdığımız bir alan bulunmakta. Bu alanın en muhteşem eserleri Selçuklu, Memlûk, Timurlu, Safevi ve Osmanlı dönemlerine ait örneklerdir. Onların ürettiği maden eserlerinde kullanılan tunç, altın, bakır ve diğer malzemelerin işlenmesinde çok zengin bir teknik bilgi ve teknolojinin kullanıldığını biliyoruz. Örneğin, Niello (siyah savatlama), Repoussé (kakma), Cloisonné (mineleme) teknikleri. Bunlar Horasan'dan Musul ve Diyarbakır'a geniş bir bölgede uygulandı. Bugün Mevlâna Dergâhı'nda Horasan Erenleri Meydanı'nda duran "Nisan Tası" adını verdiğimiz bir kap bulunmaktadır. Son İlhanlı hükümdarı Ulcaytu Sultan Mehmed'in oğlu Ebu Said Bahadır Han (1305-1335) tarafından Musul'da yaptırılarak 1327 yılında Mevlânâ Dergâhı'na hediye edilen bir eserdir. Bronz üzerine altın ve gümüş kakma olarak yapılmıştı. Bu ve diğer gösterdiklerimi bugün müzelik sanat eserleri olarak kabul ediyoruz. Oysa bunlar bi-

rer sanayi ürünüdür. Günlük kullanım için yapılmışlardı. Toplumun üst sınıfını oluşturan yöneticiler ve varlıklı kesim için üretilmiş nitelikli ürünlerdir. Benzer şekilde Mimar Sinan'ın, Sultan Süleyman'ın bânîliği altında inşa ettiği Süleymaniye Camii de mimari teknolojinin ulaştığı en ileri aşamayı temsil eder. Bilim ve teknolojinin kullanımı ve bir sanayi ürünü olarak Ayasofya ise (ki kendi dünyası ve dönemi için ileri bir binaydı) onun yanında taş yığını gibi kalır. Çünkü sonradan eklenen desteklerle zoraki ayakta durmaktadır. Ancak bu doğaldır, çünkü arada bin yıllık bir bilgi birikimi ve teknolojik gelişim farkı vardır. Süleymaniye'nin ayakta kalmasını sağlayan, bir araya getirilen demir, taş, mermer, ahşap gibi dönemi için ileri derecede işlenmiş sanatlardan oluşan sanayi ürünlerinin geliştirilmesi ve dönemin en ileri mimari ve mühendisliği ile uygulanmasıdır. Süleymaniye bir sanayi üretimi ürünü olarak, Ayasofya'dan 1000 yıl sonra bilim, teknoloji ve sanayinin “geleneksel malzemelerin” üretiminde ve uygulanmasında geldiği en ileri seviyeyi yansıtır.

18. yüzyıl öncesinde Türkiye, en ileri düzeyine gelen geleneksel mal ve teçhizatın iş hanlarında üretimi için gereken yüksek bir sanayiye ve bunun barındığı ileri bir şehir kültürüne sahipti. Müzikten edebiyata, kuyumculuktan mimariye kadar, işverenler ve sanatçılar arasında karşılıklı etkileşimden doğan bir “sanatlar zenginliği” bulunuyordu. Şehir medeniyeti, saray ve çevresi ile aydınlar tarafından şekillendi. İçinde binlerce yılın doğu ve yakın doğu gelenekleri kristalize olmuştu. Ayrıca İslam şehirleri arasında İpek Yolu'nun kanalları aracılı-

lııyla etkileşim mevcuttu. Mûsikî alanında, 17. yüzyılda bir Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin derin tasavvuf kültürü ko-

" 18. yüzyıl öncesinde Türkiye, en ileri düzeyine gelen geleneksel mal ve teçhizatın iş hanlarında üretimi için gereken yüksek bir sanayiye ve bunun barındığı ileri bir şehir kültürüne sahipti. "

kan besteleri, 19. yüzyılda Hacı Arif Bey'in şarkı formatındaki eserlerine yer bırakırken, Sultan Abdülhamid yüzyıl sonunda bir opera hayranı haline gelmişti. Hacı Arif Bey'in oğlu Cemil Bey ise Muzıka-i Hümâyun'da Batı müziği kısmına girdi ve vi-

yolonselist oldu. Türk müziği ancak meraklı devlet adamları ve halk tarafından yaşatılabildi. Yüksek sanatın o zamanki gelişimi köklerinden kopuş paralelinde oldu. Öte yandan 20. yüzyılda sadece halka inildikçe sanat klasikleri üretilebildi. Çünkü halk gerçektir, yereldi; bize aitti, özgündü.

Cumhuriyet döneminin klasikler haline gelebilen eserleri, halk müziğini, edebiyatını, şiirini ve mimarisini ele alan çalışmalar oldu. Bununla da gurur duyuyoruz. Hemen aklımıza gelenler arasında Aşık Veysel, Orhan Veli, Nurullah Berk, Cihat Burak, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Behçet Kemal Çağlar, Reşat Nuri Güntekin, Kemal Tahir, Sedat Hakkı Eldem, Turgut Cansever, Nail Çakırhan, Ulvi Cemal Erkin, Neşet Ertaş, Münir Nurettin Selçuk, Barış Manço ve diğerleri bu yönelimin önemli isimlerindedir. Ancak halkın zaten klasikleşmiş Dede Korkut Hikâyeleri gibi dini-destansı eserleri, Yunus Emre gibi şairleri vardı. Halkın klasikler üretmesi yeni değil; ancak Osmanlı şehir medeniyetinin aksine olarak Cumhuriyet dönemi

şehir kültürünün yeni ve özgün klasikler üretememesi yeni bir durumdur. Bu Türkiye’de, modern dönemde tanık olduğumuz bir durum. Aynı dönemde şehirlerimiz yüksek kalitede sanayi ürünleri de üretemedi. Sonuç olarak, şehir kültürünün -belki bazı edebî eserler dışarıda tutulursa- artık klasik denebilecek, küresel alanda da talep edilebilecek, kısacası dünyaya hitap edebilecek eserler verememesi bilim, araştırma ve teknoloji yerine ideolojik Batılılaşmanın merkeze alınmasının doğal bir sonucudur.

Her alanda bilim, özgün ve evrensel olmanın ön şartıdır. Modern dönem öncesinde, Süleymaniye Camii, köprüler, hanlar, saraylar kaleler gibi büyük mimari eserler; savaş teçhizatı; ameliyat aletleri; günlük kullanım eşyaları gibi ürünler zamanın bilimi ve tecrübelerinin getirdiği keşif ve teknolojiler sayesinde dönemleri için en kaliteli sanayi ürünleri olarak üretilmişti. On dokuzuncu yüzyılın makineleşme çağında yaygınlaşan kitlesel üretilen mamül malların pazarlarda yaygınlaşması, sıradan kullanım nesnelерinin de hem ileri teknoloji ürünleri hem de nitelikli tasarımlara sahip olması gerekliliğini gündeme taşıdı. Bu durum, güzel sanatlar alanının heykel, resim, mimari gibi görsel güzelliğe hitap eden bölümleri dışında, sıradan addedilebilecek sanayi ürünlerinin de işlevsel ve estetik tasarım açısından nitelik ve kimlik kazandırılmasını gündeme getirdi. İngiltere’de The Arts and Crafts Movement (Sanatlar ve Zanâatler Hareketi), Almanya’da önce Deutcher Werkbund, sonra Bauhaus, Japonya’da ise Mingei Hareketi bu hedefle sanayi üretiminin küresel piyasalara hitap edebilecek niteliğe yükseltilmesi için düşünce ve emek sarf etti.

Sonuç, her üç ülkede de tanınmış markaların doğuşu oldu. Bilim ve teknoloji sadece hammaddenin sanayi ile mamûl ürüne dönüştürülmesi değil, aynı zamanda en ergonomik dolayısıyla en kullanışlı, en iyi tasarlanmış ve kimlik sahibi olması için iyi araçlar oldu. Böyle bir sonuç, sadece endüstrinin bir hedef veya araç olarak görülmesiyle elde edilemezdi. Odak noktasında her zaman araştırma, bilim ve teknoloji vardı. Malzeme ve işlev ile el ele ilerleyen tasarım araştırması da bir bilgi sahasıdır.

İkinci yüzyılda meselemiz, bize ait özgün, yüksek sanayi, yani sanatlar kültürünü yeniden yaratmamız gerektiğidir. Bunun sağlanabilmesi için teknoloji ve sanatta yüksek bilgi düzeyi gerekiyor. Bu, her alanda insansız hava aracı benzeri yüksek ürünler yapabilmenin tek yolu. Türkiye ileri sanayi ürünleri klasiklerini henüz ortaya koyamadı, ancak bunu yapmak üzere ilerlediği bir gerçek. Yakın zamana kadar, Türkiye'deki yüksek sanayi yani sanatlar, batılılaşma ideolojisinin çerçevesini çizdiği bir dünyaya bakış ve üretim kültürünün sınırlamaları ile ifadesini taklitçilikte buldu. Buna markalaşamayan sanatlar da diyebiliriz. Bilim ve teknolojiyi merkeze yerleştiren ülkelerin sanatları ise markalaştı. Dünyaca ünlü şirketler arasında yer alan Toyota, Samsung, BMW, Mercedes, Siemens, Gaggenau, Tag Heuer, Tesla, Ikea vd. "markalaşan sanat ürünü" üretme felsefesiyle hareket ediyor. Tüketici dediğimiz mâmul malların talipleri bu markalara yöneliyor; çünkü örneğin sürdürdüğünüz bir otomobil, kullandığınız bir traş bıçağı veya cep telefonu aslında birer sanat ürünü ya da her detayı ince ince çalışılmış birer sanayi ürünü.

Bugün lüks gibi gözükten markaların ve herkesin peşinde koştuğu ürünlerin antik veya orta çağda üretilenlerini günümüzde müzelere yerleştiriyoruz. Bunlar burada maden sanatından örneklerini yukarıda gösterdiğim resimlerde yer alıyor. Bugün Türkiye’de ürettiğimiz sanayi ürünleri arasında, müzelere girecek kaç adet ürünümüz var? Kaç adet klasik haline gelmiş özgün endüstri ürünümüz var? Birkaç adet varsa bile biz bunları burada açıkladığım perspektiften bakarak müzelere layık Türk ürünleri olarak sınıflandırıyor muyuz? Bu resimlerdeki ürünler teknolojileriyle iyi değerlendirilmediği için günümüz sanayi ürünlerinden farklı değerlendiriliyor. Ancak farklı değiller.

Tarih boyunca müze ve koleksiyonlara her zaman en değerli olan son teknoloji ürünleri girebilmiştir. Hem malzeme anlamında hem de teknolojik bakış açısının kattığı estetik ifade anlamında. Örneğin Leonardo’nun Mona Lisa’sı bu ifadeye sahiptir. Michelangelo’nun heykelleri, Afrika maskeleri, Japon resimleri, mobilyalar ve yüzlerce başka türde ürün, dönemi için öncesi olmayan yeni malzeme ve tekniklerin ürünüdür. Bir heykelin yontulması veya bir minyatürlü yazmanın yazılıp resimlendirilmesi her zaman yeni teknolojiyle ilerletilebilmiştir. Bunların arkasında yeni boyalar, taşlar, yeni tuvaler ve başka yeni olan her türlü malzeme ve uygulama tekniği yer alır. Bugün ileri sanayi ülkelerinde galeriler için üretilen sadece “seyirlik” sanat eserleri bile yenilikçi olmak durumunda-

dır. Bunlar ancak bu vasıflarıyla müzelere kabul edilebilecek düzeye yelken açabilir. Artık sanat eserleri, petrol bazlı yeni malzemeler, video ve ışık gibi yeni araçlar ve kaliteli işçilikle üretilmiş yeni ürünlerdir. Geleneksel malzemeyle üretilenler nostaljik kalıyor. Bez tuval kullanılan ve doğaya öykünen taklitçi resimler küresel sanat arenasına yükselemiyor. Türkiye’de bugün yüksek teknoloji ürünü insansız hava araçları, makine ve otomobiller üretiyoruz. Bunların ve başka ürünlerin sanat eserleri olarak araştırma ve teknoloji ile sürekli geliştirilerek küresel rekabette hak edilen yere ulaşmak hedefimiz olmalı. O zaman, “Alman arabası”, “Japon otomobili”, “İngiliz motoru”, “İtalyan tasarımı”, “Amerikan uçak gemisi” gibi hayranlık uyandıran sanayi ürünlerinin benzeri ve “Türk” olan ürünlerden bahsedebileceğiz. Çünkü ne sadece küresel (global) ne de sadece yerel (local) olmak yerine, “glocal” yani “küre-yerli” olma meselesi de yine bilim ve araştırma ile çözülebilecek bir konudur.

Geleneksel senfoni orkestrası yerine yüksek teknoloji kullanan bir orkestra ve çaldığı besteleri hayâl ediyorum. Elektromanyetik piyano, mikrotonal lego gitar veya segulharpa yani elektromanyetik harp gibi son teknoloji müzik aletlerinden oluşmuş bir orkestra. Atlanta’daki Guthman Müzik Aletleri Yarışması bu aletlerin geliştirilmesine öncülük ediyor. Bu aletlerin kullanımı henüz Batı’da bile yaygınlaşmadı. Bu konuda neden öncü olmayalım? Buna benzer pek çok yüksek sanat ürününün hayatımıza hızla kazandırılması gerekmektedir.

Yolumuz her alanda çağdaş klasiklerimizi yaratacak ve müzeye konmayı hak edecek yüksek sanayi ürünlerini geliştirip üretme yolu olmalı. Sosyal gelişimimiz ile ilgili konular da oldukça önemli ve başka bir boyut. Bu konuda da post modern çoğulcu toplumun önünü açmaya devam etmemiz gerektiğini belirterek konuşmamı tamamlamak isterim.

SORU - CEVAP

Soru - Prof. Dr. Fuat Keyman:

Merhabalar ben Profesör Peker ile Nazan Hanım'a ortak bir soru sormak istiyorum. Sabahki ikinci oturumda Erhan Bey'in eğitimle ilgili yaptığı konuşmada sanayiden daha ziyade biliyorsunuz bu yapay zekâ ve o alanla ilgili referanslar vardı. Ve eğitimin biraz geleceğini orada görmüştü. Tam hem fikir miyim sizle bilemiyorum sanayi ile sanat arasında kurmuş olduğunuz bu ilişki ama doğru bence önemli bir konuşmaydı. Ben şeyi soracaktım. Yani şu anda bu tür eserler yok derken Refik Anadol'un bir eseri Momo Müzesi'ne kabul edildi. Ama o tamamı ile teknoloji ile ilgili bir şey sanayi ile ilgili değil. İkincisi bizim Sabancı Üniversitesi'nde bizim fakültemiz Sanat ve Sosyal Bilimler, İdari Bilimler değil. Orada da Ufuk hocamızın Bilgisayar Mühendisliği ile sanatı birleştiren, grafik dizayn üzerine giden şeyler var. Ya bu acaba sanayi üzerine odaklanmak bugünkü bütün bu tartışmalar içinde biraz hani bugünkü dünyanın teknoloji ile ilişkisinde biraz geride kalıyor mu? Yani tabii ki doğrudur.

Cevap - Prof. Dr. Ali Uzay Peker:

Teşekkür ederim. Aslında o müzelik sanat eseri konusu ayrı bir konuydu, ben ona da değindim biraz. Benim asıl üstünde durmak istediğim, günlük kullanım nesnelерinin sanat eseri olarak üretimi. Burada sanayi olmadan olmaz. Yani şu sehpayı sanayi olmadan üretemeyiz ama en iyi endüstri ürünleri sonradan sanat eseri olarak önümüze gelebilir. Sizin bahset-

tiğiniz seyirlik sanat eserleri. Onlar müzelerde yer bulabilir. Sanat eseri olmak için yapılmışlar. Benim söylediklerim ise günlük hayatımızdaki bir nitelik değişimi. Yani şu koltuğun kalitesi, şu masanın kalitesi, şu bardağın kalitesi, kullandığınız arabanın direksiyonunun kalitesi, vites topunun kalitesi, boyasının kalitesi ve onların kurduğu ilişkiler ağı. Bu da sanatlar olmadan yani sanayi olmadan gerçek anlamda ürüne dönüşemez, markalaşamaz. Ne yurt içinde ne yurt dışında yeterli rağbet görmez. Ama sizin söylediğiniz gibi örnekler Türkiye’de olur, Amerika’da olur. Yabancı eğitimden geçmişler daha rahat yapar. Ama bu topluma yaygınlaşan bir şey olması için dediğim gibi sanayi toplumunun en iyiyi yani müzelik sanat eseri gibi olan ürünü bilim ve teknoloji ile üretmeyi hedeflemesi lazım. O zaman insanlar da değişiyor, dönüşüyor. İnsanları ideolojilerle, devrimlerle değiştirmekten, dönüştürmekten ziyade, sanayi ve bilgi üzerinden etkilemek. Asıl konu ileri sanayinin götürdüğü doğal dönüşüm. Ancak belki bu da istenilen bir şey olmayabilir. Çünkü onun öne sürülmesi de bir nevi toplum mühendisliğidir. Değişim farklı açılardan iyi veya kötü de görülebilir. Gerçekçi olmak iyidir. Teşekkür ederim.

Metnin Videosu ►

Prof. Dr. Cengiz Yılmaz

*Abdullah Gül Üniversitesi
Rektörü*

Sayın 11. Cumhurbaşkanım,
Değerli Konuklar,
Sevgili Öğrenciler.

"Cumhuriyet'imizin 100. Yılı Etkinlikleri" kapsamında üniversitemizde gerçekleştirdiğimiz ve ilk 100 yılımızı çeşitli boyutlarıyla derinlemesine incelediğimiz panellerimizi tamamlamış bulunmaktayız. Etkinlik boyunca gerek Sayın Cumhurbaşkanımızın ilham verici konuşmaları gerekse çok değerli katılımcılarımızın (1) Ekonomi ve Kalkınma, (2) Eğitim, Bilim ve Teknoloji, (3) Demokrasi ve Dış Politika ve (4) Kültür, Sanat ve Edebiyat alanlarında ortaya koydukları kıymetli görüşleri ve bilgilendirmeleri çerçevesinde, Cumhuriyet'imizin şanlı geçmişini değerlendirdik ve geleceğimize yönelik çok önemli çıkarımlarda bulunduk.

Cumhuriyet'imizin bu ilk 100 yılı tüm dünyanın büyük savaşlar, siyasi gerilimler, sınır değişimleri, ekonomik krizler ve katliamlar içeren son derece çalkantılı bir dönemine denk geliyor. Böylesine zor bir dönemde dahi ve üstelik dünyanın en zor coğrafyalarının birinde yer alan ülkemizde, milletçe destan yazar gibi büyütüp geliştirdiğimiz cumhuriyetimizden hep birlikte büyük gurur duyuyoruz. Bu ilk asırda toplum

olarak elde ettiğimiz tecrübe ve birikimleri gelecek asırlara büyük bir özgüvenle taşıma konusundaki kararlılığımızı da bir kez daha ifade ediyoruz.

İçinde bulunduğumuz AGÜ Sümer Kampüsü de esasen Cumhuriyet'imizin bir asırlık yolculuğunda önemli rolü olan bir mekân. 1935 yılında Sümer Bez Fabrikası olarak kurulan ve 1999 yılına kadar faaliyetlerine bu şekilde devam etmiş olan dev bir endüstriyel mirasın içindeyiz. Sümer Bez Fabrikası Kayseri'nin ve genel olarak bölgenin yalnızca ekonomik değil ayrıca kültürel ve sosyal gelişiminde de çok önemli etkiler ortaya koymuş olan, estetik açıdan da üst düzey nitelikleri olan, eşsiz bir mekân. Biz de Abdullah Gül Üniversitesi olarak bu eşsiz mekânın ve büyük mirasın eğitim, bilim ve kültür yuvası olarak hizmete devam etmesi için elimizden geleni yapıyoruz; bu cumhuriyet mirasını gelecek kuşaklara en güzel haliyle taşımaya çalışıyoruz. Cumhuriyet'imizin 100. Yıl Etkinliği'nin Cumhuriyet tarihinde önemli yeri olan bu kampüste yapılıyor olması kanımca son derece anlamlı oldu.

Etkinliklerimiz boyunca çok değerli katılımcılarımızın katkılarıyla ortaya koyduğumuz fikir ve değerlendirmelerin gelecek asırlara yolculuğumuzda hepimize ışık tutacağına eminim. Bu amaçla, AGÜ Yayınları'ndan basıma ve dağıtıma sunmayı planladığımız bir kitap çalışmasını her kesimden okuyucunun faydalanması umuduyla milletimizin takdirine sunmayı arzu ediyoruz.

Sürecin en başından bugüne bu etkinliğin gerek fikir olarak ortaya konmasında gerekse yürütülmesinde himayelerini ve desteğini hiç esirgemeyen ve paneller sürecinde aktif katılımıyla hepimize ilham veren 11. Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül Beyefendiye, şahsım ve kurumum adına özellikle şükranlarımı ifade etmek istiyorum.

Engin bilgi ve tecrübelerini paneller boyunca bizimle paylaşan katılımcılarımızın katkısı çok anlamlı ve değerli oldu. Her birine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, etkinlikler sürecinde büyük fedakarlıklarla emeklerini ortaya koyan kıymetli öğrencilerimize ve AGÜ personeline takdir ve teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum.

Ortaya çıkan eserin gelecek asırlara yolculuğumuzda faydalı olması dileğiyle en derin saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Cengiz Yılmaz
Abdullah Gül Üniversitesi Rektörü

FOTOĞRAFLARLA
CUMHURİYET'İMİZİN
100. YILI ETKİNLİKLERİ

AGÜ Sümer Kampüsü

Açılış Resepsiyonu

**11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü kampüste
AGÜ Rektörü Prof. Dr. Cengiz Yılmaz karşıladı**

Açılış Resepsiyonu

11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül resepsiyona katılanlarla sohbet etti

Açılış Resepsiyonu

11. Cumhurbaşkanı Gül, kendisini karşılayan AGÜ Öğretim Üyeleriyle selamlaştı

Açılış Resepsiyonu

Reepsiyon, Sümer Kampüsü'ndeki Cumhurbaşkanlığı Abdullah Gül Müze ve Kütüphanesi'nde verildi

Açılış Resepsiyonu

Rektör Prof. Dr. Cengiz Yılmaz'ın açılış konuşmaları

Açılış Resepsiyonu

Erciyes Üniversitesi Klasik Türk Müziği Topluluğu Konseri

Açılış Resepsiyonu
Sümerbank Bez Fabrikası konulu belgesel gösterimi

Açılış Resepsiyonu
Klasik Türk Müziği konserini izleyen davetliler

Cumhuriyet Sergisi

Karma Serginin açılışını 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül yaptı

Cumhuriyet Sergisi

Cumhuriyet temalı eserlerin yer aldığı sergi büyük ilgi gördü

Cumhuriyet Sergisi

Sergide farklı sanatçıların resim, fotoğraf ve heykel gibi eserleri sergilendi

100. Yıl Kokteyli

Kokteyle, 11. Cumhurbaşkanı Gül'ün yanı sıra çok sayıda davetli katıldı

Paneller | Açılış Seremonisi

Cumhuriyet'imizin 100. Yılı Panelleri, açılış seremonisiyle başladı

Paneller | Açılış Konuşmaları

Panellerin açılış konuşmasını AGÜ Rektörü Prof. Dr. Cengiz Yılmaz yaptı

Paneller | Açılış Konuşmaları

Panellerin açılışında 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de konuşma yaptı

Ekonomi ve Kalkınma Paneli

Paneye konuşmacı olarak katılan Prof. Dr. Işın Çelebi İktisat konulu sunum yaptı

Ekonomi ve Kalkınma Paneli

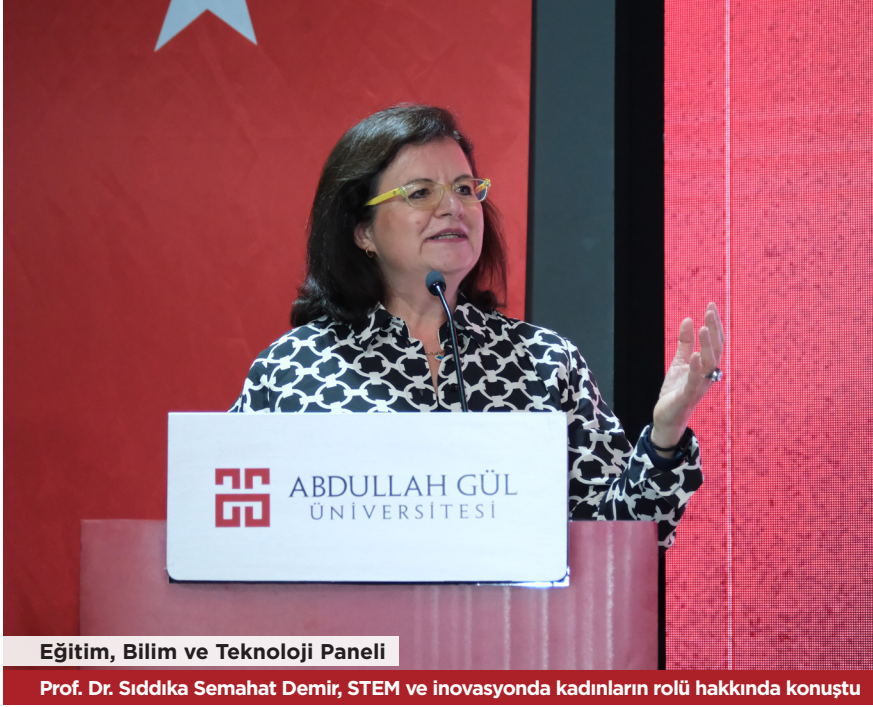
Panelde Dr. Ahmet Tıktık Türkiye'nin kalkınma süreciyle ilgili bilgi verdi

Ekonomi ve Kalkınma Paneli

Her panelin sonunda panelistlere, adlarına dikilen ağaçların sertifikaları verildi

Demokrasi ve Dış Politika Paneli

Prof. Dr. Fuat Keyman Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında Türkiye ve dünyaya değindi

Demokrasi ve Dış Politika Paneli

Emekli Büyükelçi Rauf Engin Soysal Türkiye ve Avrupa konulu bir konuşma yaptı

Demokrasi ve Dış Politika Paneli

Prof. Dr. Şükrü Hanioglu panele ABD'den online katıldı

Kültür, Sanat ve Edebiyat Paneli

Panelin moderatörlüğünü, AGÜ Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Erk Hacıhasanoğlu (sağda, ayakta) yaptı

Panellerin Ardından...

Panelistler ve katılımcılar birlikte hatıra fotoğrafları çekti

Panellerin Ardından...

11. Cumhurbaşkanı Gül, panelde görev alan AGÜ öğrencileriyle hatıra fotoğrafı çekti

Cumhuriyet Temalı Fotoğraf Yarışması

11. Cumhurbaşkanı Gül, yarışmaya katılan eserleri inceledi

Cumhuriyet Temalı Fotoğraf Yarışması

Dereceye girenler ödülleri 11. Cumhurbaşkanı Gül'den aldı

"Cumhuriyet'in İkinci Yüzyılında Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Türkiye"

“

Cumhuriyet'in kuruluşundan beri ortaya konan başlıca hedef, “Muasır medeniyetlerin seviyesine çıkmaktır”. Bu özetle milleti mutlu ve müreffeh yapmak demektir. Bunun için her türlü ideolojik önyargılardan uzak, zihnimizin berrak olması gerekir. Herkesin dünya görüşü ve ideolojisi tabii ki farklı olabilir çoğulculuk zaten bunu gerektiriyor.

Abdullah Gül
Türkiye Cumhuriyeti
11. Cumhurbaşkanı

”

9 786054 658053 >